

ÇOCUK HAKLARI VE REFAHI ÇALIŞTAYI SONUÇ RAPORU

EDİTÖR

PROF. DR. FULYA SARVAN
TÜKD ANTALYA ŞUBE BAŞKANI

12 HAZİRAN 2024
ANTALYA TİCARET VE SANAYİ ODASI
ATATÜRK KONFERANS SALONU
ANTALYA

“İyi bakım, iyi yetiştirilme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görme her Türk çocuğunun hakkıdır. Resmi, özel her kurum, her yurttaş bu çocuk hakkını tanımak, eldeki olanaklarla onu gerçekleştirmek yükümlülüğündedir. Sıkıntı içinde bulunan çocuğun kurtarılmasına öncelik verilir.”

1963 Türk Çocuk Hakları Bildirisi, Madde 1

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	4
SUNUŞ.....	7
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	9
ÇALIŞTAY PROGRAMI.....	17
ÇALIŞTAY MODERATÖRLERİ.....	18
ÇALIŞTAY MASALARININ RAPORLARI.....	19
MASA 1: ÇOCUK YOKSULLUĞU İLE MÜCADELE.....	19
MASA 2: ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE.....	28
MASA 3: ÇOCUKLARIN BESLENME SORUNLARI İLE MÜCADELE.....	42
MASA 4: ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI İLE MÜCADELE.....	46
MASA 5: ÇOCUKLARIN MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELE.....	54
MASA 6: ÇOCUKLARIN DİJİTAL BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELE.....	66
MASA 7: ÇOCUKLARIN EĞİTİM SORUNLARI İLE MÜCADELE.....	72
MASA 8: ÇOCUK VE ERGEN İNTİHARINI ÖNLEME.....	86
MASA 9: ÇOCUK HAKLARI MEVZUATI İLE İLGİLİ SORUNLAR.....	93
MASA 10: ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN SORUNLARI.....	94
MASA 11: TUTUKLU VE HÜKÜMLÜ ÇOCUKLARIN SORUNLARI.....	102
MASA 12: KORUMA ALTINDAKİ ÇOCUKLARIN SORUNLARI.....	109
MASA 13: AKRAN ZORBALIĞI İLE MÜCADELE.....	116
MASA 14: LİSELİLERİN SORUNLARI.....	120

ÖNSÖZ

Akdeniz Üniversitesi, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu ortak organizasyonu ile gerçekleştirdiğimiz Çocuk Hakları ve Refahı Çalıştayı ile bir kez daha, farkında olmak, fark ettirmek üzere çalıştayın proje paydaşı olmaktan, bu önemli çalışmaya odamız ve kurulumuzla ev sahipliği yapmaktan mutluluk duyduk. Bu çalıştayın çıktılarını kamuoyu ile paylaşmak üzere hazırlanan bu Sonuç Raporuna Önsöz yazmaktan da ayrıca gurur duyuyorum.

Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi Başkanı ve TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu üyemiz Prof. Dr. Fulya Sarvan öncülüğünde ve proje koordinatörlüğü ile yerelde Kadın Yoksulluğu Çalıştayı ile başlayan proje paydaşlığımız çerçevesinde reel sektör tarafında çözüm önerilerine katkı koymak üzere devam ettirdiğimiz paydaşlığımız ile çalıştay programının 2. etabı olan Çocuk Hakları ve Refahı Panel ve Çalıştayının başarıyla tamamlanmış olmasını çok değerli buluyorum. Çalıştayımız 12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği İle Mücadele Günü özel gündemiyle STK temsilcileri, kurum temsilcileri ve akademisyenlerimizin katılımları ve moderatörler eşliğinde yapılan masa başı çalışmalarında sonuç raporuna katkı sağlayacak olan sorunlar ve çözüm önerilerini tespit etmek üzere Antalya Ticaret ve Sanayi Odasında gerçekleştirildi. Çocuk işçiliğinin sorunları, nedenleri, ve politika önerileri hem Açılış Panelinde hem de yuvarlak masa çalışmasında, çocuk yoksulluğu ve refahını ilgilendiren diğer 13 konu başlığı ile birlikte tüm detayları ile gündeme alındı ve 14 masada üretilen bilgiler ve politika önerileri bu Çalıştay Sonuç Raporunda toplandı.

Bu raporda dile getirilen sorunları ve çözüm önerilerini çok değerli buluyorum. Reel sektör temsilcileri olarak Sonuç Raporunda göre çocuk işçiliği, çocuk refahı ve hakları konusunda üzerimize düşen sorumlulukları yerine getirmek ve bu konuda farkındalığı arttırmak üzere görev almış olacağımızı kurulumuz adına ifade etmek isterim.

Hemen her toplumda çocuklar bir yandan korunması gereken varlıklar olarak görülürken diğer yandan da pek çok yönden istismarla karşılaşmışlardır. Tarihsel süreç içerisinde çocukların korunmasına ilişkin ilk düzenlemeler daha çok çocukların çalıştırılmaları ile ilgili olarak gerçekleşmiştir. İlerleyen zamanlarda ise, çocukların da tıpkı yetişkinler gibi “haklara” sahip olabilecekleri düşüncesinden hareketle, uluslararası düzeyde çocuk hakları bildirgeleri ve sözleşmeleri kabul edilmiştir. Kabul edilen bu belgelerde amaç, öncelikle çocuğun fiziksel ve zihinsel bütünlüğünün korunması, çocuklara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılarak sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanmada, fırsat eşitliği oluşturmak dâhil olmak üzere, çocuğun

tam bir iyilik halinin sağlanmasıdır. Bu düzenlemeler doğrultusunda, günümüzde uluslararası ve ulusal düzeyde üretilen politikalar, çocuk haklarını temel alan ve kısaca çocuk refahı olarak adlandırılan çocuğun iyi olma halini hedefleyen politikalar şeklinde karşımıza çıksa da, uygulamadaki eksiklikler temel sorunlar olarak varlığını sürdürmekte ve gündemimizde yer almaktadır.

Çocuk işgücü kullanımında en temel nedenin yoksulluk olduğunun farkındayız. Çocuklar genellikle aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışma yaşamına itilmektedirler. Aile üyelerinin işgücü piyasasıyla ilişkilerindeki ekonomik durum (işsizlik, yarı ve tam zamanlı iş, sosyal güvenlik gibi koşullar) çocuğun iyi olma halini doğrudan etkilemektedir. Aile geliri, maddi yoksunluk, barınma ve ekonomik güç çocuğun hayatta kalma, gelişim, korunma, okul öncesi ve yaşam boyu eğitim hakkına ulaşımını belirler ve çocukların iyi olma hallerini haklarını doğrudan etkiler. Özellikle çocuk üzerinde doğrudan etkisi olan annelerin işgücü piyasasında aktif olarak yer almaları, ekonomik gücü, çocukların yaşamını hem maddi, hem de maddi olmayan boyutlarda olumlu veya olumsuz etkilemektedir. Annenin çalışıyor olmasının çocuğun yoksulluk yaşama riskini ciddi oranda azalttığı bilinmektedir. İyi ücretli ve güvenceli işlerde çalışan anneler, çocuklarının yaşam kalitesini artırır. TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu olarak misyonumuz çerçevesinde kadının istihdamda ve girişimcilikte ekonomiye, iş gücüne kazanımı yönünde geliştirdiğimiz ve uyguladığımız projelerle (mesleki eğitim, kişisel gelişim eğitimleri, girişimcilik kültürün artırılması ve pozitif ayrımcılıkla destek teşviklerinin artırılması) kadının toplumsal ve iş dünyasındaki görünürlüğünü arttırmak üzere çalışıyoruz. Kadın sorunlarına ve çözümlerine yönelik çalışmalarımızın aynı zamanda çocuk yoksulluğunun azaltılmasına olumlu yansımadaki önemini de bir kez daha ifade etmek isterim.

Öte yandan bir ülkede ekonomik gelişmişlik düzeyinin geri olması ve daha da önemlisi eşitsiz gelir dağılımı, yoksulluk sorununun temel belirleyicileri olmaktadır. Bu nedenle kadın ve çocuk yoksulluğunu giderecek politikaların, projelerin, programların öncelikle ve ivedilikle geliştirilmesi gerektiği inancıyla Çocuk Hakları ve Refahı Çalıştayının Sonuç Raporunda ortaya konan yol haritası çerçevesinde tüm ilgili ve yetkili kurum ve kuruluşların üzerlerine düşeni yerine getirmelerini diliyoruz.

Bu çalıştayın ATSO evsahipliğinde gerçekleştirilmesi için her tür desteği veren, ancak geçtiğimiz günlerde müessif bir deniz kazasında hayatını kaybeden ATSO Başkanımız Sayın Ali Bahar'ı bu vesileyle saygı ve şükranla anıyoruz.

Paydaşı olduğumuz Çalıştay programında büyük özveri ile proje öncülüğü ve Koordinatörlüğünü yürüten ve Sonuç Raporunu derleyen, Türk Ünitiviteli Kadınlar Derneği Şubesi Başkanı ve TOBB Antalya Kadın Girişimciler üyesi Prof. Dr. Fulya Sarvan'a, akademik bilgi kaynağı katkıları için Akdeniz Üniversitesi Akademisyenlerine, değerli panelistlerimize, masa

başı çalışmalarında değerli görüş ve önerileri ile sonuç raporuna katkı sunan kurum ve reel sektör temsilcilerimize, sivil toplum kuruluşlarına, çalıştay masalarının Sonuç Raporlarını kaleme alan moderatörlerimize, çalışma ortaklığımız için Akdeniz Üniversitesine, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi yönetim kurulu ve üyelerine, çalıştayda masa başı çalışmalarında görev alan kurul üyelerimize, organizasyonda emeği geçen oda ekibimize TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu İcra Komitemiz adına gönülden teşekkür ediyoruz. Çabalarımızın geleceğimiz olan çocuklarımızın refahına fayda yaratacak çalışmalara ve desteklere vesile olmasını diliyorum.

Serap Kocaoğlu

TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu

İcra Komitesi Başkanı

SUNUŞ

Çocuk Hakları ve Refahı Çalıştayı, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi öncülüğünde başlatılan ve 2024 yılına yayılan etkinliklerle sürdürülecek olan “Çocuk Hakları ve Refahı İçin Elele Projesi”nin ikinci önemli etkinliğidir. Bu proje kapsamında Akdeniz Üniversitesi'nin çeşitli birimlerinden 60'ı aşkın akademisyenin yanı sıra 40'a yakın meslek örgütü ve sivil toplum kuruluşundan toplam 200 gönüllü bir araya gelmiştir. Proje grubunun ilk etkinliği 25-26 Nisan 2024 tarihlerinde Akdeniz Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlenen Çocuk Hakları ve Refahı Sempozyumudur. Bu sempozyumda sunulan 48 bildiri, çocuklarımızın çok ciddi tehditlerle karşı karşıya olduğunu ve bu sorunlara ivedilikle yanıt verecek bir farkındalık, sorumluluk alma ve politika üretme gerçekleşmediği takdirde ülkemiz için ciddi bir beka sorunu haline gelebileceğini ortaya koymuştur.

12 Haziran **Dünya Çocuk İşçiliği İle Mücadele Günü** özel gündemiyle Akdeniz Üniversitesi, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu ortak organizasyonu ve ATSO TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu ev sahipliğinde ATSO Atatürk Konferans Salonunda düzenlenen **Çocuk Hakları ve Refahı Çalıştayında** ülkemizin çocuklarını tehdit eden kritik meseleler 14 çalışma masasında ele alınmış, sorunlar tespit edilerek çözüm önerileri üretilmiştir. Bu çalıştay son yıllarda gerçekleştirilmiş, öznesi çocuk hakları olan, konuyla ilgili akademisyenleri, kamu görevlilerini ve STK'ları bir araya getiren en önemli zirvelerden biri olmuştur.

Çalıştayda çocuk hakları ve çocuk refahını ilgilendiren önemli konu başlıklarında Akdeniz Üniversitesi öğretim üyelerinin moderatörlüğünde tam gün yürütülen 14 yuvarlak masa çalışmasında, masa konuları ile ilgili çalışmaları, bilgisi, deneyimi ve uzmanlıkları olan 46 akademisyen, 67 kamu kurumu temsilcisi, 53 STK temsilcisi ile 10 lise öğrencisi toplam 175 kişi görüş, bilgi, veri ve deneyimlerini bir araya getirerek inceledikleri başlıkla ilgili raporlar üretmişlerdir. Bu Sonuç Raporu Kitapçığında, 14 masa çalışmasında üretilen raporlar toplanarak ilgililerle ve muhataplarla paylaşılmak üzere derlenmiştir.

Çalıştay masalarında tespit edilen, çocuklarımızı tehdit eden ve kamuoyu, ebeveynler ve kamu otoriteleri tarafından her biri bir beka meselesi olarak ciddiye alınması gereken sorunlar ve acil önlem planlarının muhatapları olan ilgili kamu kurumlarına, yerel yönetimlere, meslek odalarına, sivil toplum örgütlerine ve basına ulaştırılması için Çalıştay Düzenleme Kurulu sorumluluk alacak ve dikkate alınması için konuların takipçisi olacaktır. Ayrıca masa katılımcıları üzerinde çalıştıkları konularla ilgili yerel projeler hazırlayarak üniversite-kamu-sivil toplum iş birliğinde çözüme yönelik pilot çalışmalar gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Bu Sonuç Raporunun ve Antalya yereli için oluşturulacak projelerin ülke geneli için ilham kaynağı olmasını diliyoruz.

ATSO'nun çalıştayın evsahipliğini üstlenmesini, Atatürk Konferans Salonunun toplantımıza tahsis edilerek gün boyu hizmet vermesini ve çalıştayın en uygun koşullarda gerçekleşmesini sağlayan, ne yazık ki 19 Temmuz 2024 tarihinde talihsiz bir kaza sonucu kaybettiğimiz ATSO Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ali Bahar'ı şükranla ve rahmetle anıyoruz.

Çalıştayın ATSO evsahipliğinde düzenlenmesini sağlayan TOBB Antalya KGK Başkanı Sayın Serap Kocaoğlu'na ve KGK İcra Kurulu üyelerine projenin tüm safhalarına ve çalıştayın başarıyla gerçekleşmesine

verdikleri tüm samimi ve güçlü destekler için şükranlarımızı sunarız. Toplantının mükemmel bir şekilde yürütülmesini sağlayan ATSO Konferans Salonu personeline de teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Çocuk Hakları ve Refahı Çalıştayı, Akdeniz Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Özlenen Özkan'ın destekleriyle üniversitede gerçekleştirilen aynı isimli sempozyumun mümkün kıldığı paydaşlıklar ve bilgi paylaşımlarının işaret ettiği yol haritasında gerçekleştirilmiştir. Sayın Rektörümüze ve Akdeniz Üniversitesi'nden çalıştaya moderatör ve katılımcı olarak gönüllü destek veren öğretim üyelerimize en derin şükranlarımızı sunuyoruz. Bu vesileyle kamu kurumları için görevlendirme süreçlerini yöneten Akdeniz Üniversitesi Korkuteli Meslek Yüksek Okulu Müdürü Sayın Doç. Dr. Mehmet Zambak ve ilgili Rektörlük Birimlerimize de şükran borçluyuz.

Bu çalıştayın 12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü temalı Açılış Paneline konuşmacı olarak davetimizi kırmayarak katılan ve tam gün Çocuk Yoksulluğu Masasına katkı veren Derin Yoksulluk Ağı Kurucusu Sayın Hacer Foggo'ya da çalışmamıza sunduğu ilhamlar ve çalıştaya katılımı için şükranlarımızı sunarız.

Üniversite sivil toplum paydaşlığının çok başarılı bir örneğini oluşturan bu çalıştayın planlanmasına ve yürütülmesine katkı sunan, destekleyen ve emek veren, Çocuk Hakları ve Refahı Proje Grubumuza, kamu kurumlarından ve yerel yönetimlerden görevlendirme ile masalara katkı sunan kıymetli uzmanlara, çalıştaya gönüllü katkılarını veren STK'ların ve TÜKD Antalya Şubemizin çok değerli üyelerine, ürünleriyle çalıştay aralarına katkı sunan kadın kooperatiflerine, çalıştayı izleyerek kamuoyunu bilgilendiren basın değerli temsilcilerine de şükranlarımızı sunarım.

Ayrıca Çalıştay Sonuç Raporunun düzenlenmesine katkı veren dernek üyemiz Dr. Arzu Açar'a da çok teşekkür ediyor, bu Sonuç Raporunun çocuk refahına olumlu katkılar yapmasını diliyorum.

Prof. Dr. Fulya Sarvan
Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği
Antalya Şube Başkanı
Çalıştay Düzenleme Kurulu Başkanı

YÖNETİCİ ÖZETİ

12 Haziran **Dünya Çocuk İşçiliği İle Mücadele Günü** özel gündemiyle Akdeniz Üniversitesi, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu ortak organizasyonu ve ATSO TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu ev sahipliğinde ATSO Atatürk Konferans Salonunda düzenlenen **Çocuk Hakları ve Refahı Çalıştayında** ülke çocuklarını tehdit eden kritik meseleler 14 çalışma masasında ele alınmış, sorunlar tespit edilerek çözüm önerileri üretilmiştir.

Konuyla ilgili uzmanlıkları, çalışmaları, bilgileri, görüşleri olan gönüllü akademisyenleri, kamu görevlilerini ve sivil toplum temsilcilerini bir araya getiren ve öznesi çocuk hakları olan bu çalıştay, katılımcı bileşimi ve nihai çıktıları açısından bu alandaki en önemli zirvelerden biri olmuştur. Çalıştayda Akdeniz Üniversitesi öğretim üyelerinin moderatörlüğünde çocuk hakları ve refahını ilgilendiren en önemli konu başlıklarında, tam gün süren 14 yuvarlak masa çalışması yapılmış, 46 akademisyen, 67 kamu kurumu temsilcisi, 53 STK temsilcisi ve 10 lise öğrencisi olmak üzere toplam 175 kişi görüş, bilgi, veri ve deneyimlerini bir araya getirerek inceledikleri konuyla ilgili sonuç raporları hazırlamışlardır. Çalıştayın 14 masa çalışmasında üretilen raporlar Çalıştay Sonuç Raporu içinde derlenerek ilgililerle ve muhataplarla paylaşılmak üzere düzenlenmiştir. Raporun bütünü ile ilgili özet bilgi vermek ve ilgili bölümlere gönderme yapmak üzere bu “**Yönetici Özeti**” hazırlanmıştır.

Çalıştayın 14 masasında tartışılan ve paylaşılan bilgiler, veriler, görüşler, çocuk hakları ve refahını olumsuz etkileyen başlıca iki sorunu kök neden ve öncelikli çözüm alanı olarak belirlemiştir. Bunlardan biri yoksulluk, diğeri ise eğitimidir. Çalıştayın farklı masalarında ele alınan çocuk işçiliği, yetersiz ve sağlıklı beslenme, çocuk ihmal ve istismarı, çocukların örgün eğitim dışında kalması, madde bağımlılığı, çocukların suça sürüklenmesi, koruma altına alınma zorunluğu gibi sorunların kök nedenlerinden başlıcasının “**çocuk yoksulluğu**”, yani ailelerin ekonomik gelir düzeyi ile ilişkili problemler olduğu tüm masalarda vurgulanmıştır. Çalıştay çıktıları, kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplumun ortaklaşa ve/veya münferit çalışmalarıyla **ivedilikle ele alınması ve çözüm içeren politikalar, programlar ve projeler üretilerek giderilmesi gereken en can yakıcı sorunun çocuk yoksulluğu olduğunu** açık bir şekilde ortaya koymuştur. Çocuk yoksulluğunun, ülkenin hiç bir sorumlu ve vicdanlı vatandaşı ve yöneticisi tarafından göz ardı edilemeyecek bir beka meselesi haline geldiği saptanmış ve çalıştay sonuç raporunda vurgulanmıştır.

Çocuk yoksulluğu ile ilgili tespitler ve politika/çözüm önerileri **1 numaralı Çocuk Yoksulluğu ile Mücadele Masasında** tartışılmış ve raporda ayrıntılı biçimde açıklanmıştır (*Sonuç Raporu s. 19*). Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2013-2023 yılları arasındaki verileriyle eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan gelirinin %60'ı yoksulluk sınırı kabul edilerek hesaplanan yoksulluk ölçüm yöntemine göre 2023 yılında Türkiye'deki çocuk nüfusunun %31,3'üne karşılık gelen **7 milyon çocuğun yoksul olduğu** tespit edilmiştir. Söz konusu bulgu, maalesef **Türkiye'deki her 3 çocuktan 1'inin yoksul olduğunu** ortaya koymaktadır. Çocuğun yoksulluğu doğum öncesinde başlamakta, annenin yetersiz beslenmesi, çocuğun fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimini olumsuz etkilemektedir. Yoksul bir hanede doğmuş olmak, genellikle, yoksulluğun sürekli hale gelmesi ve zamanla daha derinleşmesiyle sonuçlanmaktadır.

Antalya'nın düşük gelirli mahallelerinde, rastgele seçilen 500 çocukla yapılan boy-kilo ölçümü hedefli vücut-kitle endeksi (VKE) çalışmaları neticesinde, boy ve kilo bakımından çocukların %50'sinin persentil değerinin altında olduğu bulunmuştur. Bu durum araştırma kapsamına alınan çocuklarda ciddi bir beslenme eksikliği olduğuna işaret etmektedir. Her 100 çocuktan yaklaşık 10'u boy olarak kısalık (bodur), 5'i kilo olarak cılızlık sorunuyla karşı karşıyadır. Her 100 çocuktan 7'sinde beslenmeye bağlı obezite sorunu tespit edilmiştir. Çalıştay sonuç raporumuzda, Antalya yereli için geliştirilecek projelerde bu verilerin dikkate alınması ve çalışmaların öncelikle bu mahallelerden başlatılması önerilmektedir.

Çocukların okulda oldukları süre içerisinde yetersiz beslenme ve sağlıklı suya erişim sorunları yaşadıkları çalıştay masalarında sıklıkla vurgulanan bir konu olmuştur. Karnı doymadan okula gelen milyonlarca çocuğun derslerde baş dönmesi, baş ağrısı gibi sorunlar yaşadığı eğitimciler tarafından dillendirilmektedir. Yetersiz beslenme, çocuğun okul için hazır bulunuşluğunu, akademik başarısını ve okula devamını etkilemektedir. Kitlemel okul terklerinin önlenmesi, çocukların yoksulluk nedeniyle çalışmak zorunda bırakılmaması, yetersiz beslenme nedeniyle gelişim yetersizliği ve sağlık sorunları yaşamamaları için dünyada geliştirilmiş en etkili ve yaygın müdahale programı "**okul yemeği**" uygulamasıdır. Nitekim çalıştayda farklı masalarda görüşülerek uygulanması önerilen en ivedi politikaların başında, **devlet okullarının tüm kademelerinde okuyan çocuklara bir öğün ücretsiz sağlıklı ve besleyici okul yemeği ve temiz içilebilir su sağlanması** gelmiştir. Bu talep Türkiye çapında **Okul Yemeği Koalisyonları** tarafından da dile getirilmekte ve savunulmaktadır ve savunulmaya devam edecektir.

Çocuk yoksulluğunun yol açtığı, eğitimden sağlığa pek çok refah faktörünü etkileyen çocuk işçiliği çalıştayın **2 numaralı Çocuk İşçiliği ile Mücadele Masasında** tartışılmış, bu alandaki sorunlar ve çözüm/politika önerileri ayrıntılı biçimde (*Sonuç Raporu s. 28*) açıklanmıştır. Türkiye'de TÜİK Çocuk İşgücü Anketi (2019) sonuçlarına göre 32.000'i 5-11 yaş arası olmak üzere 700.000'den fazla çocuk ekonomik faaliyette bulunmaktadır. Bu çocukların %34.3'ü (247 bin) eğitimine devam etmemektedir. Bu veriler COVID pandemisi öncesine aittir ve pandemi ve sonrasında yaşanan depresyon nedeniyle, UNICEF Türkiye'de çocuk işçiliğinin arttığı yönünde endişelerini dile getirmiştir. Son 10 yılda 671 çocuk işçi iş kazası nedeniyle kaybedilmiştir. Ölümlü kazalar en çok tarım ve orman iş kolunda gerçekleşmiştir.

Yoksulluk, eğitim eksikliği, aile baskısı, göç, bölgedeki savaşlar, doğal afetler ve işgücü piyasasında özellikle KOBİ'lerdeki talep artışı gibi faktörler çocukları işgücüne katılmaya yönlendirmektedir. Son yıllarda okul başarısı düşük çocukların Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Mesleki Eğitim Merkezlerine (MESEM) yönlendirilmesi, sigortalarının (iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası) okul tarafından yapılması, işverenin verdiği ücretin (çocuk işçilerin ücreti asgari ücretin 1/3'i) teşvik nedeniyle işsizlik sigortasından geri alınabilmesi, çocuk işçiliğini küçük işletmeler için cazip hale getirmiştir. MESEM'ler, *Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*'te belirtilen, çocukların çalıştırılmayacağı iş kolları olan tersane, inşaat, elektrik gibi alanlarda çocukların çalıştırılmasına olanak sağlamıştır. Çocukların Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı MESEM aracılığıyla çalışması, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının bu alanı denetlemesini ve var olan yasal mevzuatı uygulamasını engellemiş, mevcut çocuk işçiliğini sonlandırma yönündeki yasal mevzuatın ihlal edilmesine dayanak oluşturmuştur.

Rapor, çeşitli iş kollarında maruz kaldıkları şartlar nedeniyle çocuk işçiliğinin çocukların büyüme, gelişme, nörolojik sistem ve psikosoyal gelişimleri üzerine olumsuz etkilerini, neden oldukları çeşitli gelişimsel, bedensel ve ruhsal bozuklukları ayrıntılı biçimde ele almakta ve değişik çalışma alanlarında çocuk işçiliğinin olumsuz sonuçlarının ivedilikle önlenmesi ile ilgili yapılması gerekenler listelenmektedir. Raporda aynı zamanda çocuk işçiliği ile ilgili mevzuattaki çelişkilere, eksiklere dikkat çekilmekte ve yapılması gereken düzenlemeler açıklanmaktadır.

Çocuk yoksulluğu ve eğitim yetersizliği kaynaklı diğer bir önemli konu başlığı olan yetersiz ve sağlıklı beslenme sorunlarını tartışan **3 numaralı Çocukların Beslenme Sorunları ile Mücadele Masası** beslenme sorunları ve politika/çözüm önerileri raporunu hazırlamıştır (*Sonuç Raporu s. 42*). Raporda açıklandığı gibi, Türkiye'deki çocuklarda obezite, malnutrisyon, bodurluk ile vitamin mineral yetersizlikleri önemli bir problem olmaya devam etmektedir. Türkiye Okul Çağı Çocuklarında Büyümenin İzlenmesi (TOÇBİ) Projesi Araştırma Raporu'na göre ilköğretim çağı çocukların %7.9'u zayıf, %1.3'ü çok zayıf, %6.5'i şişman, %14.3'ü ise fazla kilolu olarak saptanmıştır Dünya Obezite Federasyonunun verilerine göre ise erkek çocukların %14'ü fazla kilolu, %13'ü obez; kız çocukların ise %16'sı fazla kilolu ve %9'u obezdir .

Bu rakamlar çok ciddi bir halk sağlığı sorununa işaret etmektedir. Türkiye hem yetişkinlerde hem çocuklarda obezitenin hızla arttığı ve ciddi sağlık sorunları içeren pandemilerin kapıda beklediği bir ülke konumundadır. Gıda okuryazarlığı konusunda ivedilikle etkili bir seferberlik başlatılması; tüm proje ve girişimlerin bireysel temelli, aile temelli ve toplumsal temelli olarak hedefe yönelik planlanması, bunun için İl Sağlık Müdürlükleri, İl Milli Eğitim Müdürlükleri, Tarım ve Orman Müdürlükleri, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlükleri, Üniversiteler, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının iş birliğinin ve etkin koordinasyonunun sağlanması zorunlu görülmektedir.

Yoksulluk ile bağlantılı diğer bir önemli sorun olan çocuk ihmal ve istismarı, **4 numaralı Çocuk İhmal ve İstismarı ile Mücadele Masasında** tartışılmış, konuyla ilgili veriler ve politika/çözüm önerileri raporda ayrıntılı biçimde açıklanmıştır (*Sonuç Raporu s. 46*). Çocuk istismarı ve ihmali tüm toplum katmanlarında, tüm coğrafyalarda ve çocukluk çağı boyunca her yaşta görülebilen bir olgu olmakla birlikte, özellikle düşük sosyoekonomik düzeyin çocuk istismarı sıklığını artırdığı bilinmektedir. Çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanmasını engelleyecek şekilde yoksulluk içinde yaşayan ailelerde, çocuk eğitimsiz kalmak, erken yaşta çalışmaya başlamak, yaşına uygun olmayan roller üstlenmek gibi zorluklar yaşamak durumunda kalmaktadır. Ayrıca zorlu yaşam koşulları, çocuğa gereken ilgi, destek ve yol göstericiliğin sağlanamamasına (duygusal ihmal), çocuğun uygun eğitime ulaşamamasına, okula uzun devamsızlık sürelerine göz yumulmasına neden olabilmektedir (eğitim ihmali). Çocuğun temel haklarını elde edemediği, büyümesini, gelişimini, sağlığını destekleyecek ortamın sağlanamadığı koşullarda yaşaması istismar açısından da riski artırmaktadır. Dezavantajlı sosyokültürel kesim çocuklarının mesleki eğitime yönlendirilmesi, mesleki eğitim sırasında hem emek sömürüsüne hem de istismara daha açık olmasına neden olmaktadır. Raporda **yoksulluk ve işsizlikle mücadelenin, ayrıca eğitim hakkı için destek sağlanmasının** çocuğun yaşama, gelişme, oynama, öğrenme haklarının ihmalini azaltmak, çocuk işçiliği, okuldan kopma, erken yaşta evlenme gibi riskleri azaltmak için çok önemli bir ön koşul olduğu vurgulanmıştır. Bu raporda vurgulanan risk faktörlerinin ve

iyileştirme önerilerinin dikkate alınması, kurumlararası işbirliği sağlanması sorunun çözülmesinde çok önemli mesafe alınmasını sağlayacaktır.

Çocukların madde bağımlılığı ile ilgili konular **5 numaralı Çocukların Madde Bağımlılığı ile Mücadele Masasında** tartışılmış ve risk faktörlerinden çözüm önerilerine çok ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır (*Sonuç Raporu s. 54*). Türkiye Uyuşturucu Raporuna (2021) göre, madde kullanımına bağlı yatarak tedavi gören hastaların maddeyi ilk kullanım yaşının 15-24 yaş arasında yoğunlaştığı, madde kullanımına başlama yaşının giderek düştüğüne dikkat çekilmiştir. Ayrıca sakinleştirici ve yatıştırıcı kullanımının ergenler arasında popüler olduğu bildirilmiştir. Çocuk-ergende madde kullanımı yaşamlarını her anlamda olumsuz etkilemekte, depresyon, anksiyete, psikotik şiddet davranışı, psikoz, cinsel açıdan riskli davranışlar gibi ruhsal sorunlardan uyku bozuklukları, yeme bozuklukları, siroz gibi fiziksel sorunlara yol açmaktadır. Çocuk-ergende madde kullanımı, okulu bırakma, akademik başarısızlık gibi eğitim hayatıyla ilgili sorunlara ve sosyal izolasyon ve yalnızlık gibi sosyal sorunlar ile yasal sorunlara yol açmaktadır. Çalıştay masasında gençler arasında yaygınlığı giderek artarak geleceklerini karartan madde bağımlılığının toplumun tüm kesimlerince koordinasyon halinde ivedilikle ele alınması gereken bir sorun olduğu vurgulanmış, dikkate alınması gereken çok önemli politika/çözüm önerileri getirilmiştir.

Çocukların ruh ve beden sağlığını tehdit eden diğer bir bağımlılık türü olan dijital bağımlılık **6 numaralı Çocukların Dijital Bağımlılığı ile Mücadele Masasında** tartışılmış, risk faktörlerinden çocukların ruh ve beden sağlığına etkilerine ve çözüm önerilerine kadar önemli hususları içeren bir rapor hazırlanmıştır (*Sonuç Raporu s. 66*). TÜİK 2021 verilerine göre 9-15 yaş grubundaki çocukların %82,7'sinin dijital araç kullandıkları, bu grubun %90,1'inin hemen hemen her gün bunu yaptıkları saptanmıştır. Aynı araştırmanın verilerine göre çocukların %31,3'ünün interneti sosyal medyada vakit geçirmek için kullandıkları ve bu grubun %77,7 sinin hemen hemen her gün sosyal medyada vakit geçirdikleri bildirilmiştir. Yine aynı araştırmada, çocukların %64,4'ünün cep telefonu kullandığı ortaya konulmuştur. Bu çocukların %84,6'sının neredeyse her gün cep telefonu kullandıkları belirtilmiştir. Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi'ne göre, internet kullanım yaşı 2'ye kadar inmiştir. Sistematik incelemeler ve meta-analizler, toplumdaki çocuk ve ergenlerde **Problemlili İnternet Kullanımı (PİK) yaygınlığının %11,3 ile %13,6 arasında değiştiğini göstermektedir**. Bu raporda paylaşılan çok kapsamlı çözüm/politika önerilerinin muhatap kurum ve kuruluşlarca ivedilikle hayata geçirilmesi, çocuklarımızın ruh ve beden sağlığı açısından büyük önem kazanmıştır. Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları (Sağlık Bakanlığı, özel televizyon kanalları, RTÜK, BTK, MEB, TÜİK, YÖK vb.) arasında, dijital bağımlılık ile mücadele konusunda işbirliği sağlanması zorunlu görülmektedir.

Çocuklar söz konusu olduğunda büyük önem atfedilen, çocukluk yaşamlarının en uzun süresini geçirdikleri okul sistemi içinde tabii tutuldukları eğitim süreçleri ile ilgili sorunlar **7 numaralı Çocukların Eğitim Sorunları ile Mücadele Masasında** ele alınmıştır. Bu masada aynı zamanda özel bir başlıkla göçmen çocukların genel sorunları ve eğitim sorunları da ele alınmış, her iki başlıkla ilgili ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır (*Sonuç Raporu s. 72*). Ülkemizde çocukların çok yönlü eğitim sorunları gündemden hiç düşmeyen bir konu başlığı haline gelmiştir. Okul öncesi okullaşmanın yetersizliğinden, ilk ve orta öğretimde nitelik sorunları nedeniyle çocukların okuduğunu anlama, matematik ve fen becerilerinin gerilemesine,

öğretimde özelleşme eğiliminin ortaya çıkardığı eğitim fırsatları ayrışmasından, yoksulluk ve/veya kültürel nedenlerle örgün eğitimden yararlanamayan çocukların sayısındaki artışa, özel gereksinimli bireylere ve mülteci çocuklara yeterli eğitimin sunulamamasına kadar çocukların eğitim haklarını ihlal eden birçok sorun mevcuttur.

2023/24 eğitim-öğretim yılı verilerine göre örgün eğitimde 75 bin 19 okulda 17,5 milyon öğrenci eğitim görmektedir. Bu okulların %81'i (60 bin 734) devlet okulu; %19'u (14 bin 281) özel okuldur. Devlet okullarında okuyan öğrenci sayısı 15 milyon 887 bin 296 (yüzde 80), özel okullarda okuyan öğrenci sayısı ise 1 milyon 670 bin 729 (yüzde 8); açık öğretimde okuyan toplam öğrenci sayısı ise 2 milyon 346 bin 654 (yüzde 12)'dir. Türkiye'deki eğitim sistemi, merkeziyetçi bir yapıya sahip olup Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yönetilmektedir. Bu kadar büyük bir öğrenci nüfusunu etkileyen ve ulusal düzeyde belirlenmekte ve uygulanmakta olan eğitim politikalarında son yıllarda her bakan değişikliği ile birlikte gündeme gelen, eğitim camiasının tam bir mutabakatı sağlanmadan uygulamaya konan kapsamlı değişiklikler iyileştirmeyi amaçladıkları sorunların çözümü olamadıkları gibi, bu değişikliklerden etkilenen öğrenciler, öğretmenler ve veliler üzerinde yarattıkları belirsizlik ve istikrarsızlık endişesi nedeniyle istenmedik olumsuz etkiler oluşturmaktadır.

Eğitim sisteminde yapılacak kapsamlı değişimlerin toplumda tüm paydaşların görüşlerine açılması, eğitimle ilgili tüm kesimlerin beklentilerini asgari düzeyde karşılayacak samimi bir müzakere ve mutabakat sürecinin işletilmesi çok önemlidir. Ne yazık ki gündeme gelen en son kapsamlı değişiklik, bu ilke işletilmeden, yeterli bir değerlendirme sürecine zaman tanınmadan ve toplumsal mutabakat sağlanmadan uygulamaya konan **Türkiye Maarif Modeli Müfredatı** olmuştur. Ülkenin bilim insanları, eğitim emekçileri ve her alandan bilim insanları bu müfredatın tüm kademelerdeki öğrencileri laik ve bilimsel eğitimden uzaklaştıracağı görüşündedir. An itibarıyla öğrenciler, eğitimciler, veliler ve toplumun geniş kesimleri bu müfredatın ülkemizin ihtiyaç duyduğu çağdaş, bilimsel eğitimi sağlamaktan, çocukların okuduğunu anlama, matematik ve fen becerilerini yükseltmekten ve eğitim sistemimizin sorunlarını çözmekten uzak kalacağı endişesi içinde yeni bir eğitim yılına hazırlanmaktadır.

Bu endişeyi misliyle arttırmakta olan diğer bir uygulama, dini vakıf ve demeklerin eğitim süreçlerinin içine **“değerler eğitimi”** adı altında sokulmasını mümkün kılan, dini içerikli faaliyetleri eğitimin içine giderek daha yüksek oranda monte eden ÇEDES projesi ve benzeri protokollerdir. Bu gelişmeler karşısında, toplumun duyarlıklarını dikkate alan, çocukların eşit eğitim fırsatlarından yararlanmasını mümkün kılan, eğitim dışında kalan çocukların sorunlarına eğilebilen, çağdaş, bilimsel bir eğitim sistemi üzerinde zaman geçirilmeden konuşulmaya başlanması çok önemli bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Aynı masada göçmen çocukların yaşadıkları çok yönlü sorunlar da ele alınmıştır. Ülkemiz milyonlarca mülteci ve göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Mülteci ve göçmen çocukların büyük çoğunluğu Suriye, Afganistan, Irak ve İran gibi ülkelerden gelmektedir. Bu çocukların önemli bir kısmı, savaş, çatışma ve zorunlu göç gibi travmatik deneyimlerin ardından yeni bir hayata uyum sağlamaya çalışırken çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), bu çocukların eğitime erişimini sağlamak için çeşitli politikalar ve programlar geliştirmiştir. Ancak, bu çabalar yeterli olmamakta, çeşitli sorunlarla

karşılaşılmaktadır. Bu rapor, mülteci ve göçmen çocukların sorunlarını ve bu sorunlara yönelik çözüm/politika önerilerini de içermektedir.

Çalıştayın **8 numaralı Çocuk ve Ergenlerde İntiharın Önlenmesi Masası**, çocuk ve ergenlerin yaşamlarını tehdit eden önemli bir risk olan intihar eğilimlerini ele alarak, hazırlanan raporda intihar riskini azaltmak için alınması gereken politika/çözüm önerileri ayrıntılı biçimde açıklanmıştır (*Sonuç Raporu s. 86*). İntihar riski yaşla artmakla birlikte çocuk-ergenler için önde gelen ölüm nedenlerinden biridir. Ergenler çocukluktan yetişkinliğe geçerken hızlı nörolojik gelişim nedeniyle bir takım önemli fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal değişimlere uğrarlar. Bu durum ergenleri zorlu yaşam olaylarına karşı savunmasız hale getirebilir. Bu dönemde gerçekleşen psikolojik, biyolojik ve sosyal değişimlerle birlikte çevresel stres faktörlerine maruz kalan çocuk-ergenlerde intihar davranışı görülebilmektedir.

WHO 2023 verilerine göre dünya genelinde 15-29 yaş arasında dördüncü önde gelen ölüm nedeni intihardır. UNICEF'in belirttiğine göre, her yıl yaşları 10-19 yaş arasındaki 46.000 çocuk-ergen intihar sonucu yaşamını yitirmektedir. Türkiye'de ise TÜİK verilerine göre 2022 yılında 15 yaş altı 81, 15-19 yaş arası 387 intihar vakası kayıtlara geçmiştir. Antalya'da ise 2023 yılında 0-14 yaş arasında 8 kişi, 15-24 yaş arasında 143 kişi intihar girişiminde bulunmuştur. 2019 TÜİK verilerine göre 15-24 yaş grubu arasında Antalya intihar sayısı açısından beşinci sıradadır. Bu itibarla çocuk ve ergenlerde intihar girişimlerinin önlenmesi ile ilgili eğitimciler, veliler, kamu kurumları ve sivil toplum çalışmaları arasında güçlü bir koordinasyona ihtiyaç vardır.

Çalıştayın **9 numaralı Masasında Çocuk Hakları Mevzuatının Sorunları** tartışılmıştır. Bu masada tespit edilen sorunlar ve mevzuat değişikliği önerileri bu raporda yer almamakla birlikte masa katılımcısı akademisyenler ve hukukçular tarafından uygun formatlarda muhataplarına iletilecektir.

Ülkemizde çok zorlayıcı koşullarda bakımı sağlanan özel gereksinimli çocukların sorunları da **10 numaralı Özel Gereksinimli Çocukların Sorunları Masasında** ele alınmış, mevcut sorunlar ve iyileştirme önerileri ayrıntılı bir raporda açıklanmıştır (*Sonuç Raporu s. 94*). Raporda dile getirilen pek çok sorunun yanında ekonomik sorunlar ön plana çıkmıştır. Aileler, özel gereksinimli çocuğun varlığını kabullenmede zorlanma, eşler arasında yaşanan sorunlar, ilginin özel gereksinimli çocuğa yoğunlaşması nedeniyle diğer sağlıklı çocuk/ların ihmali ya da bakımdan onların sorumlu tutulmaları, damgalanma, toplumdaki soyutlanma, tükenmişlik, boşanma, ekonomik sorunlar, bilgi eksikliği, eğitim, sağlık sorunları ve sosyal destek yetersizliği vb pek çok sorunla baş etmek zorunda kalmaktadırlar. Mevcut sorunlar yoksullukla birlikte katlanmaktadır. Bakım verici yükü nedeniyle genellikle bir ebeveyn sadece çocukla ilgilenmek zorunda kaldığı için, genellikle anneler iş yaşamına veda etmek zorunda kalmaktadır. Çocuğun sürekli özel bakım gereksinimi olması, pahalı ve uzun soluklu tedavilere ihtiyacı olması, destek amacıyla faydalandıkları kaynakların sınırlı olması ekonomik güçlüklerin yaşanmasına neden olmaktadır. **Bu sorunları çözümüne yönelik yapılacak tüm çalışmaların Bakanlıklar, STK'lar ve Yerel Yönetimlerin işbirliği içinde Valilikler bünyesinde oluşturulacak bir koordinasyon merkezi çatısı altında siyaset üstü bir bütünlük içinde yürütülmesi önerilmektedir.**

Çalıştayın **11 numaralı Masasında Hükümlü-Tutuklu Çocukların Sorunları** tartışılmış, sorunlar ve çözüm/politika/mevzuat değişikliği önerileri masa raporunda ayrıntılı biçimde açıklanmıştır (*Sonuç*

Raporu s. 102). Adalet Bakanlığı verilerine göre 31.03.2022 tarihi itibari ile cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlü çocukların sayısı 2076'dır. Resmi olmayan verilere göre ceza infaz kurumunda bulunan tutuklu ve hükümlü çocukların aile içi şiddet mağduru, parçalanmış, zihinsel ve mental yetersizliği olan ebeveynlerin çocukları oldukları, eğitimsiz ebeveynlere mensup çocukların da eğitim seviyelerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Adli süreçlerin değişik aşamalarında, ceza infaz kurumlarında ve tahliye sonrasında ruh ve beden sağlıklarını zedeleyen pek çok sorunla karşılaştıklarını vurgulayan raporun önerileri arasında en önemlilerinden biri, ceza sorumluluğu yaşının 15 yaşına çıkarılması ve 15 yaşından küçük çocukların suçla sürüklenmesi durumunda adalet sistemi dışında kurulacak bir yapı içinde onarıcı adalet içinde ele alınmasıdır.

Devlet koruması altında bulunan çocukların sorunları da **12 numaralı Koruma Altındaki Çocukların Sorunları Masasında** tartışılmış, tespit edilen sorunlar ve ayrıntılı çözüm/politika/mevzuat değişikliği önerileri masa raporunda açıklanmıştır (*Sonuç Raporu s. 109*). Korunmaya muhtaç çocuklar, ilgili yasalar gereğince devletin özel olarak koruması gereken çocuklardır; uygun olanlar evlat edindirilmekte veya koruyucu ailelerin yanına yerleştirilmekte, diğer çocuklar ise devletin kontrolünde çocuk evlerinde kurum bakımına alınmaktadır. Koruma altına alınan çocuk sayısının son yıllarda giderek arttığı uzmanlarca belirtilmiştir. Özellikle ekonomik yoksulluk, aile yapısının bozulması, suç oranlarındaki artışlar ailelerin çocuklarını koruma ve yetiştirme sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu konuda koruyucu tedbirlerin artırılması; okulların koruma ihtiyacındaki çocukların iyi tespit edilmesi için iyi gözlemci olması, rehberlik birimlerinin bu konuda yetkilendirilmesi veya okullarda sosyal hizmet uzmanlarının görevlendirilmesi etkili ön tedbirler olarak vurgulanmıştır.

Çocukları bedensel ve ruhsal açıdan etkileyen önemli bir sorun haline gelen akran zorbalığı konusu da **13 numaralı Akran Zorbalığı ile Mücadele Masasında** tartışılmış, masa raporunda bu konuyla ilgili sorunlar ve son yıllarda etkili bir çözüm yöntemi olarak bazı okullarda uygulanmaya başlayan Akran Arabuluculuğu Sistemi açıklanmıştır (*Sonuç Raporu s. 116*). TÜİK (2022) verilerine göre 6-17 yaş grubundaki çocukların %13.8'i zorbalığa maruz kalmaktadır. Zorbalık türleri, yaygınlık derecesine göre, alay edilme, dışlanma, kötü söylentiler yayma vb şeklinde olmakta, çocuklar üzerinde akademik başarıda düşme, sosyal izolasyon, okula devamsızlık ve okulu bırakma, madde kullanımı, suça karışma, sağlık sorunları (baş ağrısı, karın ağrısı vb), intihar girişimi gibi önemli olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Akran arabuluculuğu projesinin nihai hedefi anlaşmazlıkların şiddet kullanmadan çözümünün yanı sıra, genç bireylerin müzakere etmeyi öğrenmesi ve etkin dinleme, duyguları ifade edebilme ve öfke yönetimi gibi becerilerinin gelişmesinin sağlanmasıdır. Problem çözme ve müzakere becerilerinin daha sonradan benimsenmesi ve hayata geçirilebilmesi oldukça zordur; ancak küçük yaşta edinilen becerilerin davranış haline dönüşmesi mümkündür. Bu nedenle, iletişim kurmayı bilen ve kendine güvenen bireylerin yetişmesini sağlayacak akran arabuluculuk projesinin ülke genelinde yaygınlaştırılması önerilmiştir.

Çalıştayın **14. Masası** lise öğrencilerinin sorunlarına ayrılmıştır. 10 eğitimci, 10 lise öğrencisinin oluşturduğu **Liselilerin Sorunları Masasında** iki ayrı grup halinde lise öğrencilerinin sorunları tartışılmış, çalıştay öncesi lise öğrencilerine yapılan bir anketin sonuçları ile çalıştaydaki lise öğrencilerinin ve lise öğretmenlerinin dile getirdiği sorunlar ve masada tespit edilen iyileştirme önerileri masa raporunda derlenerek maddeler halinde açıklanmıştır (*Sonuç Raporu s. 120*). Bu çalışma kapsamında derlenen veriler,

öneri ve dile getirilen problemler ışığında lise öğrencilerinin sorunları, üniversite sınav sürecindeki akademik başarı kaygısı başta olmak üzere, genç bireylerin öğretmenlerle ve okul idaresi ile ilişkileri, akranları ve çevre ile sosyal ilişkilerinden aile içi iletişim çatışmalarına, okulların altyapı yetersizliklerinden sosyal ve kültürel faaliyetlerin yetersizliğine ve gelecek kaygısına kadar çok ciddi sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuştur. Öğretmenlerin de bunlara ek olarak “orta öğretim ders programlarının” lise dengi bütün okullarda (özellikle meslek liselerin aleyhine olacak şekilde) aynı içerikte uygulanması nedeniyle (örneğin MEB fizik eğitim programının hem Anadolu, hem fen hem de meslek lisesinde de benzer içerikte uygulanması) ortaya çıkan fırsat eşitsizliğini, akademik başarısı düşük çocukları örgün öğretimin dışına atan sonuçlar yarattığı tespit edilmiştir. Çalıştay öncesinde lise öğrencilerine uygulanan anket çalışmasının verileri de, benzer şekilde, öğrencilerin gelecek ve sınav-meslek kaygısı, gençlik ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomik güçten yoksun olma, okul idareleri ile yaşanan çatışmalar, ulaşım ücretlerinin yüksekliği, sınav ve eğitim sistemine güvensizlik, meslek seçiminde doğru yönlendirme ve okul döneminde düzenli PDR desteğinden yoksunluk ve öz yeteneklerini keşfedememe, teknolojiye aşırı bağımlı hale gelmiş olma, akran ilişkilerinde zorbalık, spor ve sosyal etkinliklerin azlığı, internete erişim sıkıntıları, fırsat eşitsizliği, ders malzemelerinin ve bilgi kaynaklarının yetersizliği, ezber temelli öğrenmeye zorlanma gibi çok sayıda sorun yaşadıkları ifade edilmiş ve yaşanan tüm sorunlar sonuç raporunda kayıt altına alınmıştır.

Çalıştayın Sonuç Raporunda ortaya konan tespitler ve politika/çözüm önerileri, çocuklarımızı tehdit eden sorunların gerçek bir beka sorunu oluşturduğunu, çocuklarla ilgili çalışan kamu birimleri arasında yeterli koordinasyon sağlanamadığı için mevcut politika, uygulama ve hizmetlerin sorunları tam anlamıyla çözmekte yetersiz kaldığını; çocuklarla ilgili meseleleri disiplinler ve kurumlararası bir işbirliği içinde ele almak üzere merkezde bakanlıklar arasında, illerde valilikler bünyesinde “**Çocuk Refahı Koordinasyon Merkezleri**” oluşturularak üniversite, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının ortak çalışmalarının sağlanmasının etkili ve rasyonel bir yaklaşım olacağını göstermiştir. Bu doğrultuda üniversitelerde “**Çocuk Çalışmaları Araştırma Uygulama Merkezleri**” kurularak çok disiplinli bilimsel araştırmalar ve projeler yapılması da ihtiyaç duyulan bilimsel temeli sağlayacaktır.

ÇOCUK HAKLARI VE REFAHI ÇALIŞTAYI

12 HAZİRAN 2024

Antalya Ticaret ve Sanayi Odası

Atatürk Konferans Salonu

PROGRAM		
09.00-9.30	KAYIT	
09.30-10.00	AÇILIŞ KONUŞMALARI	
	Serap KOCAOĞLU	TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu Başkanı
	Prof. Dr. Fulya SARVAN	Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şube Başkanı
	Boğaçhan GÖKSU	Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Başkan Yardımcısı
10.00-11.00	AÇILIŞ PANELİ	12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü
	Moderatör	Serap KOCAOĞLU TOBB Antalya KGK Başkanı
	Konuşmacı	Hacer FOGGO Derin Yoksulluk Ağı Kurucusu
	Konuşmacı	Doç. Dr. Mehtap TÜRKAY Akdeniz Ü. Tıp Fakültesi
	Konuşmacı	Prof. Dr. Fulya SARVAN TÜKD Antalya Şubesi Başkanı
11.00-11.30	ARA	
11.30-13.00	1. OTURUM	Çalıştay Masalarında Sorunları Tespiti
13.00-14.00	YEMEK ARASI	
14.00-15.30	2. OTURUM	Çalıştay Masalarında Çözüm Önerilerinin Tespiti
15.30-16.00	ARA	
16.00-17.30	KAPANIŞ OTURUMU	Sonuç Bildirgelerinin Okunması

ÇALIŞTAY MODERATÖRLER LİSTESİ

MODERATÖR/LER	KURUMU
MASA 1: ÇOCUK YOKSULLUĞU İLE MÜCADELE	
Doç. Dr. Mehmet Zambak	Akdeniz Ü. İİBF Ekonometri Bölümü
Firdevs Özlem Taş	Akdeniz Ü. SBE Doktora Öğrencisi
MASA 2: ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE	
Doç. Dr. Mehtap Türkay	Akdeniz Ü. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD
Dr. Aydan İzgi	Antalya Tabip Odası
MASA 3: ÇOCUKLARIN BESLENME SORUNLARI İLE MÜCADELE	
Doç. Dr. Merve Karaçil Ermumeu	Akdeniz Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi
Doç. Dr. Nilgün Seremet Kürklü	Akdeniz Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi
MASA 4: ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI İLE MÜCADELE	
Dr. Öğr. Üyesi Sevtap Velipaşaoğlu	Akdeniz Ü. Tıp Fakültesi
Öğr. Gör. Dr. Şenay Türe	Akdeniz Ü. Tıp Fakültesi
MASA 5: ÇOCUKLARIN MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELE	
Dr. Öğr. Üyesi Saliha Hallaç	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
Hilal Kara	Akdeniz Ü. Sağlık Bil. Ens. Doktora Öğrencisi
MASA 6: ÇOCUKLARIN DİJİTAL BAĞIMLILIK SORUNLARI İLE MÜCADELE	
Prof. Dr. Emine Efe	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
Doç. Dr. Ayla Kaya	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
MASA 7: ÇOCUKLARIN EĞİTİM SORUNLARI İLE MÜCADELE	
Prof. Dr. Zeliha Yazıcı	Akdeniz Ü. Eğitim Fakültesi
MASA 8: ÇOCUK VE ERGENLERDE İNTİHARI ÖNLEME	
Doç. Dr. Aslı Süner Adanır	Akdeniz Ü. Tıp Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Dudu Karakaya	Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi
MASA 9: ÇOCUK HAKLARI MEVZUATI İLE İLGİLİ SORUNLAR	
Doç. Dr. Tuba Birinci Uzun	Akdeniz Ü. Hukuk Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi İlknur Cicim	Akdeniz Ü. Hukuk Fakültesi
MASA 10: ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN SORUNLARI	
Prof. Dr. Ayşegül İŞLER	Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi
Doç. Dr. İlkay KESER	Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi
MASA 11: TUTUKLU VE HÜKÜMLÜ ÇOCUKLARIN SORUNLAR	
Doç. Dr. Ayten Kaya Kılıç	Akdeniz Ü. Manavgat Sosyal Beşeri Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. İlkay Boz	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
MASA 12: KORUMA ALTINDAKİ ÇOCUKLARIN SORUNLARI	
Doç. Dr. Nuray Atsan	Akdeniz Ü. İİBF İşletme Bölümü, KGK üyesi
Av. Nezahat Şengün	TOBB Antalya KGK Üyesi
MASA 13: AKRAN ZORBALIĞI İLE MÜCADELE	
Doç. Dr. Arzu Akçan	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
MASA 14: LİSELİLERİN SORUNLARI	
Prof. Dr. Memduh Sami Taner	Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Dr. Ertunç Uşkul	Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi

MASA 1: ÇOCUK YOKSULLUĞU İLE MÜCADELE

MODERATÖR/LER	KURUMU
Doç. Dr. Mehmet Zanbak	Akdeniz Üniversitesi İİBF Ekonometri Bölümü
Firdevs Özlem Taş	Akdeniz Üniversitesi SBE Doktora Öğrencisi
KATILIMCILAR	KURUMU
Prof. Dr. Cem Ergun	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
Doç. Dr. Elife Kart	Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Hacer Foggo	Derin Yoksulluk Ağı Kurucusu
Diyar Babat	Yardım Gönüllüleri Eğitim ve Araştırma Derneği
Şebnem Çelikkalkan	İŞKUR Antalya
Özlem Ezgin Altunok	Kız Çocuklarına Destek Derneği Başkanı
Tülin Koç	Öğrenci Veli Derneği (Veli-Der) Antalya Şubesi Başkanı
Ezgi Altinkurt Sağlık (Avukat)	Antalya Barosu
Soner Kara (İstatistik Uzmanı)	TÜİK Antalya İstatistik Grup Md. Vekili

1. Çocuk Yoksulluğu ile İlgili Durum Tespiti

1.1. Çocuk Yoksulluğu İstatistikleri

Yoksulluk, dezavantajlı gruplar özelinde mi tanımlanmalı yapısal bir sorun olarak kabul edilip kapsamlı/bütüncül çözüm arayışına mı gidilmelidir?

Günümüzün yeni yoksulluk olgusu, kalıcı ve süreklilik içeren bir niteliğe sahiptir. Bu olgu çok yönlü yoksulluk ve dışlanma (ekonomik, sosyal, mekânsal gibi) şeklinde tezahür etmektedir. Yoksulluğun bu yeni görünümü, neoliberal iktisat politikaları ve bu politikalar çerçevesinde biçimlenen esnek, güvencesiz ve kurlsız istihdam yapısı ve ilişkilerinden bağımsız değildir. Söz konusu dönüşüm, toplumsal tabakalaşmanın farklı sınıfsal yapılarını bir bütün olarak etkilemekle birlikte, özellikle toplumsal tabakalaşmanın en dezavantajlı konumunda yer alan (yoksul kadınlar, göçmenler, çocuklar, engelliler gibi) birey ve grupları daha fazla etkilemektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu, Gelir, Yaşam, Tüketim ve Yoksulluk Portalında yer alan yoksulluk ve yaşam koşulları istatistiklerinden elde edilen verilerin ışığında, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 2023 yılı sonu itibarıyla, Türkiye nüfusunun %21,4'ünün yani 22,2 milyonun 0-17 yaş aralığındaki çocuklardan oluştuğu, söz konusu çocuk nüfusunun ise %51,3'ünü erkek, %48,7'sini kız çocukların meydana getirdiği söylenebilir. Çocukların yaş dağılımları incelendiğinde 0-4 yaşta %24,0; 5-9 yaşta %29,5; 10-14 yaşta %28,8; 15-17 yaşta ise %17,5 olduğu görülmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2013-2023 yılları arasındaki verileri ışığında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan gelirinin %60'ı yoksulluk sınırı kabul edilerek hesaplanan yoksulluk ölçüm yöntemine göre 2023 yılında Türkiye'deki çocuk nüfusunun %31,3'üne karşılık gelen 7 milyon çocuğun yoksul olduğu görülmektedir. Söz konusu bulgu Türkiye'deki her 3 çocuktan 1'inin yoksul olduğu gerçeğine

işaret etmektedir. Eurostat tarafından 2021’de yapılan analizde Türkiye’de çocukların yüzde 45,2’sinin yoksulluk riski altında olduğu açıklanmıştır. Bu oran 2015’ten itibaren artarak devam etmektedir. TÜİK 2022 verilerine göre de her üç çocuktan biri (yüzde 35,3) ciddi maddi yoksulluk, yetersiz beslenme sorunu yaşamaktadır. En son TÜİK’in 22 Mart 2023’te kamuoyuyla paylaştığı Türkiye Çocuk Araştırması’na göre, 2022 yılında Türkiye’de altı aylık ve daha yukarı yaştaki çocukların yalnızca %12,7’si et, balık ve tavuktan bir tanesini her gün tüketebilmiştir.

1.2. Çocuk Sayısı ile Çocuk Yoksulluğu İlişkisi

Türkiye’de hanedeki çocuk sayısı artışı, hane yoksulluğunu olumsuz etkilemekte ve artırmaktadır. Güneydoğu Bölgesi bu konuda en dezavantajlı konumdadır. Bir başka ifadeyle, söz konusu bölgede çocuk sayısındaki artış, hane yoksulluğunu diğer bölgelere göre daha fazla artırmaktadır. Türkiye’nin batısından doğusuna doğru gittikçe çocuk sayısındaki artışla birlikte çok boyutlu yoksulluk da artmaktadır.

1.3. Yoksul Hanede Doğmuş Olmanın Etkisi

Günümüzde çocuğun yoksulluğu ve hakları doğum öncesinde başlamakta, dolayısıyla yoksul bir hanede doğan çocuğun eşitsizliği anne karnında başlamaktadır. Annenin yetersiz beslenmesi çocuğun fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimini olumsuz etkilemektedir. Yoksul bir hanede doğmuş olmak yoksulluğun sürekli hale gelmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu nedenle yoksulluğa bütüncül şekilde bakılmalıdır. Bir çocuğun, çocukluğunu sürekli yoksulluk içinde geçirmesi yetişkin olduğunda da yoksul olma olasılığını yükseltmektedir. BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, Olivier De Schutter, Eylül 2021 tarihli raporunda, yoksulluk içinde yaşayan bir ailede doğan çocukların, 30 yaşında yoksul olma olasılığının, hiç yoksul olmayanlara göre üç kat daha fazla olduğunu belirtmiştir.

1.4. Çocukların Yaşam Koşulları Verileri

TÜİK’in 0-17 yaş grubunda en az bir çocuk bulunan 9 bin 10 hane örneğine göre; kendine ait odası olan çocukların oranı %34 iken, kendine ait odası olmayan çocuklar arasında, uyumak için kullandığı odayı bir hanehalkı üyesi ile paylaşanların oranı %29,4, iki veya daha fazla hanehalkı üyesi ile paylaşanların oranı ise %36,6’dır. Düşük gelir grubunda kendi odası olan çocukların oranı %22,5, orta gelir grubunda %33,6 ve yüksek gelir grubunda %49,9 olmuştur. Gelir grubuna göre kendi odası olan çocukların oranı gelir yükseldikçe artmaktadır. Beslenme alışkanlıklarına bakıldığında, gelir düzeyi arttıkça çocukların meyve, sebze, et vb. tüketiminin arttığı söylenebilir. Sağlıksız diye tabir edilen diğer gıdalarda tüketim (kola, çips vb.) bütün gelir gruplarında yüksektir.

1.5. Antalya’da Çocukların Boy-Kilo Verileri

Antalya’daki düşük gelirli mahallelerde 500 çocukla yapılan boy-kilo ölçümleri neticesinde, boy ve kilo bakımından çocukların %50’sinin persentil değerinin altında olduğu bulunmuştur. Bu durum araştırma kapsamına alınan çocuklarda ciddi bir beslenme eksikliği olduğuna işaret etmektedir. Her 100 çocuktan

yaklaşık 10'u boy olarak kısalık (bodur), 5'i kilo olarak cılızlık sorunuyla karşı karşıyadır. Her 100 çocuktan 7'sinde ise beslenmeye bağlı obezite sorunu yaşanmaktadır.

1.6. Çocukların Eğlenme/Kültür İmkanları Verileri

Son 12 ayda sinema ve/veya tiyatroya giden 6-17 yaş grubundaki çocukların oranı %39,1'dir. Gelir grubuna göre ise yüksek gelir grubunda bulunan çocukların %57,9'u, orta gelir grubundakilerin %39,9'u ve düşük gelir grubundakilerin yüzde 25,1'i sinema/tiyatro etkinliğine gidebildiğini beyan etmiştir. Bu etkinliğe gidemediğini beyan eden çocuklara gidememe nedeni sorulduğunda en yüksek oran %40,1 ile maddi olarak karşılayamaması olmuştur. Özellikle düşük gelir grubunda yer alan çocukların kendine ait odasının ve düzgün beslenme alışkanlıklarının olmadığı gibi temel sayılabilecek kültürel faaliyetlerden de maddi imkânsızlıklardan dolayı faydalanamadığı görülmektedir. Çocukların yoksulluk/yoksunluk deneyimleri ve algıları hane üyelerinden farklılık gösterebilmektedir.

1.7. Kız Çocuklarının Yoksulluğu

Kız çocuklarının yoksulluğunun önlenmesi ve bu konuda farkındalık yaratılması, bireysel yaşam kalitelerinin artmasının yanı sıra toplumsal eşitlik ve kalkınma için de kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, kız çocuklarının yoksullukla mücadelesi, sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında önemli bir yere sahiptir. 2022 yılı TÜİK verilerine göre yaklaşık 7,4 milyon çocuk yoksuldur. Kız çocuklarının yoksulluk oranı ise %33,4'tür. Eurostat 2021 yılı verilerine göre, Türkiye'de yaşayan 18 yaş altı kız çocukların %34,1'i yoksulluk riski altındadır. UNDP'ye göre, kadın ve çocukların bir afette ölme olasılığı erkeklere göre 14 kat daha fazladır. Save the Children'in analizi 2030 yılında dünyadaki kız çocuklarının neredeyse %60'ının (yani 931 milyon kız çocuk) sel, kuraklık veya sıcak hava dalgaları gibi en az bir aşırı hava olayı yaşayacağını göstermektedir. Düşük gelirli ülkelerdeki tahmini 4 milyon kız çocuğu, 2021 yılında iklimle ilgili nedenlerden dolayı eğitimlerini tamamlayamamıştır. Dünya çapında yaklaşık 9 milyon kız çocuğunun her yıl iklim felaketleri ve çocuk evlilikleri gibi aşırı risklerle karşı karşıya olduğu gösterilmiştir. Bu analiz, çocuk yaşta evliliklerin yaklaşık üçte ikisinin ortalamanın üzerinde iklim riskine sahip bölgelerde gerçekleştiğini göstermektedir.

Yoksulluk koşullarındaki kız çocukların iklim krizinden daha fazla etkileneceklerine dair sebepler şu başlıklarda özetlenebilir:

Ekonomik Kısıtlılıklar: Yoksul ailelerin iklim krizine karşı dayanıklılık kapasiteleri sınırlıdır. Maddi yetersizlikler, afetlere karşı hazırlık ve iyileşme süreçlerini zorlaştırır, bu da kız çocuklarını daha kırılgan hale getirir.

Gıda Güvenliği ve Beslenme: İklim değişikliği, tarımsal verimliliği düşürerek gıda üretimini olumsuz etkiler. Bu durum, gıda fiyatlarının artmasına ve yetersiz beslenmeye yol açar. Yoksul ailelerde gıda kaynaklarının azalması, kız çocuklarının beslenme yetersizliği yaşama riskini artırır. Kız çocukları, öncelikli olarak beslenmeden mahrum bırakılabilir, bu da onların fiziksel ve zihinsel gelişimlerini olumsuz etkiler.

Eğitimde Kesintiler: İklim değişikliğine bağlı olarak meydana gelen doğal afetler (sel, kuraklık, kasırga vb.) okulların zarar görmesine ve eğitimde kesintilere neden olabilir. Bu tür afetlerden etkilenen yoksul aileler, özellikle kız çocuklarını okuldan alarak ev işleri veya gelir getirici faaliyetlerde çalıştırmaya yönelebilir.

Sağlık Sorunları: İklim değişikliği, sıtma, kolera ve ishal gibi iklimle bağlantılı hastalıkların yayılmasını artırabilir. Yetersiz sağlık hizmetlerine erişimi olan yoksul aileler, bu hastalıklardan orantısız şekilde etkilenir. Sağlık sorunları, kız çocuklarının okul devamsızlığına ve eğitimden geri kalmasına neden olabilir.

Su Kaynaklarına Erişim: İklim değişikliği, su kıtlığı sorununu daha da kötüleştirebilir. Su toplama görevi genellikle kız çocuklarına ve kadınlara verilir. Su kıtlığı nedeniyle su toplamak için daha uzun mesafeler kat etmek zorunda kalan kız çocukları, bu süreyi eğitimden ve diğer önemli faaliyetlerden çalmak zorunda kalabilir.

Göç ve Yerinden Edilme: İklim krizi, yaşam koşullarını kötüleştirerek iç veya dış göçe zorlayabilir. Göç eden ailelerde kız çocukları, eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalabilir ve yeni yerlerinde çeşitli risklerle karşı karşıya kalabilir.

1.8. Yoksulluğun Eğitim ve Sağlık Üzerine Etkileri

Çocuğun gelişiminde yoksulluğun etkilerinin yoğun bir şekilde hissedildiği iki temel alan sağlık ve eğitimidir. Erken çocuklukta karşılaşılan yoksulluk koşulları eğitim süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Söz konusu durum çocuklarda gelecek kaygısının başlamasına neden olmakla birlikte, yoksulluğun derinleşmesiyle süregelmekte ve çocuğun sağlığını olumsuz etkilemektedir.

Yapılan araştırmalarda elde edilen bulgular, hanenin/ailenin ya da aile bireylerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları ya da çok sınırlı karşılayabildiklerini ortaya koymaktadır. Ek olarak temel ihtiyaçların karşılanamamasından açlık durumuna evrilen bir sürecin emareleri de gözlenmektedir. Faturaların, kiraların ödenmesinde yaşanan güçlükler, görece yeterli gıda ve diğer tüketim maddelerine erişememek, hastane hizmetlerine erişimde yaşanan sıkıntılar, ilaç erişiminde yaşanan güçlükler yoksunlukların çok yönlü olduğunu ortaya koymaktadır. Derinlemesine mülakat tekniğiyle elde edilen veriler, çocukların genelde tek tip beslendiğini göstermektedir.

1.9. Yoksulluk İçinde Yaşayan Çocukları Bekleyen Sonuçlar

Yoksulluk içerisinde büyüyen çocuklar; düşük eğitim durumu, psiko-bilişsel sorunlar, sağlık sorunları, küçük yaşta evlilik ve hamilelik, madde bağımlılığı, suç işleme ve anti sosyal davranış, işsizlik ve düşük gelir gibi riskler ile karşı karşıya kalmakta; yaşama, sağlık ve beslenme, eğitim ve katılım haklarının yanı sıra, sömürü, şiddet ve ayrımcılıktan korunma haklarından da büyük ölçüde mahrum kalmakta; yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece potansiyellerini tam olarak gerçekleştirememekte ve topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamakta; çocuklar açısından, geleceksizlik/yarınısızlık durumlarının risk içeren emareleri gözlenmektedir: Bulgular, çocukların harçlık alamadıklarını, kendilerine ait odalarının olmadığını, barınma

koşulları açısından özellikle soğuk mevsimlerde ısınma problemi yaşadıklarını, hastalandıklarında hastaneye erişimde zorlandıklarını, ilaçların pahalı olmasından dolayı temin etmekte sıkıntı yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Yoksul hanelerde anne, baba ve çocuklar hepsi bir odada birlikte kalmaktadır. Okula giden çocuklar için beslenme koyma imkanları bulunmamaktadır. Sıklıkla dile getirilen hususlardan biri de buzdolabının genelde boş olmasıdır. Yoksul haneler semt pazarlarına dahi düzenli gidememe ve/veya pazar atıklarından beslenme sorunu ile karşı karşıyadır. Ayrıca et, süt ürünlerinin tüketilmediği ve genelde ucuz olduğu için pazarın akşam saatlerinin tercih edildiği görülmektedir. Yalnız ebeveyn (kadınlar) hanelere, kronik hastalığı olan hane bireylerine ve çocuk sayısının fazla olduğu hanelere sıklıkla rastlanmaktadır.

1.10. Milli Eğitim Bütçesinin GSYH İçindeki Payı

“İyi bakım, iyi yetiştirilme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görme her Türk çocuğunun hakkıdır. Resmi, özel her kurum, her yurttaş bu çocuk hakkını tanımak, eldeki olanaklarla onu gerçekleştirmek yükümlülüğündedir. Sıkıntı içinde bulunan çocuğun kurtarılmasına öncelik verilir” (1963 Türk Çocuk Hakları Bildirisi, madde 1). Türkiye’nin içerisinde olduğu darboğaz, Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine de yansımıştır. Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin GSYH içindeki payı 2023 yılında 2007 seviyesinin dahi altına gerilemiştir.

1.11. Sağlık Harcamalarının GSYH İçindeki Payı

Derinleşen yoksulluğun sağlık sorunlarını artıracığı aşikar iken, Türkiye’de sağlık harcamalarının Sağlık Bakanlığının genel bütçe içerisindeki payı da gerilemektedir. Öyle ki 2022 yılında bu pay 6,63 iken 2023 yılında 6,56’ya düşmüştür. Bu gerileme, koruyucu sağlık hizmetlerine ayrılan oranda daha da çarpıcı bir şekilde kendini göstermektedir (%33,4’ten %28,6’ya düşmüştür). Tedavi edici hizmetlere ayrılan oran ise %64,2’den %69,5’e çıkmıştır. 10 AB ülkesi, aday ülkeler ile kıyaslandığında Türkiye’nin sağlık harcamalarının GSYH’ine oranı, Arnavutluk’tan sonra en düşük seviyededir.

1.12. Ekonomik Krizin Etkileri

Ülkemiz Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizini yaşamakta, günümüzde temel tüketim maddelerinden kiralara, sofradaki ekmekten tüm ihtiyaçlara inanılmaz zamlar gelmektedir. Veliler bu zamlar ve enflasyonla mücadele ederken, eğitim sistemi de her geçen yıl daha da fazla paralı hale getirilmektedir. Aileler artık çocukların eğitim masraflarını karşılayamaz hale gelmiştir. Bugün okula başlayan bir çocuğun eğitim masrafları en basit şekilde hesaplanırsa sadece kıyafet ve kırtasiye 10 bin lira seviyesini bulmaktadır. Servis ücretleri ise devlet okullarında %70, özel okullarda %80 zamlanarak velilerin ödeyemeyeceği meblağa yükselmiştir. Beslenme, su, fotokopi, belirli gün ve hafta kutlamaları vb. harcamalar bu harcamaların dışındadır. Çocuklar için en temel hak olan eğitim hakkı, artık veliler için lüks haline gelmiştir, eğitim hakkı fiilen engellenmektedir.

1.13. Okul Terki ve Çocuk İşçiliği

Bir çocuğun eğitim hayatından tamamen kopması ve tam da bu nedenle çalışmaya başlaması, o çocuğun yoksulluk döngüsünden çıkma ihtimalinin yok denecek kadar azalması anlamına gelmektedir. Araştırmalar göstermektedir ki, yoksul çocukların okul terk etme oranı varlıklı hanelerdeki çocuklara göre daha yüksektir. Bu da yoksul çocukların ekonomik nedenlere bağlı olarak erken yaşta, kötü koşullarda dahi olsa çalışma hayatına atılmasına neden olmaktadır. Uzun çalışma saatleri çocukların fiziksel ve duygusal gelişimine zarar verdiği gibi istismar riskini de artırmaktadır.

1.14. Yetersiz Beslenme

Çocukların okulda oldukları süre içerisinde beslenme ve sağlıklı suya erişim sıkıntısı ile karşı karşıya kalmaları da çok ciddi bir sorun haline gelmiştir. Velilerin %50'sine yakınının asgari ücretle çalıştığı bu koşullarda asgari masrafların karşılanması bile mümkün değildir. Velilerin yaşadığı işsizlik, yoksulluk, sosyal yardımlara muhtaç olma hali özellikle tam zamanlı eğitim gören çocuklar için çok daha ciddi sorunlara yol açmaktadır. Karnı doymadan okula gelen, yanında beslenme getiremeyen milyonlarca çocuğun derslerde baş dönmesi, baş ağrısı sorunu yaşadığı eğitimcilerce bildirilmektedir. İlk kez Milli Eğitim Şûrasında ‘öğrencilere ücretsiz yemek verilsin, temiz içme suyu sağlansın’ şeklinde karar alınmasına karşın, bu karar hayata geçirilememiştir. Gelişim çağındaki çocukların süt içmesi, yumurta, sebze, meyve, protein tüketmesi gerekirken, beslenme yetersizliği nedeniyle sağlık sorunu yaşayan çocukların sayısı her geçen gün artmaktadır. Yetersiz beslenme, çocuğun okul için hazır bulunuşluğunu, akademik başarısını ve okula devamını da etkilemektedir. Eğitimde derin yoksulluktan kaynaklı yetersiz beslenme sonucunda okul terkleri, çocuk işçiliği, çocuk evlilikleri, suça bulaşan çocuklar, okuduğunu anlayamayan, gelişim geriliği olan çocuklar artmış ve son dönemlerde çocuk kalp krizlerinde ve intiharlarında artış tehlikesinin boyutunu gözler önüne sermiştir. Kitlesel okul terklerinin durması, çocukların yoksulluk nedeniyle işçilik yapmak zorunda bırakılmaması, yetersiz beslenme, gelişim yetersizliği ve sağlık sorunları yaşamamaları için, dünyada uygulanan en etkili ve en yaygın müdahale programı “okul yemeği” uygulamasıdır. Ülkemizin de imzacısı olduğu sözleşmelere ve bildirgelere uygun olarak bu sorunların çözümünü devletimiz üstlenmelidir.

1.15. Temel Eğitimin Özelleşmesi

Anayasa'nın 42. maddesine göre zorunlu eğitimi parasız sağlaması gereken devlet, kademe kademe eğitimden çekilmektedir. 2002'de özel okulların devlet okullarına oranı yüzde 2 iken, bugün yüzde 25'e yükselmiştir. Kamusal eğitimin güçlendirilmesi gerekirken “paran kadar eğitim” anlayışına geçilmiştir. Devlet okullarına, yurtlarına ayrılmayan eğitim bütçesinin eğitim yatırımları yerine özel okullara çeşitli adlar altında teşvik olarak transfer edilmesi ülkenin tüm yurttaşlarının vergilerinin, emeğinin kamu yararına aykırı bir şekilde kullanılması anlamına gelmektedir. Ayrıca çocukların barınma sorunlarına devlet eliyle çözümler üretilmesi yerine, yurt yatırımlarının da özelleştirildiği vurgulanmalıdır. MEB istatistiklerine göre, 2021'de 4 bin 406 özel yurt bulunmaktadır. Bunların 3 bin 331'i vakıf ve derneklere aittir.

1.16. İşgücü Kaynağı Haline Getirilen Çocuklar

Açık öğretimde okuyan öğrenci sayısı 2 milyon 346 bin 654 (%12)'dir. '4 gün iş, 1 gün okul' sloganıyla işletmelere ucuz iş gücü kaynağı olarak sunulan meslek lisesi öğrencileri Mesleki Eğitim Merkezlerinde (MESEM) can güvenliği olmadan çalıştırılmakta ve okullarından koparılmaktadır. MESEM'lerdeki öğrenci sayısı 1 milyon 324 bin 840'a ulaşmıştır. Çocuklar salgın, deprem ve artan yoksulluktan kaynaklı giderek daha fazla okullarını bırakmak zorunda kalmaktadır.

1.17. Çocuk Dostu Kent İhtiyacı

Günümüzde kentlerde otoyola dönüşen yollar, otoparka dönüşen sokaklar, yüksek katlı binalar arasında sıkışıp kalan göstermelik oyun alanları, tüketerek sosyalleşmek için inşa edilen alışveriş merkezleri gibi sayabileceğimiz pek çok yapı, kentin sahibi haline gelmiştir. Tüm bu olumsuz koşullar kentlerde yaşayan herkesi etkilemektedir, ancak bu etki çocuklar üzerinde daha fazladır, çünkü genel olarak kentsel düzenlemeler yapılırken varlığı en az göz önüne alınan gruplardan biri çocuklardır.

1996 yılında Habitat Konferansı ile "...Sağlıklı, demokratik bir toplumun ve iyi yönetişimin öncelikli göstergesi çocukların refahıdır, çocuk dostu kentler, herkese dosttur..." şeklindeki açıklama ile dünya çapındaki kentleri çocuklar için daha yaşanabilir hale getirmeyi amaçlayan çocuk dostu kent girişimi resmi olarak gündeme gelmiştir. Ülkemizde Çocuk Dostu Kent kapsamında yapılan çalışmalarda mekansal tasarıma yönelik çalışmaların uzun sürdüğü ve katılım boyutunun eksik kaldığı görülmektedir. Türkiye'de çocukların katılım durumları ile ilgili Prof. Dr. Serdar Değirmencioğlu'nun "tersten katılım" olarak adlandırdığı durum söz konusudur. Buna göre; çocuklar "hem istedikleri etkinlikleri yapamamakta" "hem de istemedikleri etkinliklere zorunlu olarak katılmak durumunda kalmaktadır".

2. Çocuk Yoksulluğu ile Mücadele İçin Politika Önerileri

2.1. Çocuk yoksulluğu ile mücadelede bütüncül ve çok boyutlu bir yaklaşım geliştirilmelidir. Mümkünse çocukların yoksulluk/yoksunluk algıları saptanmalıdır. Çocuklar adına tepeden inmeci politikalar geliştirilmesi kalıcı çözümler üretmekten uzak kalmaktadır. Çocuk yoksulluğuyla mücadelenin, tasarruf tedbirleri gerekçe gösterilerek ötelenmesi çocukların yoksulluğunu derinleştirecektir. Çocukların ve dolayısıyla toplumun geleceğinden tasarruf edilemez.

2.2. TÜİK verileri makro veri sunmakla birlikte, yoksulluğu tam olarak yansıtmamaktadır. Yoksulluk ölçüm yöntemleri gözden geçirilmelidir.

2.3. Çocuk sayısı artışıyla birlikte hane yoksulluğu batıdan doğuya doğru gittikçe artmaktadır. Dolayısıyla hayata geçirilecek politikaların uygulanmasına Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden ve kalabalık nüfuslu hanelerden başlanması daha etkili olacaktır.

2.4. Hane yapısı (çocuk sayısı, engelli-hasta sayısı, evdeki bakıma muhtaç kişi sayısı) hane yoksulluğunu ve özellikle kadının yükünü artırmaktadır. Dolayısıyla hane yapısı dikkate alınmalı, politika yapıcının soruna çok boyutlu ve bütüncül yaklaşması sağlanmalı ve bu haneler sosyal projelerle desteklenmelidir.

2.5. Çocuk yoksulluğuyla mücadelede sosyal dışlanmayı yaratan koşulların dikkate alınması önemlidir. Dolayısıyla sosyal içermenin sağlanmasına yönelik politikalar uygulamaya konulmalıdır. Bu durum çocuğun yurttaşlık, hukuk ve insan hakları temelinde güçlenmesini sağlayacaktır.

2.6. Çocuk yoksulluğu ile mücadele için ivedilikle yapılması gereken, sosyal devlet anlayışı ile bütün çocukların süt ve süt ürünleri, et, balık ve tavuk türevlerini tüketebilmeleri için devlet okullarının tüm kademelerdeki öğrencilere bir öğün ücretsiz okul yemeği sağlanmasıdır. Araştırmalar çocukların yeterli ve sağlıklı beslenemediğini göstermektedir. “Okul Yemeği Koalisyonu” çalışmalarının hızlandırılması çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimine olumlu katkılar sunacaktır. Bu çerçevede devlet okullarında tüm çocuklara ücretsiz sağlıklı bir öğün okul yemeği verilmesi için toplumsal talebin dikkate alınması çok önemlidir. Bununla birlikte okullarda öğrencilerin temiz içme suyuna ücretsiz erişimleri için çeşme ve sebiller inşa edilmesi de sağlanmalıdır.

2.7. Okul öncesi eğitim, yoksul mahallelerde yaşayan çocuklar için kolay ulaşılabilir olmalıdır. Erken çocukluk eğitiminin, çocukların örgün eğitim devamlılığını olumlu etkilediği görülmektedir. Bu da çocukların yoksulluk döngüsünden kurtulmalarına yardımcı olmaktadır.

2.8. Özellikle okula devamlılığın düşük olduğu kalabalık ve dezavantajlı yoksul mahallelerdeki devlet okullarında psikolojik danışmanlık rehberlik öğretmenlerinin sayıları artırılmalı ve bu öğretmenler tam zamanlı olarak mesai yapmalıdır. Her devlet okulu için mutlaka sosyal hizmet uzmanı istihdam edilmeli, okul sosyal hizmeti programı hayata geçirilmelidir.

2.9. Kamu gücüyle ve/veya STK’lar aracılığıyla zayıf (cılız), obez ve bodur çocuklu yoksul hanelere beslenme konusunda eğitimler verilmesi uygun olacaktır.

2.10. Kız çocuklarının yoksulluğunu azaltmak ve iklim krizine karşı dayanıklılıklarını artırmak için kapsamlı ve entegre yaklaşımlar benimsemek gerekmektedir. Eğitim, sağlık ve ekonomik destek programları ile toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden politikalar, kız çocuklarının bu krizden daha az etkilenmesini sağlayacak ve onların daha iyi bir geleceğe sahip olmalarına katkıda bulunacaktır.

2.11. Yerel yönetimler tarafından, çocukların okul sonrası, mahallelerinde akademik, sanatsal ve sportif faaliyetlerini gerçekleştirebileceği “Çocuk Merkezleri” oluşturulmalı, işleyişinin sürekliliği sağlanmalıdır. Çocuk yoksulluğuyla mücadelede yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının, siyasi partilerin, kamu kurumlarının iş birliği çocuğun iyi hali ve eşitsizliklerinin giderilmesi açısından son derece önem arz etmektedir.

2.12. Kültürel faaliyetler için yerel belediyeler tarafından, şehir ve devlet tiyatrolarından ücretsiz faydalanma hakkı sağlanabilir. Sinemalar için ise okullar tarafından düzenlenecek etkinliklerle, özellikle hafta içi sinemaların boş seanslarında Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Sinema Genel Müdürlüğü ile yapılacak bir protokol ile, ücretsiz olmasa bile uygun bir ücretle çocukların faydalanması sağlanabilir. Bu da çocukların kültürel açıdan yaşadıkları yoksunlukların giderilmesinde önem taşımaktadır.

2.13. Çocuk Dostu Kentler Uluslararası Sekreterliği (CFC Secretariat) çocuk dostu kentlerin hayata geçirilebilmesi için izlenecek temel dokuz kuralı şu şekilde sıralamaktadır: *1. Çocukların Katılımı:* Çocukların kendilerini ilgilendiren konularla ilgili kararlara aktif katılımlarının sağlanması ve fikirlerinin alınması, *2. Çocuk Dostu Hukuki Çerçeve:* Yasalar ve düzenleyici hukuki çerçeve ile çocuk haklarının

korunmasının sağlanması, 3. *Kent Ölçeğinde Çocuk Hakları Uygulama Stratejisi*: Çocuk hakları sözleşmesini gerçekleştirmeye yönelik çocuk dostu kentlerin inşası için bir strateji ve takvim oluşturmak, 4. *Çocuk Hakları Birimi ya da Eşgüdümü Sağlayan Bir Mekanizma*: Yerel yönetimler içinde çocuk bakış açısına öncelik veren birimler oluşturmak, 5. *Uygulanan Çocuk Politikalarının Etkilerinin Değerlendirilmesi*: Çocuk dostu politikaların uygulaması sırasında ve sonrasında etkilerinin her aşamada değerlendirilmesini sağlamak, 6. *Çocuk Bütçesi*: Çocuklar için hem merkezi hem de yerel yönetimlerin gerekli bütçeyi sağlaması, 7. *Düzenli Olarak Kentteki Çocuklara İlişkin Durum Analizlerinin Tespiti*: Kentteki çocukların durumları ile ilgili olarak düzenli bilgi akışı için gerekli analizlerin yapılmasını sağlamak, 8. *Çocuk Hakları Bilincinin Yerleştirilmesi*: Çocuk hakları konusunda tüm halkın bilgilendirilmesini sağlamak, 9. *Çocuklar İçin Bağımsız Hukuksal Birimlerin, Gönüllü Kuruluşların Desteklenmesi*: Çocuk haklarının gerçekleştirilmesini sağlamak için sivil toplum kuruluşlarını desteklemek ve geliştirmek.

Özellikle yoksul bölgelerde çocuk dostu kent olmak için belediyelerin şu konularda çalışma yapması gerekmektedir: Çocukların yaşadıkları kent ile ilgili kararlarda etkili olabilmelerini ve nasıl bir kentte yaşamak istediklerini ifade edebilmelerini sağlamak; aileye, topluma ve sosyal yaşama katılmalarını desteklemek; sağlık ve eğitim gibi temel gereksinimlere erişmelerine, temiz su ve sağlıklı besine ulaşmalarını sağlamak, şiddete ve kötülöklere karşı korumak; kendi alanlarında güvenli bir şekilde yürümelerine, arkadaşlarıyla buluşmalarına ve oyun oynamalarına imkan tanımak; yeşil alanlara erişimi olan temiz ve güvenli bir çevreye sahip olmalarını sağlamak; kirliliğin olmadığı bir çevrede yaşamalarına imkan vermek, kültürel ve sosyal etkinliklere katılmalarına destekleyici ortamlar oluşturmak, hiç bir ayırım gözetmeden tüm çocukların hayatta adil bir şansa sahip olmalarını sağlamak.

2.14. Özellikle yoksul hanelerdeki çocukların ihmal ve istismarının (çocukların çalıştırılması, dilendirilmesi vs.) önüne geçmek amacıyla yasal mevzuat gözden geçirilmeli ve adli kolluk kuvvetlerine gerekli eğitim verilmelidir. Yasal koruma mevzuatı çerçevesinde (112'nin aranarak ihbar oluşturulması gibi) hem çocuğa hem de aileye sosyal rehabilitasyon yapılabilir.

2.15. Türkiye, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin (Madde 27/3) tarafı bir ülke olarak yukarıda değinilen tüm hususların yerine getirilmesinden sorumludur.

MASA 2: ÇOCUK İŞÇİLİĞİ İLE MÜCADELE

MODERATÖR/LER	KURUMU
Doç. Dr. Mehtap Türkay	Akdeniz Ü. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD
Dr. Aydan İzgi	Antalya Tabip Odası
KATILIMCILAR	KURUMU
Doç. Dr. İlkyay Kutlar	Akdeniz Ü. Ziraat Fakültesi
Gülşen Aras	BAGEV
Gülgün Kaner	Emekli İş Müfettişi, TÜKD Antalya Şubesi
Neva Akçayır	İŞKUR Antalya
Barış Aksoy	Öğrenci Veli Derneği Antalya Şubesi
Sehel Serin Türk	OSB Antalya
Sahil Bozkurt	TÜKD Antalya Şubesi
Şükrü Damgacı (Polis Memuru)	Antalya Emniyet Müdürlüğü
Neşe Önder Yaşar (Sosyal Güvenlik Denetmeni)	Sosyal Güvenlik Kurumu Antalya İl Müdürlüğü

1. Çocuk İşçiliği Konusunda Genel Bilgiler

Çocuk işçiliği sosyal, ekonomik, kültürel ve sağlık boyutlarıyla ele alındığında ciddi ve karmaşık bir sorunla karşılaşılmaktadır. Öncelikle çalışan çocuk ile çocuk işçi kavramının ayrımını yapmak gerekmektedir. Çalışan çocuklar, genellikle mevzuatla korunmuş hafif işlerde çalışırlar ve/veya aile işlerine yardım ederler. Bu tür çalışma genellikle çocuğun fiziksel ve duygusal gelişimine zarar vermez. Tam tersi genellikle çalışma koşulları güvenli ve çocuğun gelişimini destekleyecek şekilde planlanmıştır. Birleşmiş Milletler çocuk işçiliğini “*Uluslararası hukuka ve ulusal mevzuata aykırı olarak, bir çocuğun zararına olacak şekilde ve onu tehlikeye atan işlerdir*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak burada, çocuk işçi, kayıt dışı sektörlerde, düşük ücretle, uzun saatler ve genellikle tehlikeli işlerde çalıştırılan çocuklar olarak tanımlanmıştır. Bu çalışma türü sadece çocuğun fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimini olumsuz etkilememekte, aynı zamanda yoksulluk, eğitim hakkının ihlal edilmesi gibi faktörler nedeniyle yoksulluk sarmalı arasında sıkışmasına da neden olmaktadır.

Türkiye’de TÜİK Çocuk İşgücü Anketi (2019) sonuçlarına göre 32.000’i 5-11 yaş arası olmak üzere 700.000’den fazla çocuk ekonomik faaliyette bulunmaktadır. Bu çocukların %34,3’ü (247 bin) eğitime devam etmemektedir. Bu sonuçlar COVID pandemisi öncesine aittir ve pandemi ve sonrasında yaşanan deprem nedeniyle, UNICEF Türkiye’de çocuk işçiliğinin arttığı yönünde endişelerini dile getirmiştir. Son 10 yılda 671 çocuk işçi iş kazası nedeniyle kaybedilmiştir. Ölümlü kazalar en çok tarım ve orman iş kolunda gerçekleşmiştir.

Yoksulluk, eğitim eksikliği, aile baskısı, göç, bölgedeki savaşlar, doğal afetler ve işgücü piyasasında özellikle KOBİ’lerdeki talep artışı gibi faktörler çocukları işgücüne katılmaya yönlendirmektedir. Son

yıllarda okul başarısı düşük çocukların Mesleki Eğitim Merkezlerine (MESEM) Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yönlendirilmesi, sigortalarının (iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası) okul tarafından yapılması, işverenin verdiği ücretin (çocuk işçilerin ücreti asgari ücretin 1/3'i) teşvik nedeniyle işsizlik sigortasından geri alınabilmesi, çocuk işçiliğini küçük işletmeler için cazip hale getirmiştir. MESEM'ler, *Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*'te belirtilen, çocukların çalıştırılmayacağı iş kolları olan tersane, inşaat, elektrik gibi alanlarda çocukların çalıştırılmasına olanak sağlamıştır. Çocukların Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı MESEM aracılığıyla çalışması, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının bu alanı denetlemesini ve var olan yasal mevzuatı uygulamasını engellemiş, mevcut çocuk işçiliğini sonlandırma yönündeki yasal mevzuatın ihlal edilmesine dayanak oluşturmuştur.

Çalışma grubu olarak "Çocuk İşçiliği" üzerine yapılan incelemede 2 temel başlık oluşturulmuştur. Bunlardan biri çocuk işçiliğinin devam ettirilmesinde rol alan sorun alanları, ikincisi ise bu alanların çözümleri. Bu rapor bu iki temel başlık altında yazılmıştır. Ancak bu başlıkların dışında son yıllarda çocuk işçi ölümlerinin basında çok fazla yer alması nedeniyle "basında çocuk işçi ölümleri" başlığına da son bölümde yer verilmiş ve ölen çocukların basında yer alan hikâyelerinden örnekler aktarılmıştır.

2. Çocuk İşçiliğinde Sorun Alanları

2.1. Çocuk Çalışanların Sosyal Güvenlik Sorunları

Çalışan çocukların sosyal güvenlik açısından sorunlarını ele almadan önce 2 kanunun ilgili maddelerini hatırlatmakta yarar vardır. 4857 Sayılı İş Kanunu Madde 71'e göre, "*on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, on dört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler*" (RG, 2003). On dört yaşını doldurmamış olan çocuklar her faaliyet için ayrı izin almak ve yazılı sözleşme yapmak koşuluyla sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde çalıştırılabilmektedirler (Çelik, Caniklioğlu ve Canbolat, 2023).

5510 Sayılı Kanununun 5. madde, b bendine göre; "*3008 Sayılı Kanunu'nda belirtilen aday çırak, çırak ve işletmelerde meslekî eğitim gören öğrenciler hakkında iş kazası ve meslek hastalığı ile hastalık sigortası; meslekî ve teknik ortaöğretim ile yükseköğrenimleri sırasında staja tabi tutulan öğrenciler, meslekî ve teknik ortaöğretim sırasında tamamlayıcı eğitim ya da alan eğitimi gören öğrenciler, kamu kurum ve kuruluşları tarafından desteklenen projelerde görevli bursiyerler ile 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 46 ncı maddesine tabi olarak kısmi zamanlı çalıştırılan öğrencilerden aylık prime esas kazanç tutarı, 82 ncı maddeye göre belirlenen günlük prime esas kazanç alt sınırının otuz katından fazla olmayanlar hakkında ise iş kazası ve meslek hastalığı sigortası uygulanır*" (RG, 2006).

Dolayısıyla yasal anlamda iki tür çalışan çocuk bulunmaktadır. Birincisi İş Kanunu'na tabi şekilde çalışan çocuklar ve ikincisi ise bu kanuna tabi olmayıp çıraklık, stajyerlik, mesleki eğitim gibi sebeplerle çalışan çocuklar. İş Kanunu'na tabi bir şekilde çalışmanın gerçekleşmesi halinde çocuğun 5510 Sayılı Kanunun kısa ve uzun vadeli sigorta kollarının tamamına tabi olacak şekilde sigortalı olması, İş Kanuna tabi olmayıp çıraklık, stajyerlik, mesleki eğitim gibi sebeplerle çalışan çocukların ise iş kazası ve meslek hastalığı ile hastalık sigortasına tabi olacak şekilde sigortalı olması gerekmektedir.

İş Kanununa tabi olması sebebiyle tüm sigorta kollarına tabi olacak şekilde sigortalı olan çocukların 18 yaşından önceki bu sigortalılıkları ilk işe giriş tarihi olarak kabul edilmemekte, yalnızca emeklilik için gerekli olan toplam prim gün sayısına dahil edilmektedir. Bu çocukların 18 yaşına girdikleri tarih itibariyle sigortalılıkları işe giriş tarihi olarak kabul edilmektedir. Bu durum, çocuk çalışanların sosyal güvenlik sorunlarının başında gelmektedir. Emeklilik hesaplamalarının ilk işe giriş tarihi ve prim ödeme gün sayısı ile kişinin yaşının da dikkate alındığı bir yöntemle hesaplanıyor oluşu sebebiyle 18 yaşından önceki sigortalılıkların işe giriş tarihi olarak kabul edilmemesi bu kişilerin daha uzun süre çalışma hayatında kalmalarına ve daha çok yıpranmalarına sebep olmaktadır.

İş Kanununa tabi olmayıp çıraklık, stajyerlik, mesleki eğitim gibi sebeplerle çalışan çocukların ise sadece iş kazası ve meslek hastalığı ile hastalık sigortasına tabi olacak şekilde sigortalı olmaları bir diğer sosyal güvenlik sorununa işaret etmektedir. Günümüz itibariyle tüm sanayi sitelerinde, güzellik merkezleri, berber ve kuaförlerde, uygulama otellerinde vs. çıraklık, stajyerlik, mesleki eğitim adı altında çocuklar çalıştırılmaktadır. Bu çocuklar herhangi bir işçinin çalıştığı iş saati kadar, angarya olarak görülebilecek neredeyse tüm işlerde çalıştırılmalarına rağmen yalnızca iş kazası ve meslek hastalığı ile hastalık sigortasına tabi çalıştıkları ve adlarına uzun vadeli sigorta kolları olan yaşlılık, malullük ve ölüm sigortaları için prim ödenmediğinden bu çalışmalarını uzun vadeli sigorta kollarından sağlanan haklardan mahrum kalmalarına sebep olmaktadır.

Aşağıda yer alan tabloda, Antalya'nın ilçelerine göre 18 yaş altı sigortalı sayıları gösterilmektedir. 28.334 erkek, 15.392 kız çocuk olmak üzere toplamda 43.726 18 yaş altı çocuk sigortalı bulunmaktadır. 18 yaş altı çocuk sigortalı işçi sayısı en fazla Kepez İlçesinde, en az Gündoğmuş ilçesindedir.

Tablo1: Antalya İlçelere Göre 18 Yaş Altı Sigortalı Sayısı

İlçe	Yaş Aralığı	Kız Çocuk	Erkek Çocuk
Akseki	0-14 Arası	5	11
	15-17 Arası	7	34
Aksu	0-14 Arası	51	154
	15-17 Arası	263	756
Alanya	0-14 Arası	522	858
	15-17 Arası	1.727	3.129
Demre	0-14 Arası	53	87
	15-17 Arası	104	187
Döşemealtı	0-14 Arası	249	264
	15-17 Arası	713	1.092
Elmalı	0-14 Arası	74	121
	15-17 Arası	203	396
Finike	0-14 Arası	49	143
	15-17 Arası	164	504
Gazipaşa	0-14 Arası	48	104
	15-17 Arası	169	464
Gündoğmuş	0-14 Arası	-	9
	15-17 Arası	-	9
Kaş	0-14 Arası	75	145
	15-17 Arası	227	473

Kemer	0-14 Arası	58	89
	15-17 Arası	142	412
Kepez	0-14 Arası	925	1.777
	15-17 Arası	3.073	5.620
Konyaaltı	0-14 Arası	90	279
	15-17 Arası	423	1.038
Korkuteli	0-14 Arası	97	153
	15-17 Arası	323	530
Kumluca	0-14 Arası	101	203
	15-17 Arası	452	692
Manavgat	0-14 Arası	386	567
	15-17 Arası	1.308	2.327
Muratpaşa	0-14 Arası	563	872
	15-17 Arası	1.933	3.601
Serik	0-14 Arası	208	392
	15-17 Arası	607	1.346
TOPLAM		15.392	28.334

Kaynak: Antalya Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü, 2024/Mart Verileri.

Çalışan çocuklar nezdinde bir diğer sorun çalıştıkları işyerlerinde iş kazalarına uğramaları ve bu sebeple hayatlarının erken dönemlerinde sağlık sorunları ve engellilik ile karşı karşıya kalmalarıdır. SGK'nın iş kazalarına ilişkin en güncel verisi 2022 yılı içerisinde yaşanan iş kazalarına ilişkindir. Buna göre aşağıdaki tabloda 2022 yılında Türkiye genelinde 18 yaş altındaki sigortalıların geçirdikleri iş kazalarına ilişkin istatistiki veri bulunmaktadır. 2022 yılında 11.038 18 yaş altı sigortalı iş kazasına uğramıştır. Bunların 8246'sı kaza günü çalışabilir vaziyette iken 2792'si kaza günü çalışamayacak şekilde iş kazasına uğrayan sigortalılardır. Ancak bu veri hali hazırda sigortalılığı sağlanmış iken ve kayıtlı çalışmakta iken iş kazasına uğradığı tespit edilen 18 yaş altı çocukların iş kazalarına yönelik veridir. Dolayısıyla kayıt dışı çalışmaları tespit edilemediği için uğradığı iş kazası neticesinde zarar gören ve iş kazasına uğramasına rağmen sosyal güvenlik haklarına ilişkin bilgisi olmadığı için veya başka gerekçeler ile başvuruda bulunmayan çocukları kapsamamaktadır.

Tablo 2: 2022 Yılı Türkiye Geneli 18 Yaş Altı İş Kazası Geçiren Sigortalı Sayısı

Yaşlar	İş Göremezlik Sürelerine (Gün) Göre İş Kazası Geçiren Sigortalı Sayıları														
	Erkek						Kadın						Toplam		
	Kaza Günü (Çalışır)	Kaza Günü (İş Göremez)	2	3	4	5+	Kaza Günü (Çalışır)	Kaza Günü (İş Göremez)	2	3	4	5+	Erkek	Kadın	Toplam
14	885	24	25	35	15	164	140	2	3	5	0	2	1118	152	1270
15	1211	32	60	84	24	251	295	5	5	16	4	19	1662	344	2006
16	1616	56	79	140	21	323	461	9	18	19	10	55	2235	572	2807
17	2638	71	161	213	59	584	1030	23	47	44	7	78	3726	1229	4955

Ücretsiz aile işçiliği, çok geniş kapsamlı bir kavramdır. Son dönemlere kadar bu kavram özellikle tarımda ve ev içinde yapılan işleri kapsamakta idi. Tarım yapılan yer aile mülkü olabileceği gibi ailenin babası tarafından “ortakçılık” anlaşması gereği başkasına ait mülkte, fakat yine kendi ailesi menfaatine yapılan işleri de kapsamaktadır. Antalya özelinde seralarda sebze meyve yetiştiriciliği, portakal, elma gibi meyve toplayıcılığı ve hayvan bakıcılığı için gelen kişiler yanlarında ailelerini de getirmekte ve kendilerine geçici süreli olarak verilen evlerde yaşamaktadır. Bu süreçte çocuklar da anne ve babaları ile “ortakçılık” içinde çalışabilmektedir. Bu işlerde çalışmaları aile büyüklerine yardım olarak kabul edilerek karşılıksız kalmaktadır. Öte yandan aile büyüklerinin işi gerçekleştirebilmesi için ev işleri, daha küçük yaşlardaki çocukların ya da yaşlıların bakım ve gözetimi de bu çocuklara bırakılabilmektedir. Bakım faaliyetleri için çocuklar herhangi bir karşılık almadığı gibi bu faaliyetleri yerine getirebilmek için kimi zaman okula gitmemekte ve/veya okul devamsızlığına neden olmakta ve eğitim için harcayacakları (ödev, ders çalışma gibi) zamandan kullanılmaktadırlar. Ancak çalışmaları nedeniyle yaralanmaları veya ölmeleri halinde tarım sigortalılığı kayıtlarının olmaması veya iş kazası ve meslek hastalıkları sigortasına tabi olmamaları sebebiyle yaralanma ve ölüm hallerinde bu sigorta kapsamında sağlanan yardımlardan faydalanamamaktadırlar.

Bazı aile büyüklerinin evde yapmak üzere aldığı paketleme işi, otomotiv parçaları montajı, örgü, dikiş, nakış gibi işlerde çocuklar da bu işlere dâhil edilmekte ve çocuklar bu işlerde de İş ve Sosyal Güvenlik Kanunlarının koruması olmaksızın çalışabilmektedir. Ücretsiz aile işçiliği günümüz itibariyle aileleri tarafından youtuber, influencer olarak ya da medyada başka bir konumda çalıştırılan çocukları da kapsar hale gelmiştir. Ancak bu konuda herhangi bir düzenleme mevcut değildir.

2.2.Çocuk İşçiliğinin Sağlık Açısından Sorunları

Çok yönlü bir olgu olmakla birlikte çocuk emeğinin kullanımı gündeme geldiğinde akla gelen ilk konu, çalışmanın çocuk bedeni ve sağlığı üzerinde yaptığı etkilerdir. Bu konuya odaklanan ve geçmişi iki yüzyıla dayanan çalışmalar, çalıştırılan çocukların bedensel gelişimlerinin ve sağlıklarının çalışmadan olumsuz yönde etkilendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Ağır işlerde çalışmanın çocuk sağlığını ve gelişimini olumsuz yönde etkilediği genelde kabul gören bir görüştür; ancak “hafif” işlerde çalışma söz konusu olduğunda çok da zararlı olmayabileceği düşünülebilmektedir. Çocukların “hafif” işlerde çalışması söz konusu olsa bile, farklı çalışma alanlarından elde edilen çok sayıda veri, yaşlılarından koparılmış bir ortamda, özellikle de yetişkinler arasında sosyalleşmenin getirdiği pek çok bilişsel ve psikolojik sorunla karşı karşıya kaldıklarını göstermektedir. Çocuk bedeninin morfolojik, fizyolojik ve psikolojik açıdan yetişkinlere kıyasla daha duyarlı ve incinebilir olması nedeniyle yetişkinlerle aynı riskler altında, benzer koşullarda çalıştıklarında dahi çocuklar daha fazla etkilenmektedirler. Bunlar aşağıda maddeler halinde verilmiştir:

- *Çalışmanın Büyüme Gelişme ve Çocuk Bedeni Üzerine Etkileri:* Bu durumu en net şekilde, genel sağlığın en önemli göstergesi olan fiziksel büyüme verilerinde görmek mümkündür. Yapılan çalışmalar, çalıştırılan çocukların aynı sosyoekonomik düzeye sahip olan ancak çalışmayan yaşlılarına göre hem boy uzunluğu hem de vücut ağırlığı bakımından geride kaldıklarını göstermektedir. Boy ve ağırlık dışındaki vücut ölçüleri de değerlendirildiğinde, çocuk işçilerde bedenin uzunlamasına gelişimi

yavaşlarken, enlemesine büyümenin tetiklendiği ve bu çocukların kısa boylu ancak iri kemikli, yani bodur bir vücut yapısına sahip oldukları görülmektedir.

- *Tarımda çalışan çocuklar açısından:* Tarımda kullanılan pestisit, herbisit ve gübreler endokrin bozucu kimyasallar olarak nitelenir ve beyin fonksiyonlarını ve mental sağlığı olumsuz etkilerler. Bunun yanında ileriki yıllarda üreme sağlığı üzerinde yıkıcı etkilere sahiptirler. Tarım alanında faaliyet gösteren çalışanlar için potansiyel diğer bir tehlike de kullanılan makine ve teçhizattan kaynaklanan kazalar ve bunlara bağlı yaralanmalardır. Bunları kullanma konusunda yeterli beceriye ve bedensel yeterliliğe sahip olmayan çocuk işçiler haliyle daha fazla yaralanma olayı yaşamaktadırlar. Türkiye’de son on yılda 380 çocuk işçi tarım ve orman alanında çalışmaları nedeniyle yaşamını kaybetmiştir.
- *Sanayide çalışan çocuklar açısından:* Endüstriyel üretime dönük iş kolları içerisinde çocuk sağlığı için en tehlikeli olan faaliyetlerin başında madencilik ve inşaat sektörü gelmektedir. Madenlerde çalışanlar için en önemli sorunlar; yüksek nem oranı ve solunan havanın niteliğine bağlı olarak gelişen solunum yolu ve akciğer hastalıklarıdır. Bunlar çocuklarda kısa sürede gelişen ve tüm yaşamlarını etkileyen hastalıklardır.
- *İnşaatlarda çalışan çocuklar* iskele ve katlardan düşme, göçük altında kalma, elektriğe çarpılma, üzerlerine inşaat malzemeleri düşme ve uzun süre kötü hava koşullarına maruz kalma gibi tehditlerle karşı karşıya kalırlar. Bunların sonucunda yaralanma, kesilme ve ezilme olayları ve tetanos vakaları da gelişebilmektedir. İnşaatlarda çalışma aynı zamanda çeşitli patlama ve yangın tehlikelerini de beraberinde getirir. Zehirli kimyasallara maruz kalma, asbest ve fiberglas gibi zararlı maddelerin solunması ise solunum yolu hastalıkları, enfeksiyonlar ve kansere yol açar.
- *Ayakkabı yapımında faaliyet gösteren çocuklar,* kullanılan yapııştırıcılar ve diğer kimyasallar sebebiyle lösemi, kanser, nörolojik hastalıklar ile karşı karşıya kalmaktadır.
- *Oto tamirati işlerinde çalıştırılan çocuklar* ise ortamda bulunan kimyasal madde ve tozların da etkisiyle boğaz/burun problemleri ve ayrıca kas ve iskelet sistemi hastalıkları yaşarlar. Bu sektörde çalıştırılan çocuklar ayrıca keskin-sivri araç gereçlerin yanı sıra elektrikli aletleri, matkapları, vb. diğer ekipmanları kullanmaktan dolayı sıkça yaralanmaktadırlar.
- *Hizmet sektöründe çalışan çocuklar* açısından: Uzun çalışma saatleri, günün çok erken saatlerinde işe başlama ve geç saatlere dek çalıştırılma sonucu uykusuz kalma çocukların bedensel gelişimlerini sektöre uğratar. Çocuklar bu işkollarında genellikle kendilerinin sahip olduğu beceri ve deneyimin ötesinde iş performansı beklentisiyle çalıştırılırlar. Bu çocuklar başta kas-iskelet sistemi olmak üzere pek çok sağlık sorunu ve sık hastalanma durumuyla karşı karşıya kalırlar.
- Bu işkollarında çalıştırılan çocuklar için en önemli tehlikelerden biri de cinsel saldırılara ve tacizlere maruz kalmadır. Bu çocukların bazıları uyuşturucu kullanmaya, fuhuşa ve illegal işleri yapmaya teşvik edilir ya da zorlanırlar.
- *Sokakta çalışan çocuklar açısından:* Yaşadıkları sağlıksız ortamlar ve cinsel saldırı ve/veya tacizler nedeniyle hepatit A, B ve C, HIV/AIDS, tetanos ve koliform grubu bakterilerin de olduğu enfeksiyonlara sıkça maruz kalırlar. Sokakta çalışan ve yaşayan çocuklar arasında cam ve kesici

metallerin neden olduğu yaralanmalar oldukça sık yaşanır. Gıda zehirlenmeleri ve sağlıksız besinleri tüketme nedeniyle sindirim sistemi hastalıkları da bu çocuklarda sıkça görülür.

- *Çalışmanın Nörolojik Sistem Üzerine Etkileri:* Çocuk işçilerde görülen sağlık sorunlarının önemli bir kısmı toksik çevresel maruziyetle ilişkili olduğundan, bu çevrede çalışmanın çocuklarda nörolojik gelişim üzerine yıkıcı etkileri olduğu ve bu etkilerin yaşam boyu sürebileceği gösterilmiştir. Çocukların erişkinlere göre toksik maruziyetlere daha duyarlı olmasının nedenleri:

1) Çocuklar her 1kg vücut ağırlıkları için daha fazla soluk alırlar, dolayısıyla toksik kimyasallara erişkinlere göre daha fazla maruz kalırlar.

2) Çocukların metabolik yolları yeterince olgunlaşmamış olduğu için toksik maddelerin atılımı yetersiz olur.

3) Çocukların görece hızlı ve hassas gelişimsel işlevleri toksik etkenlerle kolayca bozulabilir.

4) Çocuklar önlerinde yaşanacak uzun yılları olması ve toksik bir maddenin maruziyet süresinin uzaması nedeniyle, erişkin dönemde bu çevrede çalışmaya başlayan bireylere göre meslek hastalıkları açısından daha dezavantajlıdır.

- *Örnekler:* Çocuk işçilerde civa buharı solunmasıyla aşırı tremor ve eretizm yanında hiperirritabilite, kişilik değışikliği, sosyal ilişki kurmada güçlük, depresyon, uykusuzluk ve yorgunluk sık görülen bulgulardır. Otomobil tamiri, batarya yapımı ya da geri dönüşümü, konstrüksiyon işleri, madencilik, dökümcülük, su tesisatçılığı, boyacılık gibi işlerde çalışanlarda kurşun zehirlenmesi riski mevcuttur. Erken çocukluk döneminde kan kurşun düzeyinin her 1µg/dl artışının zeka bölümünde 0,25-0,5 puan azalmaya neden olduğu ve bu etkilenmenin kalıcı olduğu gösterilmiştir. Okul çağındaki çocuklarda hiperaktivite, agresif ve şiddet içerikli davranış bozukluğu sık bildirilmiştir. Pestisitlerin bazıları solunum depresyonu, letarji, koma, nöbet, kas güçsüzlüğü ve kas fasikülasyonlarına, bazıları ise dezoryantasyon, ajitasyon, baş dönmesi, güçsüzlük ve bilinç değışikliğine neden olmaktadır. Pestisit maruziyetiyle akut lösemi ve beyin tümörü görülme sıklığının da arttığı bilinmektedir.

- *Çalışmanın Çocukların Psikososyal Gelişimleri Üzerine Etkileri:* Eğitimden uzak kalma, çocukluklarını yaşayamama, uzun sürelerde, uygun olmayan koşullarda, düşük ücretlerle çalışma, duygusal, fiziksel ve cinsel istismar yaşantıları çocukların çalışma ortamlarında karşılaştıkları olumsuzluklardandır. Erken yaşta çalışmaya başlayan çocukların bilişsel, sosyal gelişimleri etkilenmekte, çalışmayan akranlarına kıyasla daha fazla ruhsal sorun sergilemektedirler.

Sağlıklı gelişimleri için ebeveynleri tarafından bakım, ilgi, gözetim içinde olması ve eğitim hayatı ile geleceğe hazırlanması gereken çocukların çalışma ortamlarındaki psiko-sosyal stres, yaşantılarının çocukluk döneminde astma ve obezite gibi fiziksel hastalıklara neden olabileceği, adolesan ve erişkin dönemlerde ise depresyon, sigara-alkol bağımlılığı, riskli davranışlar, kardiyovasküler hastalıklar ve otoimmün hastalıklar için risk yarattığı bilinmektedir.

Çocukların iş ortamında karşılaştığı ve ruh sağlıklarını etkileyen en önemli sorunlardan biri istismardır. Ülkemizde sanayi sektöründe çalışan yetişkinlerin yaklaşık yarısı, çocukluk döneminde çalışırken fiziksel şiddet gördüğünü dile getirmiştir. Fiziksel istismarın yanı sıra duygusal istismarın da azımsanmayacak düzeyde olduğu bilinmektedir. Hata yaptıklarında veya sorumlulukları olmayan bir görevi

istemediklerinde hakaret, aşağılama ve küfre maruz kalan çocuklar; karşı çıkmadıklarında ise aşağılık duygusu ve çaresizlik yaşamaktadırlar. Duygusal istismara uğrayan çocuklar dikkat, öğrenme gibi bilişsel becerilerde yetersizlikler sergileyebildikleri gibi aşırı pasif, kendine güvensiz, değersizlik duyguları, depresyon, kaygı belirtileri, yıkıcı davranışlar veya antisosyal özellikler gösteren bireyler olabilmektedirler.

İş ortamında cinsel istismar, çocuğun duygusal ve cinsel gelişimini, kişilerarası ilişkilerini, kendine ve dünyaya olan güven duygusunu etkileyen en sarsıcı yaşam olaylarından biridir. Cinsel istismar sonrası erken dönemde kaygı, çökkünlük, regresif davranışlar, benlik saygısında azalma, uygunsuz cinsel içerikli söz ve davranışlar görülebilmektedir. Orta ve geç dönemde ise başta travma sonrası stres bozukluğu olmak üzere major depresif bozukluk, anksiyete bozuklukları, alkol ve madde kötüye kullanımı gibi pek çok ruhsal bozukluk, yüksek riskli cinsel eylemler, kendini tekrar istismara açık etme, intihar düşüncesi ya da girişimleri cinsel istismar ile ilişkilendirilmektedir.

Okula devam etmeyen ve zamanının çoğunu çalışarak geçiren çocuklar yeterli bilişsel gelişimi sergileyememektedir. Tüm zamanını işte geçiren gençler aile ve okuldaki akranları ile yeterli zaman geçirememekte; büyümek ve güvende hissetmek için olumlu kişisel ilişkiler kuramamaktadırlar. Çalışan çocuklarda öfke, depresyon, kaygılı davranışlar ve umursamaz tepkiler çalışmayanlara göre daha çok görülmektedir. Çalışan çocuk sadece kendisinin değil, ailesinin sorumluluğunu da almaktadır. Ancak, bir yetişkinmiş gibi sorumluluk üstlenmenin rol karmaşasını da beraberinde getirebileceği, çocukla ebeveynler arasında çatışmalar yaşanmasına, ebeveynlerin kurallarına uymada güçlüğüne yol açabileceği unutulmamalıdır.

2.3. Çocuk İşçiliği Ulusal Mevzuatının, Uluslararası Sözleşmeler ve Mevzuat ile İlgili Sorunları

Bu bölümü kendi içinde üçe ayırmak mümkündür. Birincisi, çocuk çalışması ile ilgili ulusal mevzuatın kendi içinde çelişkileri olması, ikincisi ulusal mevzuatın uluslararası imzalanan sözleşmeler ile çelişkilerinin olması ve son olarak da çocukların ulusal mevzuat kapsamında ve/veya mevzuat dışı (kayıt dışı) çalışmaları durumunda korunma ve denetimlerinin, yasalara aykırılık halinde çocuğu çalıştırılmaktan alıkoymak yapılanmaların ya da işverenin cezalandırılmasına ilişkin yasal düzenlemelerin olmamasıdır.

Ulusal mevzuatın kendi içinde ve uluslararası mevzuat ile çelişkisi: Özellikle Mesleki Eğitim Merkezlerinin (MESEM) yasal mevzuatı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın çocuk çalıştırılmasına yönelik mevzuatı birbiri ile uyumlu değildir. Resmi Gazetede (RG) 9 Aralık 2016 tarihinde yayınlanan 6764 Sayılı Kanun ile Milli Eğitim Temel Kanunu ve Mesleki Eğitim Kanunu'nda yapılan değişiklik nedeniyle çıraklık eğitimi örgün ve zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 29. Maddesi uyarınca ortaöğretim, çeşitli programlar uygulayan liseler ile mesleki eğitim merkezlerinden meydana gelir. Ancak aynı kanunun 26. Maddesince, meslek eğitim merkezleri öğrencilerinin diploma alabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenen fark derslerini tamamlaması zorunludur. Yani MESEM öğrencileri örgün eğitimden ayrıldıkları için diploma hakları olmamaktadır, aynı zamanda bir meslek öğrenme sürecinde oldukları için işçi konumunda da değillerdir (Resmi Gazete, 2016).

Bu değişiklikler ile Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'e göre; 14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimi tamamlamış gençlerin sürekli çalıştırılmasını sağlık muayenelerinin yenilenmesi şartıyla bir yılı aşmayan aralıklarla çalıştırılması şartına bağlayan 77

sayılı ILO Sözleşmesi ve ILO'nun 1967'de 59 Nolu Sanayi İşyerlerine Alınacak Çocuklar Asgari Yaş Sınırlarını Belirleyen Sözleşmesi ihlal edilmiştir. Çünkü bu sözleşmeler ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın çocuk çalıştırılmasına yönelik yasal mevzuatı gereği çocukların çok tehlikeli işletmelerde çalıştırılması yasaklanmıştır. Ancak MESEM eğitimi altında tersaneler, elektrik, marangoz işleri gibi alanlarda çocuklar çalışır hale getirilmiştir.

ILO'nun "çocuk çalıştırılmasının en kötü biçimlerinin önlenmesi" amaçlı 182 sayılı sözleşmesine göre, çocuk ve gençlerin uyuşturucu, silah ve seks ticaretinde çalıştırılması ile sanayi işlerinde özellikle ağır koşullarda çalıştırılması yasaklanmıştır. Bu çerçevede ülkemizde, çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri; sokakta çalışma, küçük ve orta ölçekli işyerlerinde ağır ve tehlikeli işlerde çalışma ve tarımda aile işleri dışında, gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma olarak belirlenmesine rağmen MESEM'ler aracılığı ile çocuklar küçük ve orta ölçekli işyerlerinde, çok tehlikeli iş kollarında çalışabilir hale getirilmiştir.

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 3. maddesinin e bendinde genç çalışan, on beş yaşını bitirmiş ancak on sekiz yaşını doldurmamış çalışan olarak tanımlanmış olmasına rağmen Birleşmiş Milletler (BM) Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. maddesinde 18 yaşını doldurmamış her birey çocuk olarak tanımlanmaktadır. Bu yasa maddesi de uluslararası mevzuat ile çelişmektedir. MESEM'lerin işlevini arttırmak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı altında yapılanan işsizlik sigortası fonu MESEM alt yapıları için kullanılmaktadır. MESEM'de eğitim alan çocukların iş kazası ve meslek hastalıkları sigortaları okulları tarafından yapılmakta, işverenin çıraklar için ödediği asgari ücretin 1/3'ü ve kalfalar için ödediği asgari ücretin 1/2'si işsizlik fonundan işverene geri ödenmektedir. Öğrencilerin küçük ve orta ölçekli işletmelere kabulünün sağlanması için teşvik ödenekleri arttırılmıştır.

3. Çözüm Önerileri

- Yaşı her ne olursa olsun, fiilen çalışan çocukların tüm sigorta kollarına tabi olması ve fiilen işe giriş tarihleri ne ise emeklilik hesaplamalarında bu tarihlerin dikkate alınması sağlanmalıdır.
- Çıraklık, stajyerlik ve mesleki eğitim kapsamında çalışan çocukların, çalıştıkları işyerlerinde görev tanımlarının net olarak yapılması sağlanmalıdır.
- Bu konumda çalışan çocukların iş kazası ya da meslek hastalığından korunmaları için çalıştıkları işyerlerinde 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu çerçevesinde belirtilen tedbirlerin alınıp alınmadığı iş müfettişlerince denetlenmelidir.
- Mevsimlik, sezonluk işçiliğin olduğu bölge ve sektörlerde çocukların okula devamlılığı konusunda takiplerin sıklaştırılması ve ailelerin geçici geldikleri yerlere adreslerini taşıyarak çocukların eğitimden mahrum kalmamalarını sağlayacak politikaların geliştirilmesi çalışmaları yapılmalıdır.
- "Ortakçılık" gibi faaliyetlerin yaygın olduğu bölgelerde tarım ve hayvancılıkta mülk sahibi olan kişilerin işlerinde çocukların çalıştırılması halinde bu çocukların uğrayacakları iş kazaları sebebiyle mesul tutulabilecekleri kendilerine anlatılmalı, mülklerinde çocuk işçiliğini engellemeye yönelik farkındalık sağlanmalıdır. Tarım sigortalılığı şartlarından olan 18 yaşını doldurma şartının İş

Kanunu'nda belirtilen yaş şartı ile entegre edilmesi ve şayet tarım mülk sahiplerinin 18 yaş altı işçisi olacak ise ya kendileri tarafından sigortasının yapılması ya da çalışan ve ailenin tarım sigortalılığı için teşvik edilmesi sağlanmalıdır.

- Sosyal medyada “çocuk işçiliği”nin de İş ve Sosyal Güvenlik Kanunlarına yapılacak eklemeler ile hukuksal zemininin oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Ek-5 tarım sigortalılığı nasıl hizmet akdine tabi çalışma olarak sayılıyor ise sosyal medyada “çocuk işçiliği”nin de kendi nam ve hesabına çalışma olarak kabul edilecek şekilde düzenlenmesi sağlanabilir.
- Çocuk Hakları Sözleşmesinin 1. maddesinde 18 yaşını doldurmamış her birey çocuk olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca aynı sözleşmenin 6. Maddesinde “*Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler ve Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler*” ifadeleri yer almaktadır. Bu sözleşmeyi benimseyen bir ülke olarak, çocuk çalışması ile ilgili ulusal mevzuatın Çocuk Hakları Sözleşmesine uyumunun sağlanması önem taşımaktadır.
- 4857 Sayılı İş Kanunu ve 6311 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunundaki düzenleme ile Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte tehlikeli ve çok tehlikeli işyerlerinde çocuk çalıştırılması yasak olmasına karşın, MESEM kapsamındaki eğitimlerle çırak – aday çırak çocukların tehlikeli ve çok tehlikeli işyerlerinde çalıştırılmaları yasal hale gelmiştir. MESEM düzenlemesinin yeniden ele alınması gerekmektedir. MESEM kapsamında tehlikeli ve çok tehlikeli işyerlerinde verilen eğitimlerin meslek eğitim birimi atölyelerine taşınması, öğrencilerin MESEM atölyelerindeki eğitimlerde ustalaştıktan sonra (yetkin ve yeterli) işyerlerine gönderilmesi sağlanmalıdır.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin 32. maddesinde aşağıdaki ifadeler yer almaktadır.

1. *Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.*
2. *Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:*
 - *İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tesbit ederler;*
 - *Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar.*
 - *Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.*

- Ülkemiz tarafından kabul edilen yukarıda maddeleri belirtilen Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ulusal mevzuatta yasaklanan yaşlarda çocuk işçilerin tehlikeli ve çok tehlikeli işlerde çalışmalarının önüne geçebilmek için mevzuat çelişkilerinin giderilmesi gerekmektedir. Çalışma süreleri ile ilgili yapılan yasal düzenlemelere rağmen, MESEM uygulamasında yer alan işyerlerinde çocuklar uzun süreli çalıştırılmakta ve çalışma süreleri bakımından yetişkin/çocuk işçi ayrımı ortadan kalkmaktadır. Bu nedenle gerekli yasal düzenlemeler yapılarak, 18 yaşından küçük çocukların mesleki eğitimleri kapsamında çırak adı altında işçi gibi çalıştırılmaları yasaklanmalıdır.

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun 10. maddesi ve Çocuk ve Genç İşçi Çalıştırılma Usul ve Esasları Yönetmeliği'nin 5. Maddesi aşağıda belirtilmiştir.

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

Risk değerlendirme, kontrol, ölçüm ve araştırma

Madde 10 – (1) İşveren, iş sağlığı ve güvenliği yönünden risk değerlendirmesi yapmak veya yaptırmakla yükümlüdür. Risk değerlendirmesi yapılırken aşağıdaki hususlar dikkate alınır:

ç) Genç, yaşlı, engelli, gebe veya emziren çalışanlar gibi özel politika gerektiren gruplar ile kadın çalışanların durumu.

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Esasları

Madde 5 —

İşverenler çocuk ve genç işçilerin tecrübe eksikliği, mevcut veya muhtemel riskler konularında bilgisizlik veya tamamen gelişmiş olmamalarına bağlı olarak gelişmelerini, sağlık ve güvenliklerini tehlikeye sokabilecek herhangi bir riske karşı korunmalarını temin edeceklerdir.

- Her iki yasal düzenleme gereği, çocukların çalışma alanlarının risk değerlendirmelerinin yapılması, çocukların işe uygunluk durumunun değerlendirilmesi ve 6 ayda bir düzenli aralıklı kontrol muayenelerinin yapılması sağlanmalıdır. Ayrıca çocukların mesleki eğitim adı altında bile olsa çalıştırıldıkları işyerleri mikro ya da küçük işletmeler olduğu için bu işyerlerinin denetimi Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı müfettişleri tarafından yapılmalıdır.
- Çocuklar özellikle yoksul, dezavantajlı grupta olanlar devlet tarafından korunmalı, sadece ailelerin inisiyatifine bırakılmamalıdır. Örneğin tarımda sağlıksız, gezici ve kötü yaşam koşulları, uzun süreli çalışma ve pestisitler, gübreler gibi tehlikeli maddeler ile çalışan aileler tespit edilerek, beraberindeki çocuklar için buldukları çevrede eğitim ve kreş olanakları artırılmalıdır. Ayrıca gezici tarım işçilerine gittikleri bölgelerde çocuk bakımı desteği verilmeli, sosyal hizmet çalışanları ile bu ailelerin çocukları takip edilmeli, desteklenmeli ve çocukların tarım alanlarında çalıştırılmasını önleyecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Çocukların çalıştırılmasının engellenmesi amacıyla, sosyal devlet olma ilkeleri gereği sosyal hizmet politikaları multidisipliner yaklaşımla, kapsayıcı bir şekilde hayata geçirilmelidir. Çocukların okul terk nedenleri araştırılmalı, mesleki eğitime uygun olanlar PDR birimleri tarafından belirlenmeli, okullarda sosyal hizmet çalışmaları yapılmalıdır. MESEM mevzuatının Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı mevzuatı ile çelişkileri giderildikten sonra, çocuk çalışmasını körükleyen, işsizlik ödeneği fonlarının işverenlere teşvik amacıyla kullanılması durdurulmalı, bu fonun MESEM alt yapısını geliştirmek, mesleki eğitim birimlerini güçlendirmek amacıyla kullanımı sağlanmalıdır.
- Ayrıca 16 Mayıs 2024 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından duyurulan “Zanaat Okulu: Beceri Geliştirme Programı”nın 14 yaşındaki çocukların da çalışmasına zemin hazırlaması nedeniyle pilot uygulamaları durdurulmalı, programa ilgi duyan çocukların programı neden tercih ettikleri belirlenmeli ve bu nedenlere yönelik sosyal destek programları geliştirilmelidir.
- Çocuk işçiliğinin sonlandırılması için bu raporda belirtilen çözüm önerileri, iyileştirmeler, çalışan açığının oluşmasına neden olabilir. Bu durum kadının güçlendirilmesi, kadın istihdamının artırılması ile çözülebilir. Böylece, çocuk işçilerin boşalttığı alanlara kadın işgücünün yerleştirilmesi, çocuk emeğinin istismar edilmesinin önlenmesine katkı sağlayacaktır. Özellikle yoksul ailelerde kadının güçlendirilmesi

çalışmaları ve bu konudaki politikalar çocukları da koruyacaktır. Ayrıca unutmamak gerekir ki çocuklar geleceğin umududur. Nitelikli, bilimi kullanan, sorgulayan, problem çözen gelecek nesiller için bugünün çocuklarının eğitim olanaklarının artırılması Türkiye'nin geleceğinin şekillenmesi açısından da önemlidir.

4. Basında Çocuk İşçiliği

Son yıllarda gittikçe artan çocuk işçi ölümleri basına da yansımaktadır. Anadolu Ajansı dahil birçok haber ajansı çocuk işçi ölümlerine ve ölen çocukların hikayelerine yayınlarında yer vermektedir. Bu haberler sayesinde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi özellikle iş cinayetlerinin istatistiklerini gerçeğe yakın duyurabilmekte ve hatta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı istatistiklerine yansımayan çocuk ölümlerinin de yayınlanmasına katkı sağlamaktadır. Bu bölümde basında yer alan birkaç çocuk işçi ölümüne ve öykülerine yer verilmiştir.

❖ 13 Haziran 2016- BirGün (DHA)

Çocuk işçi ölüm haberi gazetede “12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü’nde Adana’da meydana gelen bir ‘iş kazası’, Türkiye’de çocuk işçiliği sorununun geldiği boyutu bir kez daha gözler önüne serdi. DHA’nın haberine göre, Süleyman Vahit Caddesi üzerinde bulunan Serdar Erdal’a ait oto tamirhanesinde, araçlardan çıkan atık motor yağlarının toplandığı varil, belirlenemeyen nedenle alev alarak patladı. Bu sırada varilin yanında bulunan 13 yaşındaki çırak M.B. ağır yaralandı” ifadeleri ile yer almıştır. Yine aynı gazete haberinde “...Bu ölümlere karşın, Hayata Destek İnsani Yardım Derneği ve UNICEF’in hazırladığı rapora göre, çocuk işçi çalıştırdıkları için ceza kesilen işletme sayısı gittikçe düşüyor. 2013’te 49 işletmeye ‘asgari yaş altı işçi çalıştırma’ nedeniyle ceza kesilirken, bu sayı 2015’te 27’ye indi” bilgisine yer verilmiştir.

❖ 29. 12. 2023- Bianet

Haberde “Diyarbakır’da 10. sınıf öğrencisi Ömer Ç., klima montajı için götürüldüğü Oto Galeriler sitesinde çatı katından düşerek yaşamını yitirdi. Amida Haber’in aktardığına göre olay 21 Aralık’ta Diyarbakır’ın 500 Evler Senti’ndeki Oto Galeriler Sitesi’nde meydana geldi. Şehit Abdulvahap Çokur Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi 10. sınıf öğrencisi Ömer Ç., Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) kapsamında sene başında bir klimacıya staja başladı. Ömer Ç. 21 Aralık’ta klima tesisatını döşemek için götürüldüğü Oto Galeriler Sitesi’nde dengesini kaybederek ikinci kattan zemine düştü ve 27 Aralık 2023’te yaşamını yitirdi” bilgisine ulaşılmıştır.

❖ 14.01.2024- BirGün (DHA)

Haber gazetede “Mesleki Eğitim Merkezi (MESEM) kapsamında haftanın 1 günü okulda eğitim gören A.T, haftanın diğer 4 gününde ise metal, demir ve çelik alanında faaliyet gösteren; Karaağaç

Mahallesi İstanbul Caddesi'ndeki bir işletmede çalıştırılıyordu. İstanbul Büyükçekmece'de çalıştırıldığı iş yerinde kafası sac büküm makinesine sıkışan 14 yaşındaki A.T ağır yaralandı. Kafası sıkıştığı yerde 16 dakika boyunca kurtarılmayı bekleyen A.T, günlerdir yoğun bakımda yaşam mücadelesi veriyor” ifadeleri ile yer aldı. Aynı haber içerisinde “Çocukların ucuz iş gücü olarak kullanılarak kamu kaynaklarının sermayedarlara aktarılmasının bir yolu şeklinde tasarlanan MESEM’ler uygulamanın başladığı günden bu yana çocukları çarklarında öğüten bir sistem halinde devam ediyor. MESEM’in çarkları, çocukların bir gün okula gittiği diğer günler belirlenen sanayi işletmesinde staj adı altında çalıştırılması şeklinde işliyor. Uygulama kapsamında çocuklara çok düşük bir staj ücreti kamu kaynaklarından ödeniyor. Denetimsizliğin ve ihmalin kol gezdiği işletmelerde devam eden MESEM kabusu, çok sayıda çocuğun canına da mal oldu. Sadece geçtiğimiz aralık ayında iki çocuk çalıştığı iş yerlerinde yüksekten düşerek yaşamını yitirdi” bilgileri de yer almıştır.

❖ 16.01.2024- BirGün

Antalya Kepez İlçesinde yaşanan kaza haberi gazetede “Antalya’nın Kepez ilçesinde Akmer Mercedes servisinde yaşanan kazada yaralanan Beyzanur Hatmorioğlu’nun MESEM kapsamında çalıştırıldığı ortaya çıktı. Olayın yaşandığı dönemde 17 yaşında olan Hatmorioğlu’nun yanmasına neden olan kazaya ilişkin açılan soruşturmada ise kovuşturmaya yer yok kararı verildiği öğrenildi. Avukatların bu konuya ilişkin itirazı da dün Antalya Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından reddedildi. Hatmorioğlu’nun geçen yıl Haziran ayında çırak olarak çalıştırıldığı işyerinde yaşanan patlama sonucunda vücudunun yüzde 80’i yanmıştı. Ardından açılan soruşturmada savcılık tarafından bilirkişi raporu istendi. Raporla Hatmorioğlu’nun çalıştırıldığı işyeri sahibi asli kusurlu bulunmadı. İş kazasının sorumlusu uzman usta T.A. gösterildi ve bilirkişi raporu sonucu işyerine takipsizlik verildi. Hatmorioğlu’nun avukatı Erdal Yiğit’in itirazı ise reddedildi” ifadeleri ile yer almıştır.

KAYNAKLAR

- Ak, Y., & Toktaş, D. (2021, December). Çocuk Emeği Kullanımından Kaynaklanan Sosyal Hukuk Sorunları. In *Journal of Social Policy Conferences* (No. 81, pp. 245-283). Istanbul University.
- Çelik, N., Caniklioğlu, N., & Canbolat, T. (2019). *İş Hukuku Dersleri*, 32. ed.
- Dur, A.İ.B. and Öztürk, M. (2017). Türkiye’de ve Dünyada Çocuk İşçiliği ve Mücadele Politikaları: SDÜ MYO Öğrencileri Üzerinde Araştırma . *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, [online] 22(3), pp.613–635.
- Available at: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduibfd/issue/52994/703368> [Accessed 11 Jun. 2024].
- Dursun, S. and Aksakal, E. (2018). Çalışan Çocukların Sorunları Üzerine Bir Araştırma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, [online] 8(15), pp.41–56. Available at: <https://dergipark.org.tr/en/pub/sbed/issue/38132/410126> [Accessed 11 Jun. 2024].
- Duyar, İ. (2013). Çalış(tır)ılan Çocuklarda Bedensel Yıpranmalar. *İnsanbilim Dergisi*, [online] 2(1), pp.1–14. Available at: <https://dergipark.org.tr/en/pub/iuinsanbilim/issue/9241/115642> [Accessed 24 Jun. 2024].
- Ekin N. (1995). *Küçük işyerlerinde endüstri ilişkileri*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi (2024). *Son on bir yılda en az 689 çocuk çalışırken hayatını kaybetti*. [online] İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi. Available at: <https://isigmeclisi.org/20993-son-on-bir-yilda-en-az-689-cocuk-calisirken-hayatini-kaybetti> [Accessed 24 Jun. 2024].
- Kapar, R. (2019). Çocuk Emeğinin En Kötü Biçimleri Ve Türkiye. *Çalışma Ve Toplum*, [online] 4(63), pp.2461–2502. Available at: <https://dergipark.org.tr/pub/ct/issue/71830/1155432> [Accessed 12 Jun. 2024].
- Karadoğan, U.C. (2019). ‘Çocuk ve Çocukluk’ Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, [online] 4(7), pp.195–226. Available at: <https://dergipark.org.tr/en/pub/cm/issue/57213/807902> [Accessed 11 Jun. 2024].
- Narmanlıoğlu, H. (2023). Yeni Medyada Çocukluk Halleri: Youtuber, Influencer Veya Ücretsiz Aile İşçisi. *Sağlık İletişimi, Medya Ve Covid-19 Yeni Medyada Çocukluk Enfokrası: Demokrasinin Krizi Dijital Yerliler-Dijital Göçmenler*, 29.
- Resmi Gazete. (2016). *Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*. [online] www.resmigazete.gov.tr. Available at: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161209-5.htm> [Accessed 9 Jul. 2024].
- Resmi Gazete. (2003). 4857 Sayılı İş Kanunu.
- Resmi Gazete. (2004). *25425 Sayılı Çocuk Ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik*.
- Resmi Gazete. (2006). 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu.
- Sağlam, M. and Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk Ve Çocukluk Kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, [online] 1(2), pp.43–56. Available at: <https://dergipark.org.tr/en/pub/cm/issue/57207/807848> [Accessed 11 Jun. 2024].
- Somuncu, A. (2020). Türkiye’de Mesleki Eğitim ve İstihdam-Hayaller Beyaz Olsa da Gerçekler Mavi Yaka. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, [online] 24(1), pp.177–194. Available at: <https://dergipark.org.tr/en/pub/tsadergisi/issue/53617/546286> [Accessed 24 Jun. 2024].
- Tat, D. (2016). Avrupa Birliği Aday Ülkelerinde Çocuk İşçiliği: Çocuk İşçiliğini Önleme Politikaları Önerileri. *Birey Ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, [online] 6(1), pp.107–148. Available at: <https://dergipark.org.tr/en/pub/birtop/issue/24344/258038> [Accessed 11 Jun. 2024].
- TurkStat (2022). *Statistics on Child 2021*. [online] Available at: www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_cocuk_2021.pdf [Accessed 1 Feb. 2024].
- UNICEF (2021). *Child Labour: Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward*. [online] UNICEF DATA. Available at: <https://data.unicef.org/resources/child-labour-2020-global-estimates-trends-and-the-road-forward/>.
- UNICEF (2023). *Child Labour*. [online] UNICEF Data. Available at: <https://data.unicef.org/topic/child-protection/child-labour/>.
- Yüksel, M., Adigüzel, O. and Yüksel, H. (2015). *Dünyada Ve Türkiye’de Sosyal Politika Temelinde Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çocuk İşçiler*. [online] Available at: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/304731> [Accessed 12 Jun. 2024].

MASA 3: ÇOCUKLARIN BESLENME SORUNLARI İLE MÜCADELE

MODERATÖR/LER	KURUMU
Doç. Dr. Merve Karaçil Ermumcu	Akdeniz Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi
Doç. Dr. Nilgün Seremet Kürklü	Akdeniz Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi
KATILIMCILAR	KURUMU
Prof. Dr. Selma Öncel	Akdeniz Ü. Kumluca Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Şule Orman	Akdeniz Ü. Ziraat Fakültesi
Doç. Dr. Ayşe Meydanlıoğlu	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
Doç. Dr. Barçın Karakaş Budak	Akdeniz Ü. Mühendislik Fakültesi
Dr. Gülsün Gülay Yılmaz	(Çocuk Doktoru) KGK İcra Kurulu
Dr. Latife Ceylan (Çocuk Doktoru)	Antalya Tabip Odası
Arş. Gör. Caner Özyıldırım	Akdeniz Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi
Asuman Can (Öğretmen)	General Şadi Çetinkaya İlkokulu-Kepez
Prof. Dr. Fulya Sarvan	Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi

1. Çocukların Beslenme Sorunları ile ilgili Tespitler

1.1. Çocuklarda Yaygın Görülen Beslenme Sorunları

Türkiye'deki çocuklarda obezite, malnutrisyon, bodurluk ve vitamin mineral yetersizlikleri önemli bir problem olmaya devam etmektedir. Türkiye Okul Çağı Çocuklarında Büyümenin İzlenmesi (TOÇBİ) Projesi Araştırma Raporu'na göre ilköğretim çağı çocukların %7,9'u zayıf, %1,3'u çok zayıf, %6,5'i şişman, %14,3'ü ise fazla kilolu olarak saptanmıştır (1) Dünya Obezite Federasyonunun verilerine göre ise erkek çocukların %14'ü fazla kilolu, %13'ü obez; kız çocukların ise %16'sı fazla kilolu ve %9'u obezdir (2). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA-2018) sonuçlarına göre 5 yaş altındaki çocukların %6'sı bodur, %1,5'i ciddi şekilde bodur olarak tespit edilmiştir. Türkiye'de çocukların çok küçük bir yüzdesi zayıftır (%2'den az) ve %1'den azı ciddi şekilde zayıftır (3). Yoksulluk, bodurluk ve zayıflık için itici bir güçtür. Antalya'nın yoksul kesimlerinde yürütülen bir çalışmada çocuklardaki bodurluk oranının %9, zayıflık oranının ise %5,8 olduğu belirtilmiştir. Çocuklarda eksikliği en sık görülen vitaminlerin ve minerallerin başında A, D ve C vitaminleri ile demir ve kalsiyum mineralleri yer almaktadır.

1.2. Beslenme Sorunlarının Sebepleri ve Risk Faktörleri

Beslenmeyle ilişkili sorunlar, ebeveynlerin çocuk sahibi olmadan önceki yaşam tarzlarından çocuğun yetişkinlik dönemine kadar uzanan bir süre boyunca birçok farklı risk faktörünün etkileşimiyle ortaya çıkabilen oldukça karmaşık problemlerdir. Dahası, çocukluk döneminde kazanılan beslenme alışkanlıklar ve beslenme sorunları yetişkinlik döneminde de kalıcı olmakta ve kronik hastalıkların ortaya çıkması riskini

artırmaktadır. Dolayısıyla beslenme sorunlarına sebep olan risk faktörlerinin çözümü için oldukça kapsayıcı ve uzun vadeli uygulamaların hayata geçirilmesi ve bunların etkinliklerinin düzgün bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çocuklarda beslenme sorunlarına yol açan risk faktörleri şu şekilde özetlenebilir:

- 1000 gündeki eksiklikler (gebelik döneminde beslenme eğitim eksikliği, anne sütü ve tamamlayıcı beslenme uygulama yanlışlıkları)
- **Bireysel Faktörler:** Öğün atlama, gece yeme, enerji değeri yüksek besin değeri düşük besinlerin tercih edilmesi gibi yanlış beslenme davranışları, ultra işlenmiş besin ve hazır gıda tüketiminin tercih edilmesi, yetersiz beslenme, beslenme okuryazarlığının yetersiz olması, ekran başında geçirilen sürenin fazla olması, uyku yetersizliği ve düzensizliği, fiziksel aktivitenin az olması
- **Ailesel Faktörler:** Eğitim düzeyi, gelir durumu, ailenin sosyoekonomik durumu ve aile tipi, ailenin sağlık/gıda okuryazarlıkları ve besin tercihleri, ailenin sağlık durumu
- **Çevresel Faktörler:** Yaşanılan çevre ve okullardaki fiziki koşulların yetersizliği, fiziksel aktiviteyi teşvik edecek fiziksel çevrenin yetersiz olması, yemekhanelerin yetersizliği, obesojenik çevre
- **Sosyal ve Kültürel Değerlere Bağlı Faktörler:** Gebelik ve tamamlayıcı beslenme döneminde yanlış uygulamalar, obezite ve malnutrisyona dair yanlış algılar
- **Sektörel/Politik:** Kantinlerde sağlıklı besinlerin bulunmaması, mevzuat yetersizlikleri, denetimsizlik, yaptırım eksiklikleri, müdahale programlarının uygulanmaması, koordinasyon eksiklikleri/iş birliklerinin yeterli olmaması, motivasyon ve ödül sistemlerinin yeterli çalışmıyor olması, beslenme sorunlarına dair düzenli verilere ulaşamaması

2. Çocuklarda Beslenme ile İlişkili Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri:

- Öncelikli olarak, *çocukluk çağında malnutrisyon, obezite, bodurluk ile vitamin ve mineral eksikliklerinin raporlanmasının sistematikleştirilmesi* ve düzenli bir şekilde raporlanması gerekmektedir. Bu parametrelere ilişkin bulgular genellikle farklı çalışmalardan yaş gruplarına göre dağınık şekilde derlenmekte ve yıllara göre değişimin izleniminin yapılmasını zorlaştırmaktadır. Çocuklarda büyüme ve gelişme parametrelerinin ilgili çalışma grupları / üniversiteler/ kamu kurumları eliyle sistematik bir şekilde düzenli olarak raporlanması çocuklarda öncelikli sorunların saptanması ve bunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi için elzemdir.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (4) verilerine göre, gıda ve alkolsüz içeceklerde Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) 2021 Mayıs ayında %17,14, 2022 Mayıs ayında %91,63, 2023 Mayıs ayında %52,52 ve 2024 Mayıs ayında %70,14 olarak gerçekleşmiştir. Yine TÜİK raporlarına göre (5), 2023 yılında 0-17 yaş arası çocukların %31'i yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında olup 15-17 yaş arası çocuklarda işgücüne katılım oranı %22,1 olarak saptanmıştır.
- Tüm bunların çocukların hem evde hem de okulda sağlıklı besinlere ulaşmasını zorlaştırdığı ve besin güvencesizliğine sebep olduğu bir gerçektir. Bu bağlamda, okullarda çocukların gereksinimlerine uygun ve besin değeri yüksek (protein, vitamin, mineral ve biyoaktif bileşikler açısından) ücretsiz yemek

desteği programlarının uygulanmaya başlanması ve ihtiyaç sahibi ailelerin belirlenip market harcama kartlarının bu ailelere kullanılması gerekmektedir.

- Besin güvencesizliğini azaltmanın yollarından birisi de besin hazırlama ve pişirme becerilerinin geliştirilmesi ve beslenme okuryazarlığının artırılmasıdır. Bunun için *hem çocuklara hem de ailelere yönelik besin hazırlama, pişirme ve sağlıklı bir öğün planlamaya yönelik eğitim ve kurslar (örneğin yaz okulu gibi) planlanabilir.* Özellikle ailelere yönelik eğitimlerde aile sağlığı merkezleri, toplum sağlığı merkezleri ve sağlıklı hayat merkezlerinden faydalanılabilir.
- *Müfredata çocukların sağlıklı beslenmesinin önemini kavrayabilecekleri, sağlıklı besin seçimini sağlayabilecek ve diyetlerinin kalitesini artıracak içerikte dersler eklenmelidir.* Bu derslerin Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı *diyetisyen istihdamının artırılarak diyetisyenlerce yürütülmesi* ve bölgedeki toplum sağlığı veya sağlıklı hayat merkezlerindeki diyetisyenlerden destek alınması derslerin etkinliğini artırmak için oldukça önemlidir. Bu bağlamda aile sağlığı diyetisyenliği ve okul sağlığı diyetisyenliği yapısının oluşturulması ve uygulanması gerekmektedir.
- *Eğitim fakültelerinde anaokulu ve sınıf öğretmenlerine yönelik lisans müfredatlarına beslenme dersleri eklenmelidir.*
- *Tüm okullarda temiz ve içilebilir suya erişim sağlanmalıdır.*
- Vitamin ve mineral eksiklerine yönelik besin zenginleştirilmesi, tarımsal üretimle agronomik ve genetik biyofortifikasyon çalışmalarına *tarladan sofraya besin değeri korunmuş gıda sağlanması* amacıyla öncelik verilmelidir.
- *Besleyici değeri yüksek ve kalıntısız tarım ürünlerinin yetiştirilmesi ve denetlenmesi sağlanmalı ve organik gıdaya erişim kolaylaştırılmalıdır.*
- Okul kantinlerinin okullar için maddi bir kazanç kaynağından ziyade öğrenciler için sağlıklı besin ve öğünlere ulaşım yeri olmasının sağlanması, bunun için *kantinlerdeki yiyecek içecek standartlarına uygun kantin uygulamalarıyla ilgili bir yönetmeliğın hazırlanması, denetim zorunluluğu ve yaptırım uygulamasının gelmesi, kantin/yemekhane çalışanlarına sağlıklı beslenme, hazırlama, pişirme ve hijyen eğitimlerinin verilmesi* önerilmektedir.
- Çocukların *uygun fiziksel aktivite gerçekleştirecek alanlara/çevreye sahip olmasının* sağlanması gerekmektedir.
- *Türkiye'ye Özgü Beslenme Rehberi'nin Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla tüm okullara ulaştırılıp sağlıklı beslenme modellerinin dair afiş ve broşürlerin hazırlanarak okullarda sergilenmesi sağlanabilir.*
- *Sağlıklı beslenme davranışları ve beslenme okuryazarlığını geliştirmeye yönelik projeler geliştirilmeli* ve tüm bu proje ve girişimlerin bireysel temelli, aile temelli ve toplumsal temelli olarak hedefe yönelik olarak planlanması gerekmektedir. Bunun için İl Sağlık Müdürlükleri, İl Milli Eğitim Müdürlükleri, Tarım ve Orman Müdürlükleri, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Müdürlükleri, üniversiteler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliğinin ve etkin koordinasyonunun sağlanması elzemdir.

Kaynaklar

- 1) T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. *Türkiye’de okul çağı çocuklarında (6-10 yaş grubu) büyümenin izlenmesi (TOÇBİ) projesi araştırma raporu.*
- 2) Dünya Obezite Federasyonu, *Türkiye Verileri.* <https://data.worldobesity.org/country/turkey-219/>
- 3) Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Ankara, Türkiye; 2019).
- 4) Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Veri Portalı, *Tüketici Fiyat Endeksi Verileri.* <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Enflasyon-ve-Fiyat-106>.
- 5) Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistiklerle Çocuk*, 2023;2021. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2023-53679>; <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk%20-2021-%2045633>

MASA 4: ÇOCUK İHMAL VE İSTİSMARI İLE MÜCADELE

MODERATÖR/LER	KURUMU
Dr. Öğr. Üyesi Sevtap Velipaşaoğlu	Akdeniz Ü. Tıp Fakültesi
Öğr. Gör. Dr. Şenay Türe	Akdeniz Ü. Tıp Fakültesi
KATILIMCILAR	KURUMU
Gülşen Ertör	Muratpaşa Bel. SHU
Sebahat Balcı	Antalya İl Sağlık Md. Muratpaşa Sağlıklı Hayat Mer. SHU
Vildan Dönmez	Antalya Araştırma Uygulama Hastanesi Çocuk İzlem Merkezi SHU
Av. Klara Gül	Antalya Barosu
Av. Müge Tozbey	Önce Çocuklar ve Kadınlar Derneği Başkanı
Öykü Çimen Mutlu (psikolog)	Türk Psikologlar Derneği Antalya Şubesi
Havva Işık Uçal (psikolog)	Antalya Emniyet Md. Çocuk Şube Müdürlüğü
İlayda Ezgi Koca (psikolog)	Antalya Emniyet Md. Çocuk Şube Müdürlüğü
Zeynep Ateş (Klinik Psikolog)	SGDD-ASAM Antalya Temsilciliği
Seçkin Akkoyunlu (psikolog)	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Çocuk Hizmetleri Birimi
Av. Mehmet Acar	Antalya Barosu

Çocuk İhmali ve İstismarı ile Mücadele Masası farklı kurumlardan (Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Eğitim Araştırma Hastanesi Çocuk İzlem Merkezi, Antalya Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü, Muratpaşa İlçe Sağlık Müdürlüğü, Sosyal Gelişim ve Dayanışma Derneği, Aile ve Sosyal Hizmetler Antalya İl Müdürlüğü, Türk Psikologlar Derneği, Muratpaşa Belediyesi ve Antalya Barosu) gelen farklı meslek gruplarından (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, avukat ve çocuk doktoru) 12 katılımcı ile toplanmıştır. Çalışma grubu ilk oturumda çocuk istismarı ve ihmali ile mücadelede yaşadıkları, tanık oldukları sorunları, ikinci oturumda ise çözüm önerilerini ele almışlardır.

1. Çocuk istismar ve ihmali ile ilgili ülkemizdeki temel sorunlar

1.1. Sosyokültürel etmenler ve yoksulluk:

Çocuk istismarı ve ihmali tüm toplum katmanlarında, tüm coğrafyalarda ve çocukluk çağı boyunca her yaşta görülebilen bir olgudur. Bununla birlikte özellikle düşük sosyoekonomik düzeyin çocuk istismarı sıklığını artırdığı bilinmektedir. İhmal çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanmaması anlamına gelir. Örnelemek gerekirse, çocuğun mevsime uygun temiz giysiye, açken yeterli yemeğe, hastalandığında bakacak birine, gerektiğinde sağlık kuruluşuna ulaşabilmeye, yalnız kalmaması gereken yerlerde yanında güvенеbileceği birinin olmasına gereksinimi vardır. Bunlardan mahrum kalması fiziksel ihmaldir. Çocuğun temel gereksinimlerinin karşılanmasını engelleyecek şekilde yoksulluk içinde yaşayan ailelerde çocuk eğitimsiz kalmak, erken yaşta çalışmaya başlamak, yaşına uygun olmayan roller üstlenmek gibi zorluklar

yaşamak durumunda kalmaktadır. Ayrıca zorlu yaşam koşulları çocuğa gereken ilgi, destek ve yol göstericiliğin sağlanamamasına (duygusal ihmal), çocuğun uygun eğitime ulaşamamasına, okula uzun devamsızlık sürelerine göz yumulmasına neden olabilmektedir (eğitim ihmali). Çocuğun temel haklarını elde edemediği, büyümesini, gelişimini, sağlığını destekleyecek ortamın sağlanamadığı koşullarda yaşaması istismar açısından da riski artırmaktadır.

Çok çocuklu, aileye gelir getiren kişinin az, nikahsız evliliklerin çok fazla olduğu ortamlarda ailenin çocukları üzerinde denetimi de yeterli olmamaktadır. Düşük sosyokültürel ve ekonomik düzeye sahip bu ortamlarda gereksinimi olan çocukları devletin fark etmesi de zorlaşmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde, yaşı gereği çok meraklı, öykünmesi fazla, teknolojiye erişimleri yetişkinlere göre daha kolay olan çocukların uygun denetim ve destekten uzak kaldıkları gerçek ya da sanal ortamlarda istismar ya da ihmale uğrama riskleri daha fazladır.

Dezavantajlı sosyokültürel kesimlerden olan çocukların mesleki eğitime yönlendirilmesi, mesleki eğitim sırasında hem emek sömürüsüne hem de istismara daha açık olmasına neden olmaktadır. Geleneksel ve kültürel normlar, çocuk istismarını ve ihmalini gizleme eğiliminde olabilmektedir. Bazı toplum kesimlerinde çocukların bireysel hakları yeterince önemsenmeyebilmektedir. Bunun yanı sıra çocuk ihmali ve istismarı aile içi mesele olarak görülüp dış müdahaleye kapalı kalabilmektedir.

1.2. Parçalanmış, destekten yoksun aileler

Parçalanmış ve özellikle yakın çevre ve resmi kurumların desteğinden yoksun olan, toplum dışına itilmiş ailelerde yaşayan, toplumla entegrasyonu sağlanamayan gruplarda yer alan çocukların (örneğin göçmen çocuklar, yasa dışı işlere bulaşmış ailelerin çocukları, okulla ilişkisi kopmuş çocuklar, suçla sürüklenen çocuklar) istismar ve ihmal açısından riskleri daha fazladır. İhmal ve istismarı ifade edebilmek normalde bile zorken, farklı ülkelerden göç eden farklı dilleri konuşan çocukların kendilerini ifade etmesi çok daha büyük güçlükler içermektedir.

Göç eden çocukların çocuk işçiliği riskinin arttığı gözlemlenmektedir. Bu çocukların çocuk işçi olarak çalışması da ülkenin kurumları ve yetişkinleri tarafından normalmiş gibi görülebilmekte, mülteciye temel insan haklarından ve çocuk haklarından yoksun yaşamayı kabul etmek zorundaymış gibi algılanabilmektedir. Tarım işçisi olarak çalışan ailelerin çoğu kayıt dışı olduğu için özellikle bu ailelerin çocuklarının eğitim yaşamı aksamakta ve bu çocuklar eğitimden kopmaktadır. Özellikle kız çocuklarının eğitimden kopması erken yaşta evliliği, erkek çocuklarının eğitimden kopması ise daha da derinleşen çocuk işçiliğini beraberinde getirmektedir.

1.3. Eğitim eksikliği

Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili eğitim eksikliği hem sorunun önlenmesi, hem fark edilmesi hem de rehabilitasyonunun önündeki önemli engellerden biridir. Eğitim eksikliği tüm toplumu içermektedir. Çocuk haklarını ve çocuklara hak temelli yaklaşımı çocukların, ailelerin, profesyonellerin bilmemesi, çocuğun hizmet almak zorunda olduğu pek çok kurumun çocukların temel haklarından habersiz olması ihmal ve istismarı kolaylaştıran koşulların ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca konuyla ilgili

profesyonellerin sıklıkla bu konuda yeterli derinlikte eğitim almadan alanda çalışmaya başlaması sundukları hizmetin etkinliğini de azaltmaktadır. Özellikle yaşa ve duruma uygun iletişim tekniklerinin profesyoneller tarafından bilinmemesi çocukların ikincil örselenmelerine neden olabilmektedir.

Ebeveynlerin ve çocukların eğitimsiz ve ihmal ve istismarla ilgili farkındalıklarının düşük olması olguların fark edilmemesini, fark edildiğinde resmi kurumlara aktarırken normalleştirilmesini ve resmi ifadelerle yeterince yansımamasını, çocuğun istismara açık halinin sürmesini beraberinde getirmektedir. Çocuklara ya da ailelere yönelik verilen eğitimler ise sıklıkla içerik, bağlam, zaman ve eğitim tekniği açısından yetersiz, dolayısıyla bir davranış değişikliğini sağlama olasılığı düşük bilgilendirmeler düzeyinde kalmaktadır.

Eğitim düzeyi düşük ailelere profesyonellerin yaklaşımı ve bakış açısı da kimi zaman dışlayıcı, küçük düşürücü olabilmektedir. Bu da aslında profesyonellerin eğitimindeki eksikliği göstermektedir. Alanda çalışan kişilerin eğitimin yanı sıra çalışırken süpervizyona da gereksinimleri vardır.

1.4. Personel sorunları

Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi, saptanması ve rehabilitasyonuna yönelik kurumlarda yeterli nitelik ve nicelikte personel bulunmaması sık karşılaşılan bir sorundur. Özellikle uygun psikolojik desteğin tüm ülke çapında ücretsiz şekilde sağlanabilmesi ile ilgili sıkıntılar bulunmaktadır. Benzer şekilde çocuğun uygun şekilde hukuki destek alması da zor olabilmektedir. Barolar tarafından dava ile ilgili görevlendirilen avukatlar meslekte görece yeni, daha deneyimsiz kişiler olabilmektedir. Birkaç dakikada bir hasta bakmak zorunda olan hekimin çocukla uygun iletişimi kurması, ebeveyn çocuk ilişkisini gözlemleyebilmesi, bir risk saptarsa detaylı öykü alabilmesi ve gerekli bildirim yapması da sıklıkla çok zordur.

İhmal ve istismar olguları personelin diğer işleri arasında bir iş halini alması da bir diğer önemli konudur.

Örneğin istismara uğramış bir çocuğun adli kaydıyla uğraşan bir polis memuru kaydı tamamladıktan sonra maçta güvenliği sağlamaya gidebilmekte, çocuk izlem merkezlerinin yeri, görevli personel değiştirilebilmektedir. Çocuğu bildiren ve ilk değerlendirmesini yapan kurum (örneğin ÇİM) çocuğun izlemine yapamadığı için çocuk aynı istismar nedeniyle defalarca farklı kurumlar ve kişilerle muhatap olmak zorunda kalabilmektedir.

1.5. Toplumsal değişim, şiddeti meşrulaştıran popüler kültür

Günümüzde her alanda şiddet çok yaygındır. Televizyondan sosyal medyaya, sokaktan okula her yerde şiddeti normalleştiren hatta yücelten popüler kültür giderek ağırlık kazanmaktadır. Eğitimsizlikle birleşen bu popüler kültür toplumsal değişimi ileriye doğru değil geriye doğru götürmektedir.

1.6. Tanımlar ve yasal düzenlemelerdeki sorunlar

Çocuk istismarı ve ihmalinin tanımı kurumdan kuruma, disiplinden disipline farklılık göstermektedir. Tanımların netleşmesi ve özellikle yasalardaki çelişkilerin giderilmesi gerekmektedir. Örneğin hekim ya da psikolog tarafından yapılan bir bildirim kolluk tarafından bir sorun olarak görülmebilmektedir. Var olan yasaların uygulanması konusunda da sıkıntılar bulunmaktadır.

1.7. Kurumlar arası iş birliği ve eşgüdüm eksikliği

Çocukla ilgili kurumların iş birliği ve eş güdüm içinde çalışmaması önemli bir sorundur. Meslek elemanlarının birbirini tanınması dışında kurumsal işbirliğinin eksik olması çalışmaların gücünü eksiltmektedir. Örneğin eğitim tedbiri kararının uygulanıp uygulanmamasının yalnızca sosyal hizmetler tarafından değil milli eğitim tarafından da izlemi gerekir. Benzer şekilde sivil toplum kuruluşları ile resmi kurumlar arasında da işbirliği ve eş güdüm açısından sorun yaşanmaktadır. Koruyucu, önleyici hizmetlerin eksikliği yanı sıra dağınkıklığı, aynı amaç için uğraşan çok sayıda kurum ya da kuruluş olmasına karşın etkisinin küçük kalmasına, sinerji sağlanamamasına neden olmaktadır. Ayrıca önleme, bildirim ve rehabilitasyona dönük temel örgütlenmenin standart olmaması sahada farklı uygulamalara neden olabilmektedir.

İllerdeki çocuk koordinasyon kurullarının temel amacı çocuklarla ilgili koruyucu ve müdahale edici çalışmaların devamlılığının sağlanmasıdır. Her kurulun kendi ilindeki riskli alanları ve sorunları saptayarak ona göre hareket etmesi, uygun paydaşlarla, gereksinimlere uygun gündem, sıklık ve çözüm önerileriyle toplanması sağlanamadığından yeterince etkin çözümler geliştirilememektedir. Valiliklerin özellikle kurumlar arasında iş birliğini sağlamada daha aktif olması gerekmektedir.

1.8. Koruma yetersizliği, çocuğun aynı koşullara geri gönderilmesi

Koruma kararlarının yeterli etkinlikte olmaması çocuğun kendisini ihmal ya da istismar eden koşullara bir süre sonra geri dönmesine neden olmaktadır. Çocuğun faili ile yaşamak zorunda kalması, yineleyen olayları annesi, öğretmeni ya da başka bir yetişkinle paylaşmasını zorlaştırmaktadır. Benzer durum kadınların istismarında da gözlenmektedir. Aynı çocuk farklı olaylar nedeniyle defalarca Çocuk İzlem Merkezi'ne gelebilmektedir.

Tedbirlerin yeterli düzeyde olması ve alınan tedbir kararlarının sadece sosyal hizmetler tarafından değil diğer kurumlar tarafından da takip edilmesi gerekir. Çocuklara verilen danışmanlık tedbiri sonrasında yapılan danışmanlığın etkililiğinin değerlendirilmesi de önemlidir. Standart protokoller çerçevesinde uygulanan tedbir kararlarının verimli, yararlı ve etkin olup olmadığının takip edilmemesi önemli bir sorundur. Okullarda rehberlik hizmetinin ve okul sosyal hizmetinin yetersiz olması riskli çocuğun fark edilmesini, fark edilen çocuğa sağlanan hizmetin etkinliğinin ve yeterliliğinin denetlenmesini güçleştirmektedir.

1.9. Bildirimle ilgili sorunlar

Aileler ve çocuklar istismar ile ilgili bildirimleri kimler aracılığı ile hangi kurumlara yapabileceklerini bilmemektedir. Çocuklar, yaşadıkları istismar veya ihmali açıkça ifade etmekte zorlanmaktadır. Ayrıca yaşadıkları olayı, durumu tanımlamak veya ifade etmek için gereken dil ve bilişsel yetilere sahip olmayabilirler. Korku, utanç veya suçluluk duyguları nedeniyle durumu gizleyebilmektedirler. Çocukların tehdit edilerek, korkutularak ya da ikna edilerek sessiz kalmaya zorlanması da yaşadıklarını dile getirmelerini engelleyebilmektedir. Aile içindeki karmaşık dinamikler ve aile üyelerinin durumu örtbas etme çabaları veya kurumlara olan güvensizlikleri, damgalanma korkuları da bildirim süreçlerini güçleştirmektedir.

Bildirim sonrası süreçte ailenin, çocuğun veya bildirim yapan profesyonelin (örneğin öğretmenin, doktorun, psikoloğun) güvenliğinin yeterince sağlanamaması da önemli bir sorundur. İstismarcının tehditleri bu kişilerin geri adım atmasına, yılmasına neden olabilmektedir.

1.10. Siber zorbalık

Çocuklar arasında internet kullanımının yaygınlaşması onları siber zorbalığın da kurbanı haline getirmektedir. Çevrim içi alan ailenin denetiminin görece daha az olduğu, çocuğa özenebileceği çok sayıda seçeneği kötü niyetli bir şekilde sunma potansiyeli olan bir alandır. Siber zorbalık konusunda ailelerin ve çocuğun yeterince bilgili olmaması önlemeyi zorlaştırmaktadır. Siber zorbalığa uğrayan çocuk sıklıkla kendini suçlu hissettiği ya da birilerine söylesen başının daha büyük derde gireceğine inandığı için gizli tutma eğiliminde kalabilmekte, istismarcının baskısı daha da artabilmektedir.

2. Çözüm Önerileri

2.1. Yoksulluk ve işsizlikle etkin mücadele

Yoksulluk ve işsizlikle mücadele çocuğun yaşama, gelişme, oynama, öğrenme haklarının ihmalini azaltmak, çocuk işçiliği, okuldan kopma, erken yaşta evlenme gibi riskleri azaltmak için çok önemli bir ön koşuldur. *Gelir dağılımında adaleti sağlayacak sosyal politikalar güdülmesi* ailelerin ve dolayısıyla çocukların yoksulluk ve yoksunluklarını azaltabilir.

2.2. Eğitim düzeyinin iyileştirilmesi

Toplumun genel eğitim düzeyinin yükseltilmesinin yanı sıra *çocukların ve ailelerin farkındalığının artırılması ve profesyonellerin yetkinliklerinin geliştirilmesi* gerekmektedir. *Toplumdaki tüm bireylerin çocuk haklarını bilmesi ve çocuklarla hak temelli ilişki ve iletişim içinde olması istismar ve ihmalin önlenmesi açısından çok önemlidir.* Ancak öğrenilen bilginin tutum ve davranışa dönüşebilmesi için yaşamda karşılığını bulması gereklidir. Verilen didaktik eğitimden çok herkesin çocuk haklarını içselleştirdiği, çocuk ihmal ve istismarına tolerans göstermediği bir ortam eğitim düzeyini gerçek anlamda artırabilir.

2.2.1. Çocukların eğitimi ve okullar

Çocuk haklarını da içeren nitelikli kamusal eğitimin sağlanması en öncelikli konulardandır. Özellikle erken çocukluk çağından başlayarak *ücretsiz, nitelikli eğitime ulaşabilmek hem çocuğun gelişimi ve öğrenmesi hem de annenin ücretli iş gücüne katılabilmesi için gereklidir.* Okul eğitimlerinin çocuğun yaşına uygun; korku, utanç ve kaygı doğurmayan içerikte olması önemlidir. *Okulların çocukların ihmal ve istismarını önleyecek politikalar geliştirmesi, çocuğa dönük her türlü onur kırıcı davranışa sıfır tolerans gösterilmesi, çocuğun eğitim aldığı kurumda da esas olanın çocuğun yüksek yararı olması verilen eğitimin içselleştirilmesini sağlayabilir.*

Uygun alternatifleri gösterebilecek olumlu rol modellerin çocuklar tarafından bilinirliğinin sağlanması, akran olan ya da olmayan rol modellerle çocukların bir araya getirilmesi, *tüm okullarda istismar*

ve ihmali fark edebilen rehberlik ve sosyal hizmet modelinin yaygınlaştırılması sorunun çözümüne katkı sunabilir.

Ayrıca yerel yönetimlerin de çocuk dostu ortamlar hazırlayarak çocuk haklarını yaşama geçiren ve gözleyerek öğrenmeyi kolaylaştıran alternatifler sunması mümkündür. Örneğin çocuklara ve erişkinlere çocuk haklarını tanıtan, “çocuk hakları sokağı” “çocuk hakları parkı” gibi alan düzenlemeleri eğlenirken ya da gezerken öğrenme fırsatları yaratabilir.

Özel önem verilmesi gereken bir diğer konu da mevsimlik işçilerin çocuklarıdır. Bu çocukların eğitimlerini gidilen yerde sürdürebilmeleri, ucuz iş gücü olmamaları için de ayrı denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gereklidir.

Tüm okullarda en az bir sabit rehber öğretmenin bulunması, okulda rehberlik hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve okul sosyal hizmetinin sağlanması da risk altındaki çocukların erken saptanması açısından önemlidir.

2.2.2. Ailelerin ve toplumdaki yetişkinlerin eğitimi

Tüm yetişkinlere ulaşmak, onlara uygun mesajı vermek ve soruları yanıtlayabilmek imkansızdır. Bu nedenle yetişkinlerin farkındalığını artırmak için değişik araçların kullanılması gerekir. Örneğin kamu spotları, ebeveynlerin sık izlediği dizilere serpiştirilmiş mesajlar, okullarda veli ve öğrenci oturumlarının yapılması, evlilik öncesi kurslar, kanaat önderlerinin konuyla ilgili duyarlılıklarının sağlanması ve saha çalışmaları bu tür eğitim fırsatlarını sunabilir. Önceden var olan sosyal hizmetlere bağlı toplum merkezlerinin kapatılması mahallelerin yalnız kalmasına neden olmuştur. Oysa yaşanan ortamın nesnel koşullarını önceleyen eğitim olanakları eğitimin etkinliğini de artırabilir.

Yetişkinlere yalnızca hak temelli eğitimler değil duyarlı ebeveynlik, ihmal ve istismarın ne olduğu, ne tür sonuçları olduğu, istismar belirtilerinin neler olduğu, fark ettiklerine ne yapmaları gerektiği konularında bilgi verilmesi konuyla ilgili farkındalığın artmasına katkı sağlayabilir. Aileler, ebeveynlik becerilerini geliştirebilecek uygulamalar konusunda çocuğun rutin sağlık izlemleri sırasında sağlık çalışanları tarafından da bilgilendirilebilirler.

2.2.3. Kamu personelinin eğitimi

Çocukla yolu kesişen tüm kurumlardaki personelin çocuk hakları yanı sıra çocuk istismarı ve ihmali konusundaki farkındalıklarının artırılması çok önemlidir. Özellikle bildirim yükümlülüğü bulunan veya adli, tıbbi ya da danışmanlık hizmetlerinin parçası olan tüm profesyonellerin hizmet içi eğitimlerle yaptıkları işe uygun yetkinlikte olmalarının sağlanması gerekmektedir. Personelin yeterince bilgili olmadığı durumlarda, istismar ya da ihmale uğrayan çocukların hak arayışları sırasında sistem içinde ikincil istismar ya da ihmale maruz kalma riskleri artmaktadır.

Travma alanında acil yardım ve yol haritası kitabının hazırlanması ve çocukla ilgili çalışan tüm kamu personeline ulaştırılması ihmal ya da istismar vakası nerede saptanırsa saptansın çocuğun standart desteği almasını sağlayabilir.

2.3. Kurumlar arası iş birliği

Kurumlar arası iş birliğinin yeterince sağlanmaması çocuk istismarı ve ihmali önleme, fark etme, bildirme, psikososyal, hukuki ve tıbbi destek sağlama konularında sorunlara neden olmaktadır. *İş birliği ulusal ölçekte bakanlıkların, il ölçeğinde valiliklerin koordinasyonu ile sağlanabilir.* İl koordinasyon kurullarının yalnızca sorunların konuşulduğu toplantılar haline gelmesinin önlenmesi gerekmektedir. *İl koordinasyon kurullarının paydaşların yeterince aktif rol aldığı oluşumlar haline alması, kurumları temsil etmek üzere yeterli, yetkin ve inisiyatif alabilen kişilerin görevlendirilmesi yerel koşullara uygun ilerlemenin daha hızlı sağlanmasına katkıda bulunabilir, çocuklara sunulan hizmeti daha bütüncül bir hale getirebilir.*

Sivil toplum kuruluşları da istismar ve ihmali önlenmesi ve etkilerinin azaltılması konusunda önemli rolleri olan kuruluşlardır. *Sivil toplum kuruluşlarının desteğinin daha etkin şekilde sağlanabilmesi için protokole dayalı, şeffaf, denetlenebilir ve iş bölümünü netleştiren iş birliklerine gereksinim vardır.* Böylece sunulan hizmetin standardizasyonunun ve sürekliliğinin sağlanması konusunda yol alınabilir.

Sosyal hizmet birimleri hem koordinasyonu hem de tedbir kararlarının uygulanmasını sağlayan ve denetleyen devlete ait kurumsal yapılardır. Buna karşın, *kimi ilçelerde sosyal hizmet uzmanı bile bulunmamaktadır.* Bu ölçekte büyük, çok boyutlu bir işi yetersiz sayıda personelle yürütmek gerçekçi değildir. Devlet tarafından finanse edilen, eş güdümün sağlandığı ve denetlendiği, sosyal hizmetler dışındaki kamu kurum ve kuruluşlarının da paydaşlar olarak etkin şekilde çalışmasına olanak sağlayan bilime, çağdaş normlara ve yerel kaynaklara uygun çalışma modellerinin geliştirilmesi sağlanabilir.

2.4. Personel politikaları

Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili işleri yürüten kamu personelinin eğitimli ve yetkin olmasının yanı sıra iş yükünün de uygun olması gereklidir. İhmale ve istismara uğramış çocuklarla ilgilenmek diğer işler arasında bir iş olduğunda önem ve öncelik sırası değişebilmekte, çocuğun gereksinimlerine duyarlı destek sağlamak yerine hızla “iş” bitirmek öncelik kazanabilmektedir. Bu nedenle *işin tanımına uygun eğitim ve liyakata sahip profesyonellerin konuyla ilgili alanda çalışması önemlidir.* Çalışan personelin iş yükünün yanı sıra sorun sarmalında çözüm bulmaya çalışması tükenmişliği ve süreç içinde duyarsızlaşmayı beraberinde getirebilmektedir. Bu nedenle *personelin psikolojik dayanıklılığını artıracak önlemler alınması, danışmanlık sağlanması, gerekirse ek primler verilmesi bu alanda çalışmaya olan yönelimi artırabilir.* Türk Psikologlar Derneği ile bu konuda iş birliği protokolleri geliştirilebilir.

Ayrıca ihmal ya da istismar bildirimini yapan profesyoneller hiç de az olmayan bir sıklıkla baskı ve tehdide maruz kalabilmektedir. Bu personelin güvenliğini sağlayacak etkin önlemlere gereksinim bulunmaktadır.

2.5. Koruma ve rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi

Risk altındaki aileleri ve çocukları saptayacak erken müdahale ve önleme programları geliştirilmesi önemli bir önceliktir. Aile destek programları, ebeveynlik eğitimleri ve ekonomik destekler bu kapsamda yer alabilir. İstismar ve ihmal olgusu saptandıktan sonra sıklıkla uzun bir izlem ve psikososyal destek süreci başlar. Kamuda çalışan psikologların azlığı ve ihmal/istismarın sıklığı göz önüne alındığında bu konuda

çocuklara verilecek tüm psikolojik destek ve danışmanlık hizmetlerinin SGK güvencesi altına alınması mantıklı bir yaklaşım olabilir.

Adalet Bakanlığı'na bağlı Mağdur Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nün oluşturulmuş olması ve Antalya'nın bu konuda pilot il olarak seçilmesi önemli bir gelişmedir. Şube müdürlüğünün sunduğu hizmetlerin diğer kurumlarca bilinmesi rehabilitasyon konusunda eşgüdüm ve iş birliğine katkı sağlayabilir.

İhmal ve istismara uğramış çocuklar aynı meslek grubundan farklı kişilerle defalarca muhatap olmak zorunda kalabilmektedir. Çocukların sistem tarafından ikincil istismarını önlemek için “vaka” belli bir psikolog, belli bir sosyal hizmet uzmanı, belli bir hekim, belli bir avukat gibi değişmeyen bir meslek elemanına verilmeli ve tüm süreç boyunca aynı kişi tarafından izlemi sağlanmalıdır. Çocuk İzlem Merkezleri'nin tanı ve bildirim yanı sıra izlem hizmetlerinin de entegre edildiği kuruluşlar halini alabilmesi için insan kaynakları ve fiziksel koşulların yeniden gözden geçirilmesi yararlı olacaktır. Çocuklara verilen bu tür hizmetlerin çocuğu korumanın ötesinde çocuğu güçlendirmeye de dönük olması en uygundur.

2.6. Uyum yasaları, yasal düzenlemeler

On sekiz yaşından küçük tüm insanlar çocuk olmasına karşın çocukların öznesi olduğu pek çok yasada çocuk ve çocukluk kavramı farklı farklı ele alınmaktadır. Ülkemiz için öncelikli olan, var olan yasaların uygulanmasını sağlamak, uluslararası sözleşmelere uyum yasalarını çıkartmak ve çocuk hakları ile ilgili çok karmaşık olan mevzuatı sadeleştirmektir. Yasal süreçlerin hızlandırılması ve mağdurların korunması için özel önlemler alınabilir.

Çocuk işçiliğini azaltmak için çocuk çalıştırmayan işletmelere birtakım sertifikasyonlar ve teşvikler sağlanması yararlı olabilir.

2.7. Medya ve teknoloji kullanımı

Medya ve internet üzerinden çocuk istismarının önlenmesine yönelik denetimlerin artırılması gereklidir. Çocukların ve ailelerin güvenli internet kullanımı konusunda bilgilendirilmesi önemlidir.

2.8. Araştırma ve veri toplama:

Çocuk istismarı ve ihmali konusunda daha fazla araştırma yapılmalı ve veri toplanmalıdır. Özellikle multidisipliner çalışmalar ve müdahale çalışmaları hem sorunun boyutunun daha net anlaşılması hem de daha nesnel çözüm önerilerinin ortaya konmasını sağlayabilir.

MASA 5: ÇOCUKLARIN MADDE BAĞIMLILIĞI İLE MÜCADELE

MODERATÖR/LER	KURUMU
Dr. Öğr. Üyesi Saliha Hallaç	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
Hilal Kara (Raportör)	Akdeniz Ü. Sağlık Bil. Ens. Doktora Öğrencisi
KATILIMCILAR	KURUMU
Soner Utku Yüksel	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
Psikolog Mustafa Yılmaz	Muratpaşa Belediyesi
Psikolog Mehmet Güleğöz	Akd. Ü. Alkol Madde Bağımlılığı Arş. Uyg. Merkezi
Dr. Aynur Öztekin	AYKA Vitap Park YK, TÜKD Antalya Şube
Tugay Çevik	Antalya Emniyeti Narkotik Suçlarla Mücadele Şube Md.
Psikolog Ayşe Şahin	Antalya Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Bşk. YEDAM
Nurgül Yaman	İl Sağlık Müdürlüğü
Engin Sönmez	İl Sağlık Müdürlüğü
Dr. Tuğçe Tunca (Sosyolog)	Bağımsız Araştırmacı

1. Madde kullanım bozukluğu ile mücadele konusunda hangi verilere sahibiz?

Türkiye’de uyuşturucunun arzı ile mücadelede Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM), Jandarma Genel Komutanlığı (JGK), Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü (GMGM) etkin olarak görev almaktadır. Bu kurumlar ile birlikte Tarım ve Orman Bakanlığının ilgili kuruluşları, Adli Tıp Kurumu (ATK), Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) ve Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumu (TİTCK) gibi kurumlar da uyuşturucunun arzıyla mücadelede önemli görevler üstlenmektedir. Ülkemiz coğrafyasında görev yapan güvenlik güçleri uyuşturucu ticaretini bir insanlık suçu kabul eder ve bu suçla mücadeleyi “tüm dünya çocuklarını kendi çocukları olarak gören” bir anlayışla sürdürür.

Türkiye Uyuşturucu Raporuna (2021) göre, madde kullanımına bağlı yatarak tedavi gören hastaların maddeyi ilk kullanım yaşının 15-24 yaş arasında yoğunlaştığı, madde kullanımına başlama yaşının giderek düştüğü belirtilmektedir. Ayrıca sakinleştirici ve yatıştırıcı kullanımının ergenler arasında popüler olduğu bildirilmiştir (TUBİM, 2021). Çocuklar ve gençler madde bağımlılığı açısından riskli grup içerisinde yer almaktadır. Güvenlik güçlerimizce Türkiye genelinde madde kullanımıyla ilişkili müdahale edilen olay sayısı 2022’de 2021 yılına oranla %14,1 artış göstermiştir. Türkiye’de 2022 yılında yakalanan 313.786 şüphelinin suç türlerine göre dağılımı incelendiğinde; %77’sine kullanma amaçlı uyuşturucu madde satın almak/kabul etmek/ bulundurmak, %21,1’ine uyuşturucu madde imal ve ticareti, %1,5’ine 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanuna muhalefet, %0,2’sine uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma/özendirme, %0,1’ine 3298 sayılı Uyuşturucu Maddelerle İlgili Kanuna muhalefet kapsamında işlem yapıldığı görülmektedir. Ayrıca raporda Türkiye’de elektronik sigara şeklinde tüketilen sentetik esrarın hala “yeni psikoaktif maddeler” sınıflamasına giren maddeler arasında ülkede en fazla yakalanan uyuşturucu olduğu, Türkiye’de 2022 yılında 2021 yılına göre on kat artarak 24 milyon tablet Captagon ele geçirildiği, 2022 yılında bir önceki yıla göre yakalanan miktarı %18 artarak 2,3 ton kokain ele

geçirildiği belirtilmektedir. Türkiye’de metamfetamin kullanımına bağlı ölümlerin arttığı 2022 yılında, 246 ölümden 140’nın (%59,9) metamfetamine bağlı olduğu bildirilmektedir (INCB, 2023).

Çocuk-ergende madde kullanımı onların yaşamını her anlamda olumsuz etkilemektedir. Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında çocuk-ergenlerde madde kullanımının depresyon, anksiyete (Esmaelzadeh ve ark., 2018), psikotik şiddet davranışı (Mcketin ve ark., 2019), psikoz (Matheson ve ark., 2022), cinsel açıdan riskli davranışlar (Ritchwood ve ark., 2015) gibi ruhsal sorunlara neden olduğu; uyku bozuklukları (Kwon ve ark., 2019), yeme bozuklukları (Devoe ve ark., 2021), siroz (Zhang ve ark., 2023) gibi fiziksel sorunlara yol açtığı belirlenmiştir. Çocuk-ergende madde kullanımının okulu bırakma, akademik başarısızlık (Townsend ve ark., 2007) gibi okulla ilgili sorunlara neden olduğu, sosyal izolasyon ve yalnızlık (Ingram ve ark., 2020) gibi sosyal sorunlar ile yasal sorunlara (Saladino ve ark., 2021) sebebiyet verdiği belirlenmiştir.

2022 Türkiye Uyuşturucu Raporuna göre; 2021 yılında uyuşturucu madde kullanımı sebebiyle ülke genelinde 79 ayaktan tedavi merkezine yapılan başvuru kişi sayısı 247.390’dır. Türkiye’de toplamda 136 ayaktan ve yatarak tedavi merkezi bulunmakta, bu merkezlerin yalnızca 57’si yataklı tedavi hizmeti vermektedir. Yataklı tedavi merkezlerine 2021 yılında başvuran kişi sayısı 12.954’tür. Bu kişilerin %92,8’inin erkek, %7,2’sinin kadın olduğu görülmektedir.

1.1. Riskli Bölgeler

2008-2017 verilerine göre ülkemizde uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçunun bölgeler bazında aritmetik ortalamaları ile Akdeniz’in (1154.3) ve uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma suçu bölge ortalamaları ile yine Akdeniz’in (509.4) ilk sıralarda yer alması nedeniyle, bölgeye yönelik tedbirlerin hızla alınması gerekli görülmektedir (TÜİK’ten aktaran Kara ve Yeşilova, 2021). Ayrıca, kırsal bölgeler, aydınlatılmayan sokaklar, metruk binalar, okul çevreleri, eczaneler (tedavi amaçlı ilaçlar), narkotik madde temini imkanı yüksek bölgelerde ve yakınında ikamet etme, göç yoğunluğu olan ve turizm bölgeleri sentetik uyuşturucu imal ve dağıtımının yaygınlığı yüksek oranda riskli bölgelerdir.

1.2. Risk faktörleri ve koruyucu faktörler nelerdir?

Genetik faktörlerin yanı sıra, ailede madde kullanan bireyin varlığı, DEHB, anksiyete bozukluğu gibi ruhsal sorunlara sahip çocuklar, ebeveynin olumsuz tutumu, kötü muameleye maruz kalma, sosyal, ekonomik ve psikolojik sermaye (özyeterliği düşük, baş etme becerileri zayıf, umut, benlik saygısı düşük vb.), ergenlerde riskli cinsel davranış eğilimi, eğlence aktiviteleri, akran etkisi, çocuğun madde satışı ve kullanımı konusunda ihmal ve istismarı, çocuklar için ailede, toplumda, sokakta, medyada, okulda rol modellerinin alkol-madde kullanım açısından özendiriciliği, reçeteli ilaçların kötüye kullanımı, sosyal ve sportif imkanlardan uzak kalma, koruma altında olan çocuklar, eğitime erken yaşta son verme ve çocuk işçiliği-berber, oto sanayi, klima ve iklimlendirme vb. alanlarda çalışma-, çocukların çalıştığı mekanlar (pazarcılık, sanayi, iklimlendirme, turizm, kuaförlük gibi), erken yaşta evlilikler (çocuk evliliği), yeme bozuklukları, yetenekleri yerine, potansiyelinin üzerinde akademik başarı odaklı beklentiler (ebeveynler, okul, sosyal çevre), medya, medyada kullanılan dil, sosyal medya, bilgisayar oyunlarında maddeye özendiricilik, maddeye erişimin kolay olması, resimlerin, reklamların özendirici niteliği, çok çocuklu

ailelerde büyük çocukların diğer çocuklara göre daha yüksek risk oranına sahip olması (ailenin çocukta beklentilerinin biyopsikososyal bütünlüğü üzerinde), maddeye yüklenen anlam/maddede anlam bulma gibi etmenler önemli risk faktörlerini oluşturmaktadır. Madde kullanımı fiziksel, psikolojik, sosyal, yasal, ekonomik yönden sorunlara neden olmakta, genç yaşta madde kullanan bireyler ileri yaşamında bağımlılık ve maddenin olumsuz sonuçlarını yaşama açısından daha riskli hale gelmektedir. Resmi olarak çocuklarda madde kullanımı artık münferit değil yaygın bir sorun hale dönüşmüştür.

1.3. Bağımlılık yapıcı maddeler açısından bölgede daha yoğun kullanım sorunu olan maddeler ve yol açtığı sorunlar nelerdir?

Metamfetamin, A4, esrar, uçuşu maddeler (çakmak gazı, bali), sigara ve elektronik sigara, sentetik maddeler, yeni psikoaktif maddeler yoğun kullanılmaktadır. Madde kullanımı fiziksel, psikolojik, sosyal, yasal, ekonomik yönden sorunlara neden olmakta, genç yaşta madde kullanan bireyler ileri yaşamında bağımlılık ve maddenin olumsuz sonuçlarını yaşama açısından daha riskli hale gelmektedir. Ayrıca madde kullanımı, kayıt dışı ortamda çalışan çocukların artmasına ve çoklu madde kullanımlarına neden olmaktadır.

2. Madde Bağımlılığı ile ilgili Çözüm Önerileri

2.1. Mevcut Çalışmalar

- Ülkemizdeki bağımlılıkla mücadele eylem planlarının varlığı (Uyuşturucu ile Mücadele Uygulaması - UYUMA Projesi, “Ben olsaydım” Projesi) çocukların madde kullanım bozukluğu ile mücadelede çözüm önerileri ve eylem planı açısından avantajlı bir noktadır. MEB bünyesinde toplam 812 formatör ve 34.796 uygulayıcı okul rehberlik ve psikolojik danışmanı aracılığı ile her yıl 10 milyondan fazla öğrenci ve 3 milyondan fazla veliye ulaşılmaktadır.
- Ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nda görevli 317 TBM formatörü tarafından her yıl düzenli olarak eğitimler gerçekleştirilmektedir. 2021-2022 eğitim-öğretim yılı itibarıyla 3.179.010 öğrenci, 70.406 öğretmen ve 729.066 veliye farkındalık eğitimi verilmiştir. MEB, STK ve farklı kamu kuruluşlarıyla iş birliği içinde gerçekleştirilen uygulayıcı eğitimleri neticesinde toplamda 3.384 kişiye ulaşılmıştır.
- Yeşilay Şubeleri aracılığıyla 2018 yılından bugüne kadar 91.930 kişiye eğitim verilmiştir. 2020 yılı itibarıyla pandeminin de etkisiyle eğitimler çevrimiçi platformlara taşınmış ve çevrimiçi-yüz yüze seçenekleriyle eğitimler gerçekleştirilmiştir. 2022 yılında 74 Yeşilay Şubesi programa başvuruda bulunmuş ve 49 şube eğitimlerini tamamlamıştır. Yeşilay tarafından 2 adet TBM formatör eğitimi ile 174 formatör yetiştirilmiş, 8 adet TBM uygulayıcı eğitimiyle de 1.277 uygulayıcı yetiştirilmiştir.
- Yeşilay şubelerinin organizasyonu ile gerçekleşen Yetişkin Eğitimi Projesi (YEP) kapsamında farkındalık eğitimleri gerçekleştirilmiş ve 12.796 kişiye ulaşılmıştır.
- Okulda Bağımlılığa Müdahale (OBM) Programı çocuğu ve ergeni henüz “deneme” ya da “kullanma” düzeyindeyken zararlı maddeden vazgeçirmeye yönelik MEB ve Türkiye 8 TBM eğitim modüllerine ulaşmak için; www.tbm.org.tr adresi ziyaret edilebilir. Türkiye’nin bağımlılığa okulda müdahale (kısa müdahale programı) eden ilk ve tek müdahale programı olma özelliği taşımaktadır. Okullarındaki riskli

öğrencileri tespit ederek gönüllülük esasına dayalı olarak kayıt altına alması ve görüşmeler yaparak veri girişlerini gerçekleştirilmesi amacıyla OBMSOft adı altında özel bir yazılım hazırlanmıştır. Yazılım aracılığıyla okul rehberlik ve psikolojik danışmanı riskli öğrenciyi tespit ederek öğrenciyle yaptığı ilk görüşme sonrasında sisteme kaydettiği veriler uyarınca yazılım tarafından oluşturulan risk ve ihtiyaçlar raporu ile öğrencinin durumunu değerlendirmekte ve devam eden izleme görüşmeleri ile süreci takip etmektedir. Öğrencilerle ilgili riskler değerlendirilerek belirlenen müdahale planı çerçevesinde, ailelerle toplamda 843 görüşme gerçekleştirilmiştir.

- Bugüne kadar yürütülen çalışmalarda, sigara, alkol ve maddeyi bırakan öğrencilerin sayısı 286 olarak kayıtlara geçmiş, kullandığı bağımlılık yapıcı maddeleri henüz bırakmamış olan öğrencilerle müdahale görüşmeleri devam etmekte ve gerekli görülmesi halinde öğrenciler, en yakın sağlık kuruluşu ya da YEDAM'a sevk edilmektedir. Yeşilay Danışmanlık Merkezi olarak 5 bağımlılık alanında 12 yaş üstü bireylere hizmet verilmektedir. Psikososyal destek sağlamanın yanı sıra danışanın hem bilişsel hem psikolojik hem de sosyal bütünlüğünün korunabilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Psikoterapi, grup terapileri, İŞKUR yönlendirmesi, uğraş terapileri, sportif faaliyetler, aile görüşmeleri, aile ruhsal destek ve aile grup terapileri sağlanmaktadır. İş ve ev ziyaretleri yapılmaktadır. Saha ziyaretleri denilen danışanın ihtiyaç duyduğu haklarını yerine getirme konusunda eşlik edilmektedir.
- Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) koruyucu ve önleyici çalışmalar kapsamında yürütülen Okul Destek Projesi, SED hizmetinin etkinliğini artırmak, ailelerde çocuk ile ilgili farkındalık oluşturmak, çocuklara okul dışı zamanlarını kaliteli ve verimli geçirebilecekleri ortam ve imkanları sunmak ve toplum kaynaklarına erişimde fırsat eşitliği sağlamak amacıyla 2017 yılında uygulanmaya başlanmıştır.
- Akdeniz Üniversitesi Rektörlüğü Alkol Madde Bağımlılığı Araştırma Uygulama Merkezi (AMBAUM) tarafından birincil önleme kapsamında talep eden eğitim kurumlarına yönelik eğitimler yürütülmektedir. Ayrıca ayaktan tedavi hizmetleri yürütülmektedir. Yanı sıra Üniversitenin farklı fakülte ve birimlerindeki ilgili öğretim üyelerinden ve elemanlarından, Rektörlük bünyesinde Bağımlılıkla Mücadele Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon üyeleri bağımsız ya da komisyon faaliyetleri kapsamında koruyucu önleyici eğitimler, seminerler yürütmektedir.
- İl Sağlık Müdürlüğünde Antalya'nın farklı kurumlarındaki ruh sağlığı çalışanlarından oluşan bir ekiple vaka toplantıları yürütülmektedir. Tüm bu mevcut eylem ve müdahale programlarının, eylem planlarının hayata geçirilmesi, sürdürülebilirliği ve denetlenebilirliği önemle üzerinde durulması gereken noktalardır.

2.2. Çözüm Önerileri

Bununla birlikte çalıştay masamız çocukların madde kullanım bozukluğu ile mücadelede yer alması gereken aşağıda yer alan çözüm önerilerini de önemli başlıklar olarak belirlemiştir.

- Farkındalık Oluşturma
- Eğitim Programları
- Destek Hizmetleri
- Spor ve Sanatsal Aktivitelere Katılımın Teşviki

- Yaşam Becerilerini Geliştirme (Yaşam Amacı Oluşturma, Anlamlı Eylemlere Yönelmesini Sağlama)
- Aile Destek Programları
- Yasal Düzenlemeler
- Toplumsal Katılım
- Araştırma ve Veri Toplama/Risk Değerlendirme
- Detoksifikasyon (arındırma) ve tedavi merkezlerinin oluşturulması
- Koruyucu ve Birinci Basamak Ruh Sağlığı Hizmetlerinin Güçlendirilmesi
- İkinci ve Üçüncü Basamak Ruh Sağlığı Hizmetlerinin Güçlendirilmesi
- Damgalama ve ayrımcılığın azaltılması

2.2.1. Farkındalık Oluşturma

- Toplumda madde kullanım bozukluğunun zararları hakkında bilgi ve farkındalık düzeyini artırmak.
- Okullarda, ailelerde ve toplumda madde kullanım bozukluğunun önlenmesi konusunda bilinçlendirme kampanyaları düzenlemek (Antalya Çocuklarla El Ele Projesi, En İyi Narkotik Polisi Anne Projesi gibi).

2.2.2. Eğitim Programları

- Okullarda madde kullanımının zararları, risk faktörleri ve önleme yöntemleri gibi konuları içeren eğitim programları geliştirmek (Formatör Öğretmenler aracılığı ile)
- Aileler için çocukların sağlıklı büyümesine destek olacak ebeveynlik becerileri eğitimleri sunmak
- Gençler için akran eğitim programları düzenlemek
- Çocuk - ergen madde kullanım bozukluğuna ilişkin bilgilendirme temelli broşürleri arttırmak
- Kırsal alanda aile planlaması kapsamında akraba evlilikleri, erken yaşta zorla evlendirmelerin doğuracağı sonuçlar ve bu evliliklerin önlenmesi konusunda gençlere ve ebeveynlere yönelik eğitimleri arttırmak
- Madde kullanımına bağlı gelişen bulaşıcı hastalıklar ve cinsel sağlık eğitimlerini yaygınlaştırmak
- Eğitici eğitimleri düzenlemek (öğretmenler, üniversite öğrencileri, genç akranlar için)
- Bağımlılık ve bağımlılıktan korunma eğitimleri ve seminerleri (aileler, çocuklar, öğretmenler)
- Hayır diyebilme eğitimleri/atölye çalışmaları
- Bağımlılık/kötüye kullanım/zararlı kullanımlarında ilk yardım eğitimleri (aile, PDR öğretmenleri, öğretmenler, gençler, üniversite öğrencileri ve okul hemşireleri)
- Madde ile bağlantılı çocuk ihmal ve istismarı konusunda bilgilendirme ve farkındalık eğitimlerinin verilmesi

2.2.3. Destek Hizmetleri

- Madde kullanım bozukluğu riski altındaki çocuklar için erken tespit yapılmasını sağlamak.
- Ücretsiz danışmanlık hizmetlerinin sunulduğu merkezleri çoğaltmak
- Uzmanlar tarafından yürütülen terapi programlarına erişimin kolaylaştırılması
- Psikolojik danışmanlık ve rehberlik öğretmenleri, okul psikologlarının yapılandırılmış psikososyal destek programları yürütmesi (öncelikli ve riskli gruplar için)

- Okul Sosyal Hizmetinin hayata geçirilmesi ve okullarda Sosyal Hizmet Uzmanı istihdam edilerek koruyucu ve önleyici çalışmaların yapılması,
- Okul hemşireleri ile bağımlılıktan korunma, bağımlılıkta ilk yardım konularında iş birliği yapılması
- Türkiye Yeşilay Cemiyeti tarafından hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen Sigara, Alkol, Madde ve Davranışsal Bağımlılık TBM (Türkiye Bağımlılıkla Mücadele) eğitimlerine katılımı teşvik etme
- Çocuklar, gençler ve ailelere yönelik ücretsiz psikososyal danışmanlık hizmeti veren merkezlerin yaygınlaştırılması
- Çevrim içi psikososyal danışmanlık hizmetlerinin artırılması
- Madde kullanım bozukluğundan tedavi gören çocukların okul, işe yerleştirme ve işe uyum, beceri, barınma desteği, boş zamanların değerlendirilmesi, ekonomik destek, meslek kazandırma gibi sosyal destek hizmetlerinin güçlendirilmesi.

2.2.4. Spor ve Sanatsal Aktivitelere Katılımın Teşviki

- Çocuklara spor, sanat veya müzik gibi alternatif aktivitelere katılma fırsatları sunmak
- Bu aktivitelerin sosyal becerilerin geliştirilmesine katkısı olduğunu vurgulamak
- Yerel ve lokal toplum merkezlerinde eğitim ve eğlence programları düzenlenmesi

2.2.5. Yaşam Becerilerini Geliştirme (Yaşam Amacı Oluşturma, Anamlı Eylemlere Yönelmesini Sağlama)

- Okullarda mesleki eğitim ve çıraklık okullarındaki öğrencilere yönelik, belediye ve halk eğitim merkezlerinde yürütülen ücretsiz kurslar ve atölye çalışmaları hakkında bilgilendirme yapılması
- MEB sayfasındaki ücretsiz sertifika programları
- İş insanlarının, belediye şehir planlama ve mimarlarla iş birliği yaparak yaşam becerilerini geliştirme merkezleri ve/veya atölyeleri oluşturulması.

2.2.6. Aile Destek Programları

- Aile içindeki iletişimi güçlendiren programlar düzenlemek.
- Ailelerin sorunlarını paylaşmaları ve çözüm bulmalarına yardımcı olacak destek grupları oluşturmak.
- Ailelere madde kullanım bozukluğu konusunda bilinçlendirme ve destek hizmetleri sunmak.
- Ana baba/ebeveyn okulları/sınıfları oluşturmak (yüz yüze-çevrim içi)
- Aileyi güçlendirme ve destekleme grupları oluşturmak
- Evlilik danışmanlığı yaygınlaştırılması
- Gebelik danışmanlığı yaygınlaştırılması

2.2.7. Yasal Düzenlemeler/Emniyet Tedbirleri/Adli Tedbirler

- Madde satışını kontrol altına alacak yasal düzenlemelerin yapılmasını teşvik etmek
- Madde kullanımının cezalandırılmasının yanı sıra rehabilitasyon programlarına erişimi de sağlamak

- Çocuğun madde konusunda ihmali ve istismarı ile ilgili cezaların caydırıcı niteliğe sahip olması
- Çocukları hedef alan uyuşturucu kaçakçılığını sıkı bir şekilde kontrol altına almaya yönelik girişimlerin/denetimlerin artırılması
- Tedavi olmaya istekli olmayan ve madde kullanım bozukluğu olup kendisine, ailesine ve çevresine zarar veren bireylerin mahkemeler aracılığıyla zorunlu tedavi programlarına alınabilmesinin kolaylaştırılması için gerekli yasal düzenlemenin gerçekleştirilmesi

2.2.8. Toplumsal Katılım

- Yerel toplulukları, okulları, aileleri ve gençleri içeren birlikte hareket etme platformları oluşturmak
- Çocuklara kendi çevrelerindeki sosyal sorunlar hakkında fikir beyan etme ve aktif rol oynama fırsatları sunmak
- Madde kullanım bozukluğu ve sonuçları ile ilgili çocuk ve gençlerin gözünden kısa film, kamu spotu, resim, senaryo, hikaye/öykü, şiir gibi yarışmaların düzenlenmesi ve artırılması.

2.2.9. Araştırma ve Veri Toplama/Risk Değerlendirme

- Madde kullanım bozukluğu ile ilgili verilerin düzenli olarak toplanması ve analiz edilmesini sağlamak
- Risk faktörlerini belirleyerek madde kullanım bozukluğunu önleme stratejilerinin geliştirilmesine katkıda bulunacak araştırmaların yapılmasını teşvik etmek
- Sosyal ekonomik sorun yaşayan ve dezavantajlı bölgeler için risk haritası oluşturmak
- TÜBİTAK, Antalya Valiliği ve üniversitelerin madde kullanım bozukluğu ve sonuçları ile ilgili projeleri öncelikli konular içinde ele alınması konusunda teşvik mektubu yazmak

2.2.10. Detoksifikasyon (arındırma) ve tedavi merkezlerinin oluşturulması

- Madde bağımlısı çocuklara yönelik tedavi ve rehabilitasyon merkezleri kurulması ve kapsamlı tedavi programları sunulması
- Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı ve Tedavi Merkezinin (ÇEMATEM) açılmasıyla ilgili il sağlık müdürlüğü üzerinden girişimlerde bulunma

2.2.11. Koruyucu ve Birinci Basamak Ruh Sağlığı Hizmetlerinin güçlendirilmesi

- Bağımlılık açısından riskli grupları ya da dezavantajlı gurupları belirleme
- Farkındalık eğitimleri ve erken tanılamada birinci basamak sağlık hizmetlerinin (aile sağlığı merkezleri, sağlıklı hayat merkezleri vb) okul, aile ve toplum önderleri ile birlikte iş birliği yapması
- Birinci basamak çalışanları için bağımlılık ve bağımlılıkla mücadele konusunda meslek örgütleri/il sağlık müdürlüğü/üniversite ile iş birliği yaparak eğitimlerin yapılması

2.2.12. İkinci ve Üçüncü Basamak Ruh Sağlığı Hizmetlerinin güçlendirilmesi

- İkinci basamak sağlık hizmetlerinin okul, aile ve toplum önderleri ile birlikte iş birliği yapması
- ÇEMATEM/AMATEM içinde verilen poliklinik hizmetleri ve yataklı tedavi hizmetlerinin güçlendirilmesi

2.2.13. Damgalama ve ayrımcılığın azaltılması

3. Paydaşlar olarak acil eylem planı listemizde neler olmalıdır? Kimler ne yapabilir?

Yerel yönetimler, belediyeler ve STK'lar nasıl ortaklaşabilir? Bağımlılıkla mücadelede hangi ortak eylem planlarını/ projeleri üretebilir? Bağımlılıkla mücadelede Antalya olarak Yerel yönetimler; Belediyeler, Milli Eğitim (Okullar, kurslar), İl Sağlık Müdürlüğü, Okul Aile Birlikleri, Yerel sağlık Kuruluşları, Üniversiteler (Akademik kurumlar ve araştırma merkezleri), STK'lar (kadın, çocuk, özel gereksinimli, kültürel ve bağımlılıkla ilgili), Emniyet ve Güvenlik birimleri, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İş ve Çalışma İl Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı, Diyanet, Medya ve Sosyal Medya Platformları, İş İnsanları Örgütleri ve YEŞİLAY, Muhtarlar, İl ve İlçe Parti Başkanlıkları, Antalya Milletvekilleri, Antalyalı Bakanlar, Antalyalı iş insanları, Öğrenci Kulüpleri sorumluluk üstlenmeli ve iş birliği içinde hareket etmelidir.

3.1. Eğitim Kurumları

- Öğrencilere Madde kullanım bozukluğu konusunda eğitim programları düzenlemek
- Okul psikolojik danışmanları aracılığıyla risk altındaki öğrencileri belirlemek ve destek sağlamak
- Eğitim kurumunda görev yapan öğretmenler ve yöneticilerin çocukların devamsızlık ve ilgisizlik gibi konularda gerekli takibini yapmalı
- Üniversiteler ve bağımsız araştırmacılar çocukluk travmaları ile; suç ve maddenin kötüye kullanımı arasındaki ilişkinin, sosyolojik dinamiklerini, ortaya çıkaracak araştırmaları sürekli olarak gerçekleştirerek nicel ve nitel verilerin güncellenmesini sağlamalı.
- Okullarda öğretmenlerden mentörler grubu, öğrencilerden yönderlik gruplarının oluşturulması ve eğitilmesi bu konuda MEB iş birliği sağlanmalı

3.2. Aileler

- Çocukların madde kullanımı konusunda farkındalık yaratmak için seminerler düzenlemek
- Çocuklarını sahip oldukları risk faktörleri hakkında bilgilendirmek

3.3. Sağlık Kuruluşları

- Madde kullanım bozukluğu tedavisi ve destek hizmetleri sunmak
- Ailelere, çocukların madde kullanımı ile ilgili belirtiler hakkında bilgi vermek

3.4. Sivil Toplum Kuruluşları

- Madde kullanım bozukluğu ile mücadele eden bireylere destek grupları veya danışmanlık hizmetleri sunmak
- Farkındalık artırma kampanyaları düzenlemek

- Rehabilitasyon merkezlerinin yaygınlaştırılması ve güçlendirilmesi (eğitim faaliyetleri, sanatsal faaliyetler, meslek edindirme, iŖe yerleŖtirme uygulamalarının yaygınlaştırılması)

3.5. Emniyet TeŖkilatı ve Yerel Yönetimler

- Tehlikeli bölgelerin izlenmesi ve denetimi sağlamak
- Madde ticareti yapan kiŖi veya gruplara karŖı operasyonlar gerekleŖtirmek

3.6. Medya

- Farkındalık yaratıcı yayınlar yaparak toplumu bilinçlendirmeye katkıda bulunmak
- Maddeden zarar görmüŖ bireylerin hayat hikayelerini kamuoyuna duyurarak, etkileyici örnekler sunmak

4. Toplumsal Katılım programları

4.1.Ortak Farkındalık Kampanyaları

Tüm paydaŖlar bir araya gelerek farkındalık kampanyaları düzenleyebilir. Bu kampanyalar, madde kullanım bozukluğunun zararlarına dikkat çekmek, önleyici tedbirleri vurgulamak ve destek hizmetlerini duyurmaya yönelik olabilir. Toplumda bağımlılıkla ilgili ön yargıları azaltmak için farkındalık alıŖmaları yapılabilir. Kamu taŖıma araçlarında farkındalık kampanyaları düzenlenebilir.

4.2. Basın aracılığı ile kamuoyu oluŖturma ve bilinçlendirme alıŖmaları

Yakın dönem eylem planı olarak “26 Haziran UyuŖturucu Kaçakçılığı ile Mücadele Günü”ne iliŖkin basın bildirisi hazırlanabilir.

Yıl içi etkinlikler takvimi olarak, meslek örgütleri ve kurumlar kendileri ve ruh sağlığı ile ilgili anlamlı günlerde çocukların madde kullanım bozukluğu ve bağımlılığı ile ilgili basın bildirisi, kamuoyu duyurusu ve kamu spotları hazırlayabilir. Mevcut kamu spotlarını kullanabilir. GerekleŖtirilecek ve gerekleŖtirilen eylemler paylaŖılabilir.

4.3. DanıŖmanlık Hizmetleri

Belediyelerin sağlık merkezleri veya danıŖma birimleri ile STK'ların uzmanları iŖ birliği yaparak madde kullanım bozukluğunda etkili danıŖmanlık hizmetleri sunabilir. Bu hizmetler, madde kullanımıyla ilgili sorunları olan bireylere ve ailelere rehberlik edip destek sağlamayı amaçlamaktadır.

4.4. Gecekondü Mahalle Projeleri

Yerel yönetimlerin desteğiyle STK'lar gecekondu mahallelerindeki risk altındaki gençlere ulaşabilir. Bu projeler kapsamında gençlere eğitim programları düzenlenerek spor faaliyetleri gibi alternatif aktivitelere yönlendirme yapılabilir.

4.5. İstihdam Programları

Belediyelerin istihdam ofisleri ve STK'ların işbaşı eğitimi programlarıyla birlikte hareket ederek, madde bağımlısı olan bireyleri yeniden topluma kazandırma imkanı sunulabilir. Bağımlılıktan kurtulan bireylerin kendi işlerini kurmalarına yardımcı olunabilir.

4.6. Alan Araştırmaları

Yerel yönetimlerle yapılan iş birliği sayesinde STK'lar yerel alan analizleri gerçekleştirebilir ve bölgelerindeki maddeden zarar gören kişi sayısını belirleyebilirler. Böylece daha etkin müdahale stratejileri oluşturulabilir.

4.7. Tedavi Merkezleri İş Birliği

Yerel yönetimlere bağlı sağlık merkezleri veya hastanelerin yanında faaliyet gösteren STK'ların uyguladığı tedavi programlarının desteklenmesi amacıyla ortaklık kurulabilir. Tedavi merkezlerinin sayısını artırmak ve mevcut merkezlerin kapasitelerini genişletmek, Tedaviye erişimi kolaylaştıracak politikalar geliştirmek

4.8. Toplumsal Etkinlikler

Bağımlılıkla mücadele konulu etkinlikler ve festivaller düzenlenebilir.

4.9. Kültürel Duyarlılık

Bağımlılık konusundaki toplumsal duyarlılığı artırmak için kültürel projeler oluşturulabilir.

4.10 Okul Müfredatına Eklmeler

Eğitim ve sağlıkla ilgili (okulda bağımlılıkla mücadele, Türkiye bağımlılıkla mücadele) okul müfredatına bağımlılıkla ilgili dersler eklenebilir.

4.11. Eğitim Programları

Ebeveynler ve topluluk liderleri için eğitim programları düzenlenebilir.

4.12. Erişim ve Kullanımı Azaltma Stratejileri

- **Satış Kısıtlamaları:** Alkol ve tütün ürünlerinin satışını sınırlayan düzenlemeler sıkılaştırılabilir. Bağımlılık yapıcı içerikleri kontrol etme ve sınırlama yapılabilir.
- **Reçeteli İlaç Denetimi:** Reçeteli ilaçların suistimalini önlemek için denetimleri artırılabilir.
- **Destek Grupları:** Anonim alkolikler ve narkotikler gibi destek grupları yaygınlaştırılabilir.
- **Topluluk Rehabilitasyonu:** Topluluk temelli rehabilitasyon programları geliştirilebilir.
- **Ruh Sağlığı Hizmetleri:** Bağımlı bireylerin ruh sağlığına yönelik destek hizmetleri sunulabilir.
- **Aile Danışmanlığı:** Ailelerin de dahil olduğu terapi ve destek programları oluşturulabilir.

- **Online Destek Uygulamaları:** Bağımlı bireyler için online destek ve terapi danışmalık uygulamaları geliştirilebilir.
- Trafikte madde kullanımı ile ilgili denetimleri arttırılabilir.
- Tüm paydaşlar arasında etkin bir iş birliği ve koordinasyon sağlanabilir.
- Düzenli toplantılar ve bilgi paylaşımı için platformlar oluşturulabilir.

4.13. Veri Analitiği

Bağımlılık eğilimlerini analiz etmek için veri analitiği kullanılmalı

- Bağımlılıkla mücadele programlarının etkinliği sürekli izlenmeli ve değerlendirilmeli
- Elde edilen veriler doğrultusunda programlar ve politikalar güncellenmeli
- Bağımlılık tedavisine yönelik uygulamalar ve dijital destek araçları geliştirilmeli
- Gençlere yönelik spor ve rekreasyon faaliyetleri teşvik edilmeli
- Spor kulüpleri ve gençlik merkezleri aracılığıyla bağımlılık farkındalığı artırılmalı
- Gençlerin sağlıklı yaşam tarzları benimsemeleri desteklenmeli
 - Bağımlılık yapan maddelerin üretimi, satışı ve dağıtımına yönelik cezaların uygulanmasının sağlanamaması
 - Uyuşturucu suçlarından mahkum olmuş bireylerin rehabilitasyonu için programlar geliştirilmesi
 - Bağımlı bireylerin hukukî sorunları için rehberlik sağlanması
 - İş yerlerinde bağımlılık farkındalığı eğitimleri düzenlenmesi
- İş yerlerinde sağlıklı ve destekleyici çalışma ortamları oluşturulmalı

4.14. Rehabilitasyon Bursları

Bağımlılıkla mücadele eden bireyler için burs ve finansal destek sağlanmalı, bağımlılıkla mücadele programları için yeterli finansman ayrılmalı, özel sektör ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği yapılarak kaynak yaratılmalı.

4.15. Acil Eylem Planı takvimi için süreç nasıl devam etmeli?

Çocuk Hakları ve Refahı Çalıştayının genel sonuçları ve eylem planları tümüyle listelendikten sonra öncelikler belirlenerek aşağıdaki süreçler işletilebilir:

- **Öncelikleri Belirleme:** Çocukların madde kullanım bozukluğu konusunda öncelikli hedeflerin ne olduğu, hangi çözümlerin uygulanacağını belirlemek.
- **Adım Adım İlerleme:** Acil Eylem Planı süreci başladığında, her adım için bir zaman çerçevesi belirlemek gerekir. Her adımın ne zaman tamamlanması gerektiği ve kimin sorumlu olduğu gibi detayları içeren bir takvim oluşturulması gerekir.
- **Takvim Paylaşma:** Oluşturulan takvimin ilgili paydaşlarla (kurum içindeki ekip üyeleri, işbirliği yaptığımız kuruluşlar vb.) paylaşılması ve böylece herkesin görevlerini ve teslim tarihlerini bilerek çalışmalara devam etmesi.

- **İlerlemeyi Takip Etme:** Takvimi düzenli olarak gözden geçirmek ve ilerlemeyi takip etmek. Geciken veya aksayan noktalar varsa bunların tespiti ve gerekirse planlamaların güncellenmesi.
- **İletişimde Kalma:** Acil Eylem Planının uygulanması sırasında iletişim kanallarının açık kalmasına dikkat edilmesi. İlgili paydaşlar arasında düzenli olarak bilgi alışverişinde bulunmak.

MASA 6: ÇOCUKLARIN DİJİTAL BAĞIMLILIK SORUNLARI İLE MÜCADELE

MODERATÖR/LER	KURUMU
Prof. Dr. Emine Efe	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
Doç. Dr. Ayla Kaya	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
KATILIMCILAR	KURUMU
Doç. Dr. Ekin Kaynak İltar	Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Derya Adıbelli	Antalya Bilim Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü
Dr. Öğr. Üyesi Süreyya Sarvan	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Fahriye Pazarcıkcı	Isparta Uygulamalı Bilimler Ü. Uzaktan Eğitim MYO
Dr. Öğr. Üyesi Münevver Erkul	Antalya Bilim Ü. Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bl.
Dr. Zeynep Duygu Yeniay	Cumhuriyet Kadınları Derneği Konyaaltı Şubesi
Arş. Gör. Dr. Nimet Karataş	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
Öğr. Gör. Duygu Altuntaş	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
Öğr. Gör. Ayşen Yalman	Akdeniz Ü. İletişim Fakültesi
Arş. Gör. Arif Özparlak	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
Ezgi Özer (Psikolog)	Mor Dayanışma Derneği
Burcu Tekkaya Doğan (Polis Memuru)	Antalya Emniyet Md. Siber Suçlarla Mücadele Şube Md.

1. Çocuklarda Dijital Bağımlılık ile İlgili Tespitler

1.1. Dünya’da ve Türkiye’de Çocuklarda Dijital Bağımlılıkla İlgili Mevcut Durum

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 6 ila 15 yaş arası çocukların internet kullanımı 2013 yılında %50,8 iken 2021’de %82,7’ye yükselmiştir.
- TÜİK 2021 verilerine göre 9-15 yaş grubundaki çocukların %82,7’sinin dijital araç kullandıkları, bu grubun %90,1’inin hemen hemen her gün dijital araç kullandıkları saptanmıştır. Aynı araştırmanın verilerine göre çocukların %31,3’ünün interneti sosyal medyada vakit geçirmek için kullandıkları ve bu grubun %77,7 sinin hemen hemen her gün sosyal medyada vakit geçirdikleri bildirilmiştir. Yine aynı araştırmada, çocukların %64,4’ünün cep telefonu kullandığı ortaya konmuştur. Bu çocukların %84,6’sının neredeyse her gün cep telefonu kullandıkları belirtilmiştir.
- Avrupa Çevrimiçi Çocuklar Projesi’ne göre, internet kullanım yaşı 2’ye kadar düşmüştür.
- Sistematik incelemeler ve meta-analizler, toplumdaki çocuk ve ergenlerde Problemlı İnternet Kullanımı (PİK) yaygınlığının %11,3 ile %13,6 arasında değiştiğini göstermektedir.

- Özparlak & Karakaya'nın 638 çocuk ile yapılmış olan ulusal ve güncel bir çalışmasında internet bağımlılık oranı 16.9 bulunmuştur (Özparlak & Karakaya, 2022).

1.2. Çocuklarda Dijital Bağımlılığın Kriterleri

Dijital bağımlılık İnternet Bağımlılığı, Oyun Bağımlılığı, İnternet Üzerinden Alışveriş Bağımlılığı, Akıllı Telefon Bağımlılığı, Sosyal Ağ Bağımlılığı, Bilgisayar Bağımlılığı, Televizyon Bağımlılığı olarak sınıflandırılmaktadır. Ruhsal Bozuklukların Tanı ve İstatistiksel El Kitabı'nın beşinci baskısında (DSM-5) "İnternette oyun oynama bozukluğu" tanı kriterlerinden yola çıkarak çocuklarda dijital bağımlılığı tanılamak için önerilebilecek kriterler:

1. **Zihinsel meşguliyeti:** Akıllı telefon, çevrimiçi veya çevrimdışı oyun, sosyal medya, çevrimiçi alışveriş, video izleme gibi dijital aktiviteler ile aşırı derecede meşgul olma ya da zihnin dijital aktiviteler ile çok meşgul olması
2. **Yoksunluk Belirtileri:** Dijital aktivitelerden uzak kalındığında, örneğin oyun hakkı elinden alındığında yoksunluk belirtileri yaşama. Yoksunluk belirtileri; sinirlilik, kaygı, huzursuzluk, üzüntü olarak tanımlanabilir.
3. **Tolerans Gelişimi:** Aynı düzeyde haz/memnuniyet elde edebilmek için giderek artan sürelerde dijital cihazlar veya internet tabanlı platformları kullanma gereksinimi.
4. **Kontrol Kaybı:** Dijital cihazlar veya internet tabanlı platformları kullanmayı bırakma ya da kontrol etme çabalarının başarısız olması.
5. **İlgi Kaybı:** Gerçek hayata dair ilişkiler, eski hobiler, daha önce keyif alınan diğer aktivitelerden uzaklaşma, onlara karşı ilgiyi kaybetme ve bağımlılık yapıcı olayı tercih etme.
6. **Devamlı Kullanım:** yaratacağı olumsuz sonuçları bilmesine rağmen dijital cihazlar veya internet tabanlı platformları kullanmaya devam etme.
7. **Aldatma:** Dijital cihazlar veya internet tabanlı platformları kullanma ya da oyun oynama süresi hakkında aile üyelerine, terapistlere veya başkalarına yalan söyleme.
8. **Kaçış veya Rahatlama:** Olumsuz bir duygu halinden (çaresizlik, suçluluk, kaygı vb.), sorunlardan kaçmak, uzaklaşmak veya olumsuz duygularla başa çıkmak, rahatlamak için bağımlılık yapıcı durumu kullanma.
9. **İlişkilerde, İşte veya Okulda Sorunlar:** Önemli ilişkilerin, işin, okul başarısının veya kariyerin feda edilmesi.

***DSM-5 ve Amerikan Psikiyatri Derneği-APA (2013) internet oyun bozukluğu için yukarıda sayılan 5 kriterin en az 12 ay sürmesi gerektiğini ifade etmiştir.**

1.3. Çocuklarda Dijital Bağımlılığın Nedenleri

Çevresel ve ailesel özellikler

Psikolojik Faktörler

Genetik özellikler

Kişisel özellikler
Sosyokültürel ve öğrenmeye dayalı özellikler
Bağımlılık yapıcı durumla ilgili motivasyonel özellikler
Medya ve reklamların etkisi
Erişilebilirlik ve kolaylık
Bilgilendirilme eksikliği
Dijital bağımlılıkları destekleyen arkadaş ve okul ortamı
Anonim kişilik talebi
Aile içinde ortak geçirilen eğlenceli paylaşımların eksikliği
Ebeveynlerin de dijital yatkınlığı/bağımlılığı
Ergenlik dönemi için sosyal kabul

1.4. Çocuklarda Dijital Bağımlılıkla İlgili Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler

➤ Risk faktörleri:

Dijital cihazlar/internet tabanlı platformların

- Uzun süre ve erken yaştan itibaren kullanılması
- Boş zaman etkinliği olarak kullanılması
- Sosyalleşmek ve iletişim kurmak için kullanılması
- Belli hedeflere ulaşmak için kullanılması
- Eğlenmek, mutlu olmak için kullanılması
- Stres atmak ve meşgul olmak için kullanılması
- Akranları arasında kabul görmek ve yalnız kalmamak için kullanılması
- Bilgi aramak için kullanılması.

Çevresel ve duygusal risk faktörleri

- Cezalandırıcı, kısıtlayıcı ebeveyn tutumu
- Aile içi çatışma, şiddet
- Ebeveynin kendinin bağımlılık sorununun olması
- Ebeveyn ihmali
- Psikolojik istismar
- Travmatik yaşantılar
- Sosyal ağların geniş olması
- Öğrenmeye dayalı özellikler
- Genetik özellikler
- Nörobiyolojik özellikler

Kişisel özellikler

- Kendini kontrol etme yeteneğinin düşük olması
- Dürtüsel olma ve yenilik arama mizacına sahip olma

- Düşük benlik saygısı
- Sosyal izolasyon
- Kişiler arası ilişkide azalma
- Düşmanca duygular beslemek
- Somatizasyon
- Asosyalite
- Yaratıcı aktivitelerden mahrum kalma
- Düşük akademik başarı
- Okuldan kaçma
- Sosyal performans kaygısı
- Düşük duygusal zekâ
- Düşük problem çözme becerisine sahip olma

➤ **Koruyucu Faktörler**

Bireysel faktörler

- Sağlıklı, sevecen ve uyumlu olmak
- Olumlu özellikleri olan arkadaşlara sahip olmak
- Ailenin ve kişinin beklentilerin olumlu olması
- İç disiplinin güçlü olması
- İçsel kontrolün olması
- Sorun çözme yetilerine sahip olunması
- Toleranslı olunması

Aile ve sosyal çevre

- Kişiyi ve öğrenmeyi destekleyen aile bireylerinin olması
- Aile bireylerinin bilinçli olması
- Ailede kontrollü serbesti sağlaması
- Aile bireylerinin sigara, alkol ve uyuşturucuya olumsuz bakış açısının olması
- Ailede ve toplumda suç işleme oranının düşük olması
- Aile bağlarının güçlü olması
- Ebeveynlerin çocuğunun hayatıyla yakından ilgilenmesi
- Ebeveynlerin çocuğunun maddi, duygusal, bilişsel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılaması
- Aile bireylerinin birbirlerinin nerede olduğunu ve kiminle zaman geçirdiğini bilmesi
- Aile ilişkilerinde çatışma olmaması
- Kişilerin olumlu akran ilişkileri kurması
- Akraba ilişkilerinin güçlü olması
- İyi komşuluk ilişkilerinin olması
- Dört çocuktan az olması

- Eğitim kurumlarının bireylere kendini gerçekleştirme için olanaklar sunması
- Öğrenme, katılım ve sorumluluğu destekleyen okul ortamı
- Sağlık hizmetlerinin yeterli ve ulaşılabilir olması
- Sosyal hizmetlerin varlığı
- Stresli yaşam olaylarının az olması
- Bireylerin sosyoekonomik ihtiyaçlarının karşılanabilmesi

1.5. Dijital Bağımlılığın Çocuklar Üzerindeki Etkileri

- **Fiziksel:** Uykusuzluk, ağrı, görme problemleri, sindirim sistemi sorunları, hareketsizlik ve beslenme bozukluğu vb.
- **Psikolojik:** Dijital ortamda siber zorbalık ve akran zorbalığına maruz kalma, cinsel içerikli paylaşımlarla bilinçsizce karşılaşma, tehdit, intihar, şiddet vb.
- **Sosyal:** Gerçek (sanal olmayan) arkadaş bağlarının zayıflaması, dijital kimliğini öne çıkarmaya bağlı gerçek kimliğini baskılama ve sosyal çekilme vb.
- **Ailesel:** Aile içi çatışma, birlikte akşam yemeği yememe ve aileden uzaklaşma, aile üyeleri ile paylaşımın azalması, aile birliğinin bozulması vb.
- **Güvenlik:** Çocukların fotoğrafları kullanılarak tehdit edilme, evden kaçma, istismar eylemlerinin önünü açan güvenlik ihlalleri, dijital ortamda tanınmayan kişinin iyi insan olarak algılanması ve güvenilerek kişisel veri paylaşımı vb.
- **Eğitim:** Çocukların dilin yanlış kullanımı ile argo yapıdaki sözcüklerin kullanımında artma, okula gitmeyi gereksiz görme, okula devamsızlık ve akademik başarıda düşme. Bunlara karşılık yabancı dil kullanımında gelişme, iyileşme vb.

2. Çocuklarda Dijital Bağımlılığı Önlemeye ya da Azaltmaya Yönelik Çözüm Önerileri

- Erken çocukluk döneminde hem çocuk hem de ebeveyne farkındalık/bilinçlendirme/eğitim/beceri geliştirme programları düzenlenebilir.
- Ebeveyn eğitimi, öğretmen ve akran desteğini içeren farkındalık temelli programlar planlanabilir.
- Dijital ebeveynliği geliştirici girişimler planlanabilir.
- Amerikan Pediatri Akademisi'ne göre çocukların her yaş döneminde dijital kullanıma sınırlama ve kontrol getirilebilir. Ayrıca
- Aile içi etkili iletişimin geliştirilmesi ve paylaşımların artırılması (dijital teknolojiler kullanılmadan),
- Sosyal medyanın gizli modda kullanılması, iki aşamalı şifre koruması ve filtreleme programlarının kullanılması,
- Gebelik okullarında annelere bilgilendirme yapılması,
- Oyunlar satın alınırken üzerindeki güvenlik kodlarına (PEGİ) dikkat edilmesi,
- Beceri ve davranış gelişimini desteklemek için çocuk ve ebeveynler için kısa film hazırlanması önerilmektedir.

3. İlgili Kamu Kurumlarından İvedilikle Geliştirilmesi Beklenen Politikalar, Projeler, Programlar vb.

- Hukuki olarak teknolojik araç sahibi olması ve sosyal medya kimliği edinebilmesi için çocuklara yaş sınırlaması getirilmesi,
- Kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları (Sağlık Bakanlığı, özel televizyon kanalları, RTÜK, BTK, MEB, TÜİK, YÖK vb.) arasında, dijital bağımlılık ile mücadele konusunda işbirliği sağlanması,
- Farkındalık ve müdahale programlarının Milli Eğitim Bakanlığı müfredatına dâhil edilmesi,
- İl bazında riskli bölgeler veya okullar belirlenmesi, hedef gruba özgü önleme programları geliştirilmesi,
- Riskli okullar için geliştirilen programları uygulamaya yönelik bir ekip kurulması,
- Dijital bağımlılık konusunda risk altında olan çocukların yönlendirilebileceği birimler oluşturulması ve geliştirilmesi (sağlıklı hayat merkezleri, rehberlik araştırma merkezleri gibi),
- Cinsel taciz, çocuk pornografisi, siber zorbalık gibi çocuk istismarı unsurlarını barındıran ve oyun adı altında sunulan yapıları ihbar etmek üzere mobil uygulama ve web siteleri (Yeşil Dedektör uygulaması şeklinde) geliştirilmesi,
- Dijital alanda Türk kültürüne uygun sosyal platform ve oyunların, yerli ve milli ürünlerin geliştirilmesi,
- Milli sosyal medya platformlarının oluşturulması önerilmektedir,
- Okuma yazma seferberliği gibi dijital okuryazarlık, medya okuryazarlığı seferberliği başlatmak gerekmektedir. Tüm kurumlar bu konuda iş birliği içinde olmalıdır.
- Medya okuryazarlığı anaokulundan itibaren başlatılmalı, ilköğretim ve ortaöğretimde zorunlu bir ders haline getirilmelidir.
- Ailelerin ve eğitimcilerin dijital bağımlılık konusunda danışmanlık alabileceği bir ağ kurulmalıdır.
- Yetişkinlere yönelik geliştirilen ama çocukların daha aktif olduğu “tiktok”, “discord”, “wolvesville” vb uygulamaların yasaklanması gerekmektedir. Bu konuda ebeveynlerin kamu spotları ile kısa ve aydınlatıcı bilgiye gereksinimi yüksektir.

Dijital Bağımlılık Atölye Çalışma Grubu Proje Önerisi;

Dijital Yerlilerin Dijital Özgürleşme Yolculuğu

MASA 7: ÇOCUKLARIN EĞİTİM SORUNLARI İLE MÜCADELE

MODERATÖR/LER	KURUMU
Prof. Dr. Zeliha Yazıcı	Akdeniz Ü. Eğitim Fakültesi
KATILIMCILAR	KURUMU
Belma Özorun	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Antalya Şubesi
Şerafettin Sayar	ÇYDD Antalya Şubesi
Kadir Öztürk	Eğitim-Sen Antalya Şubesi
Ayşegül Nas	Antalya Kent Konseyi
Damla Gürsoy (Sosyal Hizmet Uzmanı)	Antalya ASHİM Falez Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM)
Kutlay Şahin (Göç Uzmanı)	Antalya İl Göç İdaresi Müdürlüğü
Fatmagül Demirhan (Psikolog ve Aile Danışmanı)	Aile Danışmanları Derneği
Dr. Müberra Öztürk Kılıç (Yaşam ve Aile Koçu)	TÜKD Antalya Şubesi, KASAİD Antalya Şubesi
Rıza Ezgin (Emekli Eğitim Müfettişi)	Kız Çocuklarına Destek Derneği
Sena Ruhsar Alan (Çocuk Gelişimi ve Eğitimi)	Antalya ASHİM Falez Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Birimi (ÇOKİM)
Akif Arslan (Polis memuru)	Göç. Kaç. Müc. Ve Hud. Kp. Şube Md.
Ferdi İriş (Sosyal Çalışmacı)	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
Av. Hicran Uğur	Antalya Barosu

1. Çocukların Eğitim Sorunları ile İlgili Tespitler

Çalıştayda tartışılan eğitim soruları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri, eğitim sistemimizin daha etkili ve kapsayıcı hale getirilmesi için önemli bir yol haritası sunmaktadır. Bu raporda yer alan önerilerin hayata geçirilmesi, eğitim kalitesinin artırılmasına ve toplumun genel refah düzeyinin yükseltilmesine katkı sağlayacaktır.

Eğitim, bir toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel gelişiminin temel taşıdır. Türkiye'de 0-18 yaş arasındaki çocukların eğitimine dair mevcut sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri, geleceğimizin inşasında büyük bir rol oynamaktadır. Bu rapor, mevcut eğitim politikalarına, ülkemiz çocuklarının eğitim sorunlarına dair kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır.

1.1. Mevcut Eğitim Sisteminin Genel Değerlendirmesi

2023/24 eğitim-öğretim yılı verilerine göre örgün eğitimde 75 bin 19 okulda 17,5 milyon öğrenci eğitim görmektedir. Bu okulların %81'i (60 bin 734) devlet okulu; %19'u (14 bin 281) özel okuldur. Devlet okullarında okuyan öğrenci sayısı 15 milyon 887 bin 296 (yüzde 80), özel okullarda okuyan öğrenci sayısı ise 1 milyon 670 bin 729 (yüzde 8); açık öğretimde okuyan toplam öğrenci sayısı ise 2 milyon 346 bin 654 (yüzde 12)'dir. Türkiye'deki eğitim sistemi, merkeziyetçi bir yapıya sahip olup Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yönetilmektedir. Bu kadar büyük bir öğrenci nüfusunu etkileyen ve ulusal düzeyde belirlenmekte ve uygulanmakta olan eğitim politikalarında son yıllarda her bakan değişikliği ile birlikte gündeme gelen, eğitim camiasının tam bir mutabakatı sağlanmadan uygulamaya konan kapsamlı değişiklikler iyileştirmeyi amaçladıkları sorunların çözümü olmadıkları gibi, bu değişikliklerden etkilenen öğrenciler, öğretmenler ve veliler üzerinde yarattıkları belirsizlik ve istikrarsızlık endişesi nedeniyle istenmedik olumsuz etkiler oluşturmaktadır.

Eğitim sisteminde yapılacak kapsamlı değişimlerin toplumda tüm paydaşların görüşlerine açılması, eğitimle ilgili tüm kesimlerin beklentilerini asgari düzeyde karşılayacak bir müzakere ve mutabakat sürecinin işletilmesi çok önemlidir. Ne yazık ki en son kapsamlı değişiklik bu ilke işletilmeden, yeterli bir değerlendirme sürecine zaman tanınmadan ve toplumsal mutabakat sağlanmadan uygulamaya konan Türkiye Maarif Modeli müfredatıdır. Ülkenin bilim insanları, eğitim emekçileri ve her alandan bilim insanları bu müfredatın tüm kademelerdeki eğitimi laik ve bilimsel eğitimden uzaklaştıracağı görüşündedir. An itibarıyla öğrenciler, eğitimciler, veliler ve toplumun geniş kesimleri bu müfredatın ülkemizin ihtiyaç duyduğu çağdaş, bilimsel eğitimi vermektense, çocuklarımızın okuduğunu anlama, matematik ve fen becerilerini yükseltmekten ve eğitim sistemimizin sorunlarını çözmekten uzak kaldığı endişesi içinde yeni bir eğitim yılına hazırlanmaktadır. Bu endişeyi misliyle arttırmakta olan diğer bir uygulama, dini vakıf ve derneklerin eğitim süreçlerinin içine "değerler eğitimi" adı altında sokulmasını mümkün kılan, dini içerikli faaliyetleri eğitimin içine giderek daha yüksek oranda monte eden ÇEDES projesi ve benzeri protokollerdir. Bu gelişmeler karşısında, toplumun duyarlıklarını dikkate alan, çocukların eşit eğitim fırsatlarından yararlanmasını mümkün kılan, eğitim dışında kalan çocukların sorunlarına eğilebilen, çağdaş, bilimsel bir eğitim sistemi üzerinde zaman geçirilmeden konuşulmaya başlanması çok önemli bir zorunluluk olarak görülmektedir.

1.2. Erken Çocukluk Eğitimi Sorunları

Okul öncesi eğitim, çocukların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemek amacıyla 36-72 aylık çocuklara yönelik eğitim programlarını kapsamaktadır. Bu yaş grubundaki okul öncesi eğitim, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilmekte ve denetlenmektedir. Ülkemizde okul öncesi eğitimin mevcut durumu ve karşılaşılan sorunlar, geleceğin nesillerinin yetiştirilmesinde önemli engeller oluşturmaktadır. Bu raporda sunulan çözüm önerileri, eğitim politikacılarına yol gösterici nitelikte olup, okul öncesi eğitimin iyileştirilmesine yönelik atılacak adımlar dikkate seçilmelidir. Bu sayede, daha nitelikli ve eşit bir eğitim ortamı sağlanarak, çocukların gelişimine katkı sunulabilir.

- **Eğitime Erişim Sorunu:** Milli Eğitim Bakanlığı örgün eğitim istatistiklerine göre okul öncesi eğitim seviyesinde 3-5 yaş grubunda okullaşma oranı %51,4'dür. 4-5 yaş grubunda net okullaşma

oranı %63,6'dır. Beş yaş net okullaşması ise %85'tir. Bu veriler okul öncesi çocukların tamamının eğitimden hala yararlanmadığını; özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde, okul öncesi eğitimde erişimin oldukça kısıtlı, okul öncesi eğitim kurumlarının sayısının kırsal bölgelerde yetersiz olduğunu göstermektedir.

➤ **Eğitim Kalitesi ve Standartları Sorunu**

- **Öğretmen Sorunu:** Okul öncesi eğitim kurumlarında nitelikli öğretmen eksikliği ciddi bir sorundur. Çoğu yetişmiş öğretmenin pedagojik formasyona sahip olmasına rağmen kamu kurumlarına ataması yapılmamakta ve ihtiyacı karşılayacak nitelikli öğretmenden eğitim sistemi yararlanamamaktadır. Birçok öğretmen de gerekli pedagojik formasyona sahip olmasına rağmen sözleşmeli, kadrolu, ücretli gibi farklı statülerde görevlendirilmektedir .
- **Müfredat ve Program Sorunları:** Okul öncesi eğitimde kullanılan müfredat ve programlarda birliktelik sağlanamamaktadır. Şu an MEB'de iki farklı müfredat uygulaması yer almakta ve uygulayıcılar hangisinin uygulanması gerektiği noktasında çelikler yaşamaktadır.

➤ **Fiziki Altyapı ve Donanım Eksiklikleri**

- **Yetersiz Fiziki Altyapı:** Okul öncesi eğitim kurumlarının birçoğu, çocukların güvenli ve sağlıklı bir şekilde eğitim alabileceği fiziki altyapıya sahip değildir. .
- **Eğitim Materyalleri Eksikliği:** Okul öncesi eğitimde kullanılan materyallerin yetersizliği, çocukların gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir.
- **Finansman ve Destek Sorunları:** Okul öncesi eğitim kurumlarına ayrılan bütçe, kurumların ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır. Bu durum, eğitim kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca, dezavantajlı çocuklara yönelik destek programlarının yetersizliği söz konusudur ve bu grupta yer alan çocuklar eğitimden yeterince faydalanamamaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'de erken çocukluk eğitiminin önemi konusunda toplumsal farkındalık eksikliği bulunduğunu, özellikle kırsal bölgelerde okul öncesi eğitim imkanlarının sınırlı olduğunu, okul öncesi eğitim kurumlarının sayıca ve kalite açısından da yetersizlik durumu ile karşı karşıya olduğunu vurgulamak gerekir.

1.3. İlkokul Eğitimi Sorunları

Türkiye'de ilkokul eğitimi, çocukların temel akademik becerilerinin yanı sıra sosyal ve duygusal gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan zorunlu bir eğitim kademesidir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilen bu eğitim kademesi, 6-11 yaş arası çocukları kapsamaktadır. İlkokul aşamasında karşılaşılan temel eğitim sorunları, genç neslin ve toplumun eğitim kalitesini ve eğitimde eşitliğin sağlanmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

➤ **Eğitime Erişim ve Okullaşma Oranları**

- Bölgesel Farklılıklar: Türkiye genelinde ilkokula erişim konusunda bölgesel eşitsizlikler mevcuttur. Özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde, okullaşma oranları şehir merkezlerine göre daha düşüktür.
- Okul Terk Oranları: İlkokuldan mezun olmadan okulu terk eden öğrencilerin oranı, eğitim sürecinin devamlılığını olumsuz yönde etkilemektedir.

➤ **Sınıf Mevcudu ve Fiziki Koşullar**

- Kalabalık sınıflar: özellikle büyük şehirlerde ve belirli bölgelerde sınıf mevcutları oldukça yüksek olup bu durum öğretmenlerin bireysel öğrenci ihtiyaçlarına yeterince zaman ayıramamalarına neden olmaktadır.
- Yetersiz Fiziki Altyapı: Birçok okul, çocukların güvenli ve sağlıklı bir ortamda eğitim alabilmesi için gerekli olan fiziki altyapıya sahip değildir.

➤ **Öğretim Programı ve Materyal Eksiklikleri**

- Müfredatın Güncelliği: İlkokul müfredatının güncellenmesi ve çağdaş eğitim yöntemleri ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.
- Öğretim Materyali Yetersizliği: Öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli ve nitelikli öğretim materyalinin bulunmaması, eğitim kalitesini düşürmektedir.

➤ **Öğretmen Nitelikleri ve Mesleki Gelişim**

- **Öğretmen Yetersizliği:** Birçok ilkokulda nitelikli öğretmen eksikliği bulunmaktadır. Ayrıca, öğretmenlerin sürekli mesleki gelişim fırsatlarından yeterince faydalanamamaları da bir diğer sorundur. Öğretmenlerin düşük maaşlar ve zor çalışma koşulları nedeniyle motivasyonları düşmektedir.
- 2023/2024'te 1 milyon 154 bin 383 öğretmen görev yapmıştır. Devlet okullarında 974 bin; özel okullarda 180 bin, sözleşmeli 50 bin 182 öğretmen ve ek ders karşılığı çalışan ve tamamı asgari ücretin altında ücret alan ücretli öğretmen 90 bindir. Öğretmen atamalarında eşit fırsatlar tanınması ve eşit işe eşit ücret ilkesi de ihlal edilmektedir.

➤ **Eğitimde Eşitlik ve Katılım**

- **Dezavantajlı Gruplar:** Ekonomik ve sosyal dezavantajları olan öğrenciler, ilkokul eğitiminden yeterince faydalanamamakta ve bu durum eğitimde eşitsizliğe yol açmaktadır.
- **Kız Çocuklarının Eğitimi:** Özellikle kırsal bölgelerde kız çocuklarının eğitime katılımında zorluklar yaşanmaktadır.

1.4. Orta Okul Eğitimine İlişkin Sorunlar

Ortaokul eğitimi, Türkiye'de 5. sınıftan 8. sınıfa kadar süren zorunlu bir eğitim kademesidir. Bu eğitim kademesi, çocukların akademik, sosyal ve duygusal gelişimlerini desteklemek ve onları lise eğitimine

hazırlamak amacıyla düzenlenmiştir. Ancak, ortaokul eğitimi sürecinde karşılaşılan bazı temel sorunlar, eğitim kalitesini ve öğrenci başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.

➤ **Sınav Odaklı Eğitim Sistemi**

- Ortaokul öğrencileri lise geçiş sınavları (LGS) nedeniyle yoğun bir sınav stresi altındadır. Bu durum, öğrencilerin sadece sınavlara yönelik çalışmasına ve ezberci bir eğitim sistemiyle eğitim almalarına yol açmaktadır
- **Rekabetçi Ortam:** Sınav odaklı sistem, öğrenciler arasında aşırı rekabet yaratmakta ve öğrencilerin sosyal, duygusal gelişimleri olumsuz etkilenmektedir.

➤ **Öğretim Programı ve Materyal Eksiklikleri**

- **Müfredatın Yoğunluğu:** Ortaokul müfredatının yoğun ve kapsamlı olması, öğrencilerin derinlemesine öğrenme yerine yüzeysel bilgiye sahip olmasına neden olmaktadır.
- **Materyal Yetersizliği:** Eğitim materyallerinin yetersizliği ve güncel olmaması, öğretim sürecini olumsuz etkilemektedir.

➤ **Öğretmen Yetersizliği ve Mesleki Gelişim**

- **Nitelikli Öğretmen Eksikliği:** Ortaokullarda nitelikli ve deneyimli öğretmen eksikliği bulunmaktadır. Ayrıca, eğitim fakültelerinin niteliği ve öğretmen adaylarının yeterliliği, sahadaki öğretmenlerin mesleki gelişim programlarına yeterince katılamamaları gibi durumlar da bir diğer sorundur.
- Diğer tüm kademelerde olduğu gibi ortaokul kademesinde görev yapan öğretmenler de düşük maaşlar ve zor çalışma koşullarında öğretim motivasyonu açısından olumsuz yönde etkilenmektedir. Öğretmenlerin maddi ve manevi olarak yeterince desteklenmemesi ciddi bir sorundur.

➤ **Okul Fiziki Koşulları**

- **Yetersiz Altyapı:** Birçok ortaokul, öğrencilerin güvenli ve sağlıklı bir ortamda eğitim alabilmesi için gerekli olan fiziki altyapıya sahip değildir.
- **Kalabalık Sınıflar:** Özellikle büyük şehirlerde ve belirli bölgelerde sınıf mevcutları oldukça yüksek olup bu durum öğretmenlerin bireysel öğrenci ihtiyaçlarına yeterince zaman ayıramamalarına neden almaktadır.

1.5. Lise Eğitiminin Sorunları

Lise eğitimi, Türkiye'de 9. sınıftan 12. sınıfa kadar süren zorunlu bir eğitim kademesidir. Bu eğitim kademesi, öğrencilerin üniversiteye hazırlanmasını ve mesleki beceriler kazanmasını amaçlamaktadır. Ancak, lise eğitiminde karşılaşılan bazı temel sorunlar, eğitim kalitesini ve öğrenci başarısını olumsuz yönde etkilemektedir.

➤ **Üniversiteye Giriş Sınavları**

- **Sınav Stresi:** Üniversiteye giriş sınavlarının (YKS) yoğun baskısı, öğrencilerin eğitim süreçlerini olumsuz etkilemekte ve aşırı stres yaratmaktadır.
- **Sınav Odaklı Eğitim:** Öğrencilerin sadece sınavlara yönelik çalışmasına ve ezberci bir eğitim sistemiyle eğitim almalarına yol açmaktadır.

➤ **Mesleki ve Teknik Eğitimin İtibarı**

- **Mesleki Eğitimin Çekici Olmaması:** Mesleki ve teknik eğitim, öğrenciler ve aileler tarafından yeterince cazip görülmemekte ve bu durum, mesleki eğitimin kalitesini düşürmektedir.
- **İstihdam Olanakları:** Mesleki ve teknik eğitim mezunlarının iş bulma olanaklarının bazı alanlarda sınırlı olması, bu alana olan ilgiyi azaltmaktadır.

➤ **Öğretim Programı ve Materyal Eksiklikleri**

- **Müfredatın Yoğunluğu:** Lise müfredatının yoğun ve kapsamlı olması, öğrencilerin derinlemesine öğrenme yerine yüzeysel bilgiye sahip olmasına neden olmaktadır.
- **Materyal Yetersizliği:** Eğitim materyallerinin yetersizliği ve güncel olmaması, öğretim sürecini olumsuz etkilemektedir.

➤ **Okul Fiziki Koşulları**

- **Yetersiz Altyapı:** Birçok lise, öğrencilerin güvenli ve sağlıklı bir ortamda eğitim alabilmesi için gerekli olan fiziki altyapıya sahip değildir.
- **Kalabalık Sınıflar:** Özellikle büyük şehirlerde ve belirli bölgelerde sınıf mevcutları oldukça yüksek olup bu durum öğretmenlerin bireysel öğrenci ihtiyaçlarına yeterince zaman ayıramamalarına neden olmaktadır.

2. Eğitim Sorunları ile İlgili Çözüm Önerileri

2.1. Eğitim Sorunları ile İlgili Genel Politika Önerileri

- Öncelikli olarak *bütçeden eğitime ayrılan pay ivedilikle arttırılmalı*, devlet okullarının alt yapılarına, bakım ve idare süreçlerine ve personeline çağdaş ülkeler düzeyine uygun yatırımlar yapılmalıdır.
- Bütçeden eğitime ayrılacak payın öncelikli olarak kullanılacağı alan, devlet okullarında her kademedeki öğrencilere ücretsiz bir öğün sağlıklı, besin değeri yüksek OKUL YEMEĞİ ve okullarda tesis edilecek sebze veya çeşmelerden TEMİZ İÇİLEBİLİR SU olmalıdır.
- Tüm kademelerdeki müfredatın değiştirilmesini öngören Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Müfredatının uygulaması durdurulmalı, tüm eğitim uzmanları ve emekçileri bileşenlerinin geniş kapsamlı temsilini sağlayan bir müfredat değerlendirme süreci başlatılmalı, tüm toplum kesimlerinin talep ve ihtiyaçlarını karşılayan bir müfredat oluşturulana kadar bu sürece devam edilmelidir. Bu süreç ülke şartlarını, teknoloji çağını, her kademedeki teorik ve pratik bilgi ihtiyaçlarını içeren bir stratejik eylem planına dayandırılmalıdır.

- Meslek Liseleri öğrencilerinin sorunları ivedilikle ele alınmalı, meslek liseleri cazip hale getirilmeli, MESEM'lerin çocukları ucuz işgücü kaynağı haline getirmesini önleyen tedbirler ivedilikler alınmalıdır.
- Bir kamu hizmeti olarak verilmesi gereken temel eğitimin hızla özelleşmesi (%25'e yükseldi) eğitimde fırsat eşitliğini bozan çok ciddi bir hak ihlali sorunu haline gelmiştir. Özel okulların her yıl uyguladıkları çok yüksek ücret artışları nedeniyle artık orta gelirli bir ailenin bile erişemeyeceği, sadece üst gelir gruplarına hitap eden bir hizmet alanı oluşturmakta, devlet okullarına sağlanmayan kaynaklar özel okulları teşvik etmek için kullanıldığı için devlet okulları ile özel okullar arasındaki nitelik makası giderek açılmaktadır. Ayrıca bu okullarda çalıştırılan öğretmenlere devlet okullarındaki öğretmenlerden daha düşük ücretler verilmekte, açıkta bekleyen çok sayıda atanmamış öğretmen olduğu için sözleşmeyle çalıştırılan öğretmenler ucuz işgücü olarak değerlendirilmekte, pek çoğu asgari ücretle çalışmaya mahkum edilmektedir. Özel eğitimin yüksek karlı bir ticaret alanı olarak değerlendirilmesinin önüne geçilmeli, çaresiz öğretmenlerin ve velilerin sömürülmesini engelleyecek şekilde özel okullara standartlar ve denetimler getirilmeli, özel okullaşma bir an önce durdurularak devlet okullarına sağlanması gereken kaynakların özel okullara transferinden vazgeçilmelidir.
- Tüm kademelerdeki okullarda spor, müzik, sanat ve kültür dersleri ve etkinlikleri güçlendirilmeli, öğrencileri çok yönlü yetiştirmek üzere gerekli yatırımlar ve program değişiklikleri yapılmalıdır. Bu kapsamda Sanat, Spor, Müzik alanlarında eğitim verecek meslek liselerinin de çoğaltılması önemli bir gelişme olacaktır.
- Okullarda her kademedeki öğrencilerin sorumlu ve bilinçli vatandaşlar olarak yetiştirilmesi için Sağlıklı Beslenme/Gıda Okuryazarlığı, Finansal Okuryazarlık, Doğa ve İklim Değişikliği Okuryazarlığı, Medya ve Sosyal Medya Okuryazarlığı, Madde ve Dijital Bağımlılıktan Korunma, Akran Zorbalığı/Siber Zorbalık, İstismardan Korunma gibi çocukların yaşam sorunlarını çözme becerilerine katkıda bulunacak eğitim modülleri ve/veya projeler uygulanmalıdır.
- Okul aile birlikleri ile okul yönetimlerinin ve öğretmenlerin ilişkileri güçlendirilmeli, veliler için de Sağlıklı Beslenme/Gıda Okuryazarlığı, Finansal Okuryazarlık, Doğa ve İklim Değişikliği Okuryazarlığı, Medya ve Sosyal Medya Okuryazarlığı, Madde ve Dijital Bağımlılıktan Korunma, Akran Zorbalığı /Siber Zorbalık, İstismardan Korunma gibi konularda farkındalık kazanmaları için STK'ların yardımıyla bilgilendirme/ farkındalık/eğitim programları geliştirilmesi önerilebilir.
- Okullarda çocukların yaşayabileceği çeşitli psikolojik sorunlar, intihar eğilimleri, akran zorbalığı, ihmal ve istismar durumları, madde bağımlılığı, dijital bağımlılık, beslenme ve uyku sorunlarına etkili biçimde müdahale edebilmek için PDR kadrolarının güçlendirilmesinin yanı sıra, okullarda psikologların ve OKUL SOSYAL HİZMETİ sağlayacak sosyal hizmet uzmanlarının, öncelikle dezavantajlı bölge okullarında görevlendirilmesi, ayrıca uygun bir organizasyon içinde OKUL DİYETİSYENLİĞİ HİZMETİ geliştirilmesi, sağlıklı ve yeterli beslenme bilgi ve pratiklerinin yaygınlaştırılması açısından önemli bir gelişme olacaktır.

2.2. Okul Öncesi Eğitim ile İlgili Çözüm Önerileri

➤ Okul Öncesi Eğitime Erişimin Artırılması

- **Yeni Kurumların Açılması:** Özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde yeni okul öncesi eğitim kurumlarının açılması gerekmektedir.
- **Mevcut Kurumların Kapasitelerinin Artırılması:** Var olan okul öncesi eğitim kurumlarının kapasitelerinin artırılması daha fazla çocuğun eğitime erişimini sağlayacaktır.

➤ Eğitim Kalitesinin İyileştirilmesi

- *Öğretmen Kalitesinin Artırılması:* Okul öncesi öğretmenlerinin sürekli mesleki gelişim programlarına katılması teşvik edilmeli, pedagojik formasyonu olan öğretmenler eşitlik ilkesine göre görevlendirilmelidir.
- *Öğretmen yetiştirme politikalarında* ülkenin genel ihtiyaç analizi yapılarak öğretmen istihdamı ve mesleki eğitim hedefleri benimsenmeli; okul-sektör paydaşları iş birliği güçlendirilmelidir.
- Çağın gereksinimlerine ve evrensel değerlere uygun laik eğitim modeli uygulanmalıdır.
- Okul öncesi eğitim (3-5 yaş arası) zorunlu ve ücretsiz olmalıdır.
- *Müfredatın Güncellenmesi:* Okul öncesi eğitim müfredatı, çocukların bireysel gelişimlerine uygun olarak güncellenmelidir.
- Görsel sanat, müzik, tiyatro ve sporun okul öncesinden 12 yıllık sürece entegre edilmesi sağlanmalıdır.
- Müfredata eğitimde çeşitlilik ve kültürel zenginlik dahil edilmelidir.
- Apartman okullar yerine açık alan okulları artırılmalıdır. Sanat, spor, tiyatro vb. okul dışı öğrenme ortamlarında yerelden özele kamu iş birliğinin sağlanmalıdır.

➤ Fiziki Altyapı ve Donanımın İyileştirilmesi

- **Altyapı Yatırımlarının Artırılması:** Okul öncesi eğitim kurumlarının fiziki altyapılarının iyileştirilmesi için gerekli yatırımlar yapılmalıdır.
- **Eğitim Materyallerinin Temini:** Çocukların gelişimlerini destekleyecek yeterli ve kaliteli eğitim materyallerinin temin edilmesi sağlanmalıdır.

➤ Finansman ve Desteklerin Artırılması

- **Bütçe Artırımı:** Okul öncesi eğitim kurumlarına ayrılan bütçenin artırılması, kurumların ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacaktır.
- **Destek Programlarının Geliştirilmesi:** Dezavantajlı gruplara yönelik özel destek programlarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.

2.3. İlkokul Eğitimi ile İlgili Çözüm Önerileri

➤ Eğitime Erişimin ve Okullaşma Oranlarının Artırılması**

- **Yeni Okulların Açılması:** Kırsal ve dezavantajlı bölgelerde yeni ilkokulların açılması gerekmektedir.
- **Okul Terk Oranlarının Azaltılması:** Okul terk oranlarını azaltmak için ailelere ve öğrencilere yönelik destek programları geliştirilmelidir.

- **Sınıf Mevcudunun Azaltılması ve Fiziki Koşulların İyileştirilmesi**
 - Sınıf Mevcudunun Düşürülmesi: Sınıf mevcutlarının azaltılması için daha fazla öğretmen istihdam edilmeli ve yeni derslikler inşa edilmelidir.
 - Fiziki Altyapının Güçlendirilmesi: Okulların fiziki altyapılarının iyileştirilmesi için gerekli yatırımlar yapılmalıdır.
- **Öğretim Programının ve Materyallerin Geliştirilmesi**
 - Müfredatın Güncellenmesi: İlkokul müfredatı, çağdaş eğitim yöntemleri ile uyumlu olacak şekilde güncellenmelidir.
 - Materyal Temini: Öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli ve kaliteli öğretim materyalleri sağlanmalıdır.
- **Öğretmen Niteliklerinin ve Mesleki Gelişimin Artırılması**
 - **Öğretmen Eğitimleri:** Öğretmenlerin sürekli mesleki gelişim programlarına katılması teşvik edilmelidir.
 - **Öğretmenlerin Desteklenmesi:** Öğretmen maaşlarının artırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir.
- **Eğitimde Eşitliğin Sağlanması ve Katılımın Artırılması**
 - **Dezavantajlı Gruplara Yönelik Destek:** Ekonomik ve sosyal dezavantajları olan öğrencilere yönelik özel destek programları geliştirilmelidir.
 - **Kız Çocuklarının Eğitimi:** Kız çocuklarının eğitime katılımını teşvik eden politikalar ve programlar oluşturulmalıdır.

2.4. Ortaokul Eğitimi ile İlgili Çözüm Önerileri

- **Eğitim Sisteminin ve Sınavların Yeniden Düzenlenmesi**
 - **Sınav Baskısının Azaltılması:** Orta okuldan liseye geçişte sınav baskısının azaltılması için alternatif değerlendirme yöntemleri (proje, performans, portfolyo değerlendirme) geliştirilmelidir.
 - **Öğrenci Merkezli Eğitim:** Eğitim programları sınav odaklı olmaktan çıkarılarak, öğrenci merkezli ve bireysel gelişimi destekleyen yöntemlerle revize edilmelidir.
- **Öğretim Programı ve Materyallerin İyileştirilmesi**
 - **Müfredatın Güncellenmesi:** Ortaokul müfredatı öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme ve yaratıcılık becerilerini geliştirecek şekilde güncellenmelidir.
 - **Eğitim Materyallerinin Sağlanması:** Öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli ve kaliteli eğitim materyali temin edilmelidir.
- **Öğretmen Niteliklerinin ve Mesleki Gelişimin Artırılması**
 - **Mesleki Gelişim Programları:** Öğretmenlerin sürekli mesleki gelişim programlarına katılımı teşvik edilmeli ve bu programlar yaygınlaştırılmalıdır.
 - **Öğretmenlerin Desteklenmesi:** Öğretmen maaşlarının artırılması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir.

- Gelişmekte olan ya da kırsal bölgelerdeki öğretmenlere maddi destek, lojman, kariyer vb. ek teşvikler sağlanmalıdır.
- **Okul Fiziki Koşullarının İyileştirilmesi**
 - **Altyapı Yatırımları:** Okulların fiziki altyapılarının iyileştirilmesi için gerekli yatırımlar yapılmalıdır.
 - **Sınıf Mevcudunun Azaltılması:** Sınıf mevcutlarının azaltılması için daha fazla öğretmen istihdam edilmeli ve yeni derslikler inşa edilmelidir.
 - Öğrencilerin okula güvenli ve düzenli bir şekilde ulaşımını sağlayacak servis hizmetleri sunulmalıdır. Yatılı bölge okulları ve öğrenci yurtlarının sayısı artırılmalı, ayrıca yatılı bölge okullarının denetimleri sıklaştırılmalı ve eğitim kalitesi artırılmalıdır.

2.5. Lise Eğitimi ile İlgili Çözüm Önerileri

Genel olarak üniversiteye giriş sisteminin gözden geçirilmesi ve alternatif değerlendirme yöntemlerinin uygulanması; mesleki ve teknik eğitimin teşvik edilmesi ve bu alanlarda eğitim kalitesinin artırılması; liselerde sosyal ve kültürel etkinliklerin artırılması ve gençlerin bu alanlarda gelişimlerinin desteklenmesi son derece önemlidir. Bu bağlamda lise kademesinde var olan sorunlar ve çözüm önerileri aşağıda sunulmuştur.

- **Üniversiteye Giriş Sisteminin Yeniden Düzenlenmesi**
 - **Sınav Baskısının Azaltılması:** Üniversiteye giriş sisteminin gözden geçirilmesi ve sınav baskısının azaltılması için alternatif değerlendirme yöntemlerinin (proje, performans, portfolyo değerlendirme) geliştirilmesi.
 - **Öğrenci Merkezli Eğitim:** Eğitim programlarının sınav odaklı olmaktan çıkarılarak, öğrenci merkezli ve bireysel gelişimi destekleyen yöntemlerle revize edilmesi.
- **Mesleki ve Teknik Eğitimin Güçlendirilmesi**
 - **Mesleki Eğitimin Teşvik Edilmesi:** Mesleki ve teknik eğitimin cazibesini artırmak için teşvik programlarının geliştirilmesi ve bu alanlarda eğitim kalitesinin yükseltilmesi gerekir.
 - **İstihdam Olanaklarının Artırılması:** Mesleki ve teknik eğitim mezunlarının istihdam olanaklarının artırılması ve bu alanlarda kariyer fırsatlarının tanıtılması faydalı olacaktır.
- **Öğretim Programının ve Materyallerin İyileştirilmesi**
 - **Müfredatın Güncellenmesi:** Lise müfredatı, çağdaş eğitim yöntemleri ile uyumlu olacak şekilde güncellenmelidir.
 - Kültürel çeşitliliğin eğitime entegrasyonu ve çok dillilik anlayışında eğitim müfredatı zenginleştirilmeli ve anadili Türkçe olmayan çocukların eğitimde karşılaştıkları sorunlara odaklanılmalıdır. Okullarda çift dilli öğretmen ve gerekli uzmanların görev almasına olanaklar sunulmalıdır.
 - **Materyal Temini:** Öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli ve kaliteli eğitim materyalleri sağlanmalıdır.
- **Okul Fiziki Koşullarının İyileştirilmesi**

- **Altyapı Yatırımları:** Okulların fiziki altyapılarının iyileştirilmesi için gerekli yatırımlar yapılmalıdır.
- **Sınıf Mevcudunun Azaltılması:** Sınıf mevcutlarının azaltılması için daha fazla öğretmen istihdam edilmeli ve yeni derslikler inşa edilmelidir.
- Okullarda güvenli ve destekleyici bir öğrenme ortamı sağlamak için öğretmen, çocuk gelişimci, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, sağlık profesyonelleri ve eğitim koçları ile iş birliği ile okul sosyal hizmeti birimi geliştirilerek öğrencilere psiko-sosyal destek verilmelidir.

Bu rapor, Türkiye'de okul öncesinden, ilkokul ortaokul ve lise eğitimine kadar temel sorunları ve çözüm önerilerini kapsamlı bir şekilde ele almıştır. Çocukların eğitim sürecini iyileştirmeye yönelik kapsamlı bir bakış açısı sunmaya çalışılmıştır. Eğitim politikacıları, bu önerileri dikkate alarak, geleceğin nesillerinin daha kaliteli ve eşit bir eğitim almasını sağlayacak politikalar geliştirebilir, eğitim sisteminin daha etkili, eşitlikçi ve öğrenci merkezli bir hale getirilmesinde etkin sorumluluk alabilirler. Kültürel çeşitliliğin eğitime entegrasyonu ve çok dillilik anlayışında eğitim müfredatı zenginleştirilmeli ve anadili Türkçe olmayan çocukların eğitimde karşılaştıkları sorunlara da odaklanılarak okullarda çift dilli öğretmen ve gerekli uzmanların görev almasına olanaklar sunulmalıdır.

3. Türkiye'de Mülteci/Göçmen Çocukların Sorunları

3.1. Mevcut Durum

Türkiye, milyonlarca mülteci ve göçmene ev sahipliği yapmaktadır. Mülteci ve göçmen çocukların büyük çoğunluğu Suriye, Afganistan, Irak ve İran gibi ülkelerden gelmektedir ve bu durum, mülteci ve göçmen çocukların yaşam koşullarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu çocuklar, savaş, çatışma ve zorunlu göç gibi travmatik deneyimlerin ardından yeni bir hayata uyum sağlamaya çalışırken çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), bu çocukların eğitime erişimini sağlamak için çeşitli politikalar ve programlar geliştirmiştir. Ancak, bu çabalar yeterli olmamakta ve çeşitli sorunlarla karşılaşılmaktadır. Bu rapor, mülteci ve göçmen çocukların sorunlarını ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini ele almaktadır.

➤ Barınma ve Yaşam Koşulları

- **Yetersiz Barınma Koşulları:** Mülteci ve göçmen çocuklar, genellikle kalabalık ve hijyenik olmayan koşullarda yaşamaktadır. Bu durum, sağlık sorunlarına ve sosyal izolasyona yol açmaktadır.
- **Güvensiz Yaşam Alanları:** Mülteci kamplarında ve geçici barınma yerlerinde güvenlik sorunları yaşanabilmektedir.

➤ Sağlık Hizmetlerine Erişim

- **Yetersiz Sağlık Hizmetleri:** Mülteci ve göçmen çocuklar, sağlık hizmetlerine erişimde zorluklar yaşamaktadır. Özellikle kronik hastalıklar ve mental sağlık sorunları yeterince ele alınmamaktadır.
- **Aşılama ve Beslenme:** Düzenli aşılama ve dengeli beslenme konularında eksiklikler yaşanmaktadır.

➤ Psikososyal Sorunlar

- **Travma ve Stres:** Mülteci ve göçmen çocuklar, savaş ve zorunlu göç nedeniyle travma ve stres yaşamaktadır. Bu durum, çocukların psikolojik sağlığını olumsuz etkilemektedir. Mülteci ve göçmen çocuklar, yaşadıkları travmalar ve stres nedeniyle psikolojik destek ihtiyacı duymaktadır. Ancak, okullarda bu konuda yeterli destek sağlanmamaktadır.
- **Sosyal Uyum Sorunları:** Farklı kültürel ve sosyal arka plana sahip olan çocuklar, okullarda uyum sağlamakta zorlanmaktadır. Özellikle yeni bir topluma uyum sağlama sürecinde sosyal izolasyon ve ayrımcılık gibi sorunlara maruz kalabilmektedirler.

➤ **Eğitim Sorunları**

- **Dil Eğitimi Eksikliği/Dil Bariyeri sorunu:**

- **Türkçe Yetersizliği Dil Engeli:** Mülteci ve göçmen çocuklar, Türkçe yeterlilikleri düşük olduğu için dersleri anlamakta zorlanmakta ve akademik başarıları olumsuz etkilenmektedir. Eğitimde dil bariyeri, mülteci ve göçmen çocukların akademik başarılarını olumsuz etkilemektedir. Okullarda yeterli dil destek programlarının olmaması, çocukların Türkçe öğrenimini zorlaştırmaktadır.
- **Yetersiz Öğretmen Eğitimi:** Öğretmenler, mülteci ve göçmen çocukların özel ihtiyaçlarına yönelik yeterli eğitim ve donanıma sahip değildir.
- **Uygun Olmayan Müfredat:** Mevcut müfredat, mülteci ve göçmen çocukların öğrenme ihtiyaçlarına yeterince uygun değildir.
- **Yetersiz Kaynaklar:** Mülteci ve göçmen çocukların eğitimi için ayrılan mali kaynaklar yetersiz kalmakta ve bu durum eğitim kalitesini olumsuz etkilemektedir.
- **Destek Programlarının Eksikliği:** Özellikle dezavantajlı mülteci ve göçmen çocuklar için yeterli destek programları bulunmamaktadır.

- **Eğitimde Erişim Sorunları**

- **Eğitime Kayıt ve Kabul Sorunları:** Mülteci ve göçmen çocukların okullara kayıt süreçlerinde bürokratik engeller ve belgelerin eksikliği gibi sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca okula kayıt, ulaşım ve uygun eğitim materyallerine erişimde sorunlar yaşanmaktadır.
- **Taşıma ve Ulaşım Problemleri:** Okullara ulaşımında yaşanan zorluklar, özellikle kırsal bölgelerde eğitime erişimi sınırlamaktadır.

➤ **Ekonomik Zorluklar**

- **Yoksulluk:** Mülteci ve göçmen aileler, genellikle düşük gelirlidir ve işsizlik sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu durum, çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamada zorluklara yol açmaktadır.
- **Çocuk İşçiliği:** Ekonomik zorluklar nedeniyle çocuk işçiliği yaygın bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Çözüm Önerileri

➤ **Barınma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi**

- **Güvenli Barınma Alanları:** Mülteci ve göçmen çocukların güvenli ve hijyenik koşullarda barınmalarını sağlamak için yeni yerleşim alanları oluşturulmalıdır.
- **Sosyal Destek Hizmetleri:** Yaşam alanlarında sosyal hizmetler ve destek mekanizmaları geliştirilmelidir.
- **Sağlık Hizmetlerine Erişimin Artırılması**
 - **Mobil Sağlık Hizmetleri:** Sağlık hizmetlerine erişimi artırmak için mobil klinikler ve sağlık ekipleri oluşturulmalıdır.
 - **Aşılama ve Beslenme Programları:** Mülteci ve göçmen çocuklar için düzenli aşılama ve dengeli beslenme programları geliştirilmelidir.
- **Psikososyal Destek Sağlanması**
 - **Psikolojik Danışmanlık ve Terapi:** Travma ve stresle başa çıkmalarını sağlamak için psikolojik danışmanlık ve terapi hizmetleri sunulmalıdır.
 - **Sosyal Uyum Programları:** Sosyal uyum süreçlerini kolaylaştırmak için kültürel ve sosyal etkinlikler düzenlenmelidir.
 - Millî Eğitim Bakanlığı ile demokratik kitle örgütleri, sendikalar ve sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ile iş birliği yaparak göçmen nüfusun entegrasyonu için “sosyal uyum merkezleri” oluşturmalıdır. Bu merkezlerde göçmen çocuklara yönelik sosyal uyum eğitimi verilmesi planlanmalıdır. Öncelikli olarak psikososyal destek amaçlı hizmet verecek olan personelin hem psikolojik hem dilsel anlamda hem de oyun, terapi ve sanat gibi niteliklere sahip olanları sağlanmalıdır.
- **Eğitim Erişiminin Sağlanması**
 - Göçmen çocukların okula kayıt süreçlerinde karşılaşılan bürokratik engeller ve aynı zamanda akademik başarı sorunlarının çözülmesi için çok dilli ve çok kültürlü öğretmen yetiştirme uygulamaları geliştirilmelidir. Göçmen çocukların okul ve akademik yaşamlarında karşılaştıkları sorunların detaylıca incelenmesine ve araştırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.
 - **Dil Eğitimi Programları:** Dil bariyerini aşmak için özel dil eğitimi programları uygulanmalıdır.
 - Göçmen çocuklara yönelik denkleştirici eğitim müfredatları ve programlar geliştirilmeli, göçmen çocuklarla çalışabilecek nitelikte öğretmen yetiştirme desteklenmelidir. MEB tarafından göçmen ailelere kitle iletişim ya da sosyal medya aracılığıyla Türk eğitim sistemi çift dilde hem sözlü hem yazılı bilgilendirmeler yapılmalıdır.
 - **Eğitim Destek Hizmetleri:** Mülteci ve göçmen çocukların eğitime erişimini kolaylaştıracak ulaşım ve materyal desteği sağlanmalıdır. Kültürel çeşitliliğin eğitime entegrasyonu ve çok dillilik anlayışında eğitim müfredatı zenginleştirilmeli ve anadili Türkçe olmayan çocukların eğitimde karşılaştıkları sorunlara odaklanılmalı, okullarda çift dilli öğretmen ve gerekli uzmanların görev almasına olanaklar sunulmalıdır.
- **Ekonomik Desteklerin Artırılması**

- **Yoksullukla Mücadele Programları:** Mülteci ve göçmen ailelerin ekonomik durumlarını iyileştirmek için iş imkanları ve sosyal yardım programları geliştirilmelidir.
- **Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi:** Çocuk işçiliğini önlemek için yasal düzenlemeler ve denetim mekanizmaları güçlendirilmelidir.

Sonuç olarak, Türkiye'de mülteci ve göçmen çocukların karşılaştığı genel sorunlar, toplumun bu kırılgan kesiminin sağlıklı bir şekilde büyümesi ve gelişmesi için ele alınması gereken önemli konular arasında yer almaktadır. Bu raporda sunulan çözüm önerileri, mülteci ve göçmen çocukların yaşam koşullarını iyileştirmeye ve topluma entegrasyonlarını desteklemeye yönelik önemli adımlar içermektedir. Eğitim, sağlık, barınma ve ekonomik destek alanlarında yapılacak iyileştirmeler, bu çocukların gelecekte başarılı ve sağlıklı bireyler olmalarına katkı sağlayacaktır.

MASA 8: ÇOCUK VE ERGENLERDE İNTİHARI ÖNLEME

MODERATÖR/LER	KURUMU
Doç. Dr. Aslı Süner Adanır	Akdeniz Ü. Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Hastalıkları
Dr. Öğr. Üyesi Dudu Karakaya	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi Psikiyatri Hemşireliği
KATILIMCILAR	KURUMU
Ramazan Murat ERGEN	Kepez Rehberlik ve Araştırma Merkezi Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Bölüm Başkanı
Ramazan YEŞİL	Konyaaltı Rehberlik ve Araştırma Merkezi PDR Bölüm Başkanı
Ali Güleşir (Uzman Psikolog)	Muratpaşa Belediyesi Kadın ve Aile Hizmetleri
Zeliha ÖZKAN	Sağlık Bilimleri Enstitüsü Doktora Öğrencisi
Dr. Nimet Saygın (Psikiyatri Hemşiresi)	Çocukla Adli Görüşmecisi, Antalya Eğitim ve Araştırma Hastanesi Çocuk İzlem Merkezi
Ebru PİRİHAN ŞENCAN (Psikolog)	Türk Psikologlar Derneği Antalya Şubesi
Merve ERDOĞAN (Psikolog)	Antalya İl Sağlık Müdürlüğü
Burcu TURĞUT (Rehber Öğretmen)	Antalya Akdeniz Sanayi Sitesi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
Melis Çelik (Klinik Psikolog)	SGDD-ASAM Antalya Temsilciliği

1. Çocuk ve Ergen İntiharları ile ilgili Tespitler

1.1. Çocuk ve Ergenlerde İntihar Sorunu

Yaşam en temel değerdir. DSÖ, intiharı bir halk sağlığı önceliği olarak kabul etmektedir. Dünyada her yıl 700.000'den fazla insan intihar nedeniyle ölmekte olup, intihara teşebbüs eden insan sayısı bu rakamların çok üzerindedir. DSÖ, 2030'a kadar intihar oranlarının %30 oranında azaltılmasını hedeflemiş ve intihar önleme çalışmalarına hız verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. İntiharı önlemenin önemine dikkat çekmek amacıyla 10 Eylül tarihini Dünya İntiharı Önleme Günü olarak ilan etmiştir.

İntihar riski yaşla artmakla birlikte çocuk-ergenler için önde gelen ölüm nedenlerinden biridir. Ergenler çocukluktan yetişkinliğe geçerken hızlı nörolojik gelişim nedeniyle bir takım önemli fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal değişimlere uğrarlar. Bu durum ergenleri zorlu yaşam olaylarına karşı savunmasız hale getirebilir. Bu dönemde gerçekleşen psikolojik, biyolojik ve sosyal değişimlerle birlikte çevresel stres faktörlerine maruz kalan çocuk-ergenlerde intihar davranışı görülebilmektedir.

1.2. Çocuk ve Ergenlerde İntihar Konusunda Mevcut Durum

WHO 2023 verilerine göre dünya genelinde 15-29 yaş arasında dördüncü önde gelen ölüm nedeni intihardır. UNICEF'in belirttiğine göre, her yıl yaşları 10-19 yaş arasındaki 46.000 çocuk-ergen intihar sonucu yaşamını yitirmektedir. Türkiye'de ise TÜİK verilerine göre 2022 yılında 15 yaş altı 81, 15-19 yaş arası 387 intihar vakası kayıtlara geçmiştir. Antalya'da ise 2023 yılında 0-14 yaş arasında 8 kişi, 15-24 yaş

arasında 143 kişi intihar girişiminde bulunmuştur. 2019 TÜİK verilerine göre 15-24 yaş grubunda, Antalya intihar sayısı açısından beşinci sıradadır. Antalya ili için 2023 yılına ilişkin intihar girişimi nedenlerini ve intihar girişimi şekillerini gösteren istatistikler Tablo-1 ve Tablo-2 de verilmiştir.

Tablo-1. 2023 Yılı Yaş Dağılımına Göre İntihar Girişimi Şekilleri

2023 YILI YAŞ DAĞILIMINA GÖRE İNTİHAR GİRİŞİMİ NEDENLERİ							
İNTİHAR NEDENLERİ	0-14	15-24	25-34	35-49	50-64	65+	Belirsiz Yaş
RUHSAL HASTALIKLAR	6	49	36	18	3	1	0
AİLE	4	117	79	46	6	3	1
KUL/SINAV KAYGISI/ BAŞARISIZLIK	3	11	0	0	0	0	0
HASTALIK	3	3	2	0	9	0	0
İLETİŞİM	3	24	29	2	11	4	0
YALNIZLIK	0	8	1	5	9	4	7
EKONOMİ/İŞ	0	1	0	8	3	0	9
DUYGUSAL İLİŞKİ/KARŞI CİNSLE SORUN	0	13	5	6	2	0	6
YAS	0	0	0	3	0	1	4
EBEVEYN ÇATIŞMASI	0	6	2	0	0	0	0

Tablo-2. 2023 Yılı Yaş Dağılımına Göre İntihar Girişimi Şekilleri

2023 YILI YAŞ DAĞILIMINA GÖRE İNTİHAR GİRİŞİMİ ŞEKİLLERİ							
<u>İNTİHAR ŞEKİLLERİ</u>	0-14	15-24	25-34	35-49	50-64	65+	Belirsiz Yaş
İLAÇ ALIMI	13	260	148	143	36	10	50
KESİCİ ALET	3	25	19	8	3	1	2
ARAÇLARLA/KİŞİSEL KENDİNE ZARAR VERME	0	7	12	9	2	0	0
YÜKSEKTEN ATLAMA	0	2	4	5	0	0	0
ATEŞLİ SİLAH	0	3	8	6	2	0	0
BİYOLOJİK/TOKSİK MADDE	0	1	2	2	0	0	0
ASI	0	0	2	3	0	0	0
ALKOL ALIMI	0	0	1	1	0	0	0
TÜP/DOĞALGAZ	0	0	0	1	0	0	0
BOĞULMA	1	1	0	0	0	0	0
BELİRSİZ	4	1	1	1	0	2	4
TOPLAM	21	300	197	179	43	13	56

İntihar riski olan çocuk ve ergenler okullarda, RAM, ÇİM, psikolojik danışmanlık merkezleri, belediyeye bağlı kurumlarda (çocuk-ergenle teması olan kurumlar) gözlem ve görüşme teknikleriyle ve ölçekler yardımıyla belirlenebilmektedir.

Tablo-2. 2023 YILI YAŞ DAĞILIMINA GÖRE İNTİHAR GİRİŞİMİ ŞEKİLLERİ

2023 YILI YAŞ DAĞILIMINA GÖRE İNTİHAR GİRİŞİMİ ŞEKİLLERİ							
<u>İNTİHAR ŞEKİLLERİ</u>	0-14	15-24	25-34	35-49	50-64	65+	Belirsiz Yaş
İLAÇ ALIMI	13	260	148	143	36	10	50
KESİCİ ALET	3	25	19	8	3	1	2
ARAÇLARLA/KİŞİSEL KENDİNE ZARAR VERME	0	7	12	9	2	0	0
YÜKSEKTEN ATLAMA	0	2	4	5	0	0	0
ATEŞLİ SİLAH	0	3	8	6	2	0	0
BİYOLOJİK/TOKSİK MADDE	0	1	2	2	0	0	0
ASI	0	0	2	3	0	0	0
ALKOL ALIMI	0	0	1	1	0	0	0
TÜP/DOĞALGAZ	0	0	0	1	0	0	0
BOĞULMA	1	1	0	0	0	0	0
BELİRSİZ	4	1	1	1	0	2	4
TOPLAM	21	300	197	179	43	13	56

1.3. Çocuk ve Ergenlerde İntiharı Önlemede Koruyucu Faktörler ve Risk Faktörleri

➤ *Bireysel Risk Faktörleri*

- İntihar girişimi öyküsü
- İntihar isteğinin sözel ifadesi
- Alkol/madde Bağımlılığı
- Ruhsal sorunlar (Majör Depresyon, Bipolar Bozukluk, Travma Sonrası Stres Bozukluğu, Dikkat Eksikliği/Hiperaktivite Bozukluğu, Öğrenme Güçlüğü ve Otizm gibi nörogelişimsel bozukluklar)
- Sosyal izolasyon
- Zihinsel gelişim bozukluğu
- Zorlu yaşam olayları

➤ *Bireysel Koruyucu Faktörler*

- Psikolojik sağlamlık
- Benlik saygısı
- Öz yeterlik
- Sosyal yetkinlik
- İç kontrol odağı
- Etkili problem çözme becerileri
- Kendini sevme

- İyimserlik
- Umut
- Olumlu ve kolay mizaç

➤ ***Ailesel Risk Faktörleri***

- Ebeveynlerin boşanmış olması
- Ebeveyn kaybı
- Zihinsel ve ruhsal sorunları olan ebeveynler ile yaşamak
- Aile içi şiddet
- Ebeveyn-çocuk/ergen uyumsuzluğu (yoksulluk, olumsuz fiziki koşullar)
- Sık taşınma
- Ailede intihar ve/veya depresyon öyküsü
- Sık taşınma
- İhmal ve istismar (zorla evlendirilme, adolesan gebelik vs.)

➤ ***Ailesel Koruyucu Faktörler***

- Ailenin çocuk-ergene sosyal ve duygusal destek sağlaması (aktif dinleme vs.)
- Fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılaması
- Sağlıklı ve güvenli gelişim ortamı oluşturması

➤ ***Çevresel Risk Faktörleri***

- Olumsuz okul ortamı
- Akran zorbalığı
- Siber zorbalık
- Okulda iletişim sorunları
- Arkadaş gruplarından dışlanma
- Damgalanma ve alay edilme

➤ ***Çevresel Koruyucu Faktörler***

- Olumlu okul ortamı
- Arkadaş ortamında kabul edilme
- Akran desteği
- Akademik başarı
- Olumlu sosyal yaşam

2. Çocuk ve Ergenlerde İntiharını Önleme Konusunda Çözüm Önerileri

2.1. Acil Önlemler

Riskli grupların ölümcül araçlara erişiminin kısıtlanması (ateşli silahlar, delici kesici aletler, ilaçlar, yüksek yerlerle ilgili önlemler vb).

➤ **Okul Temelli Programlar**

- Çocuk ergenle teması olan tüm gruplara (ebeveynler, öğretmenler, sağlık çalışanları, ruh sağlığı uzmanları vs.) intihar konusunda eğitimlerin verilmesi
- Ebeveynler ve öğretmenlere ergenlik dönemi özellikleri konusunda eğitimlerin verilmesi (broşürler, seminerler)
- Aile-çocuk iletişimini geliştirmeye yönelik temel beceri eğitimlerinin verilmesi
- Çocuk ergenle teması olan tüm grupların intihar okuryazarlığının artırılması (ebeveynler, öğretmenler, sağlık çalışanları, ruh sağlığı uzmanları vs.)
- Zorbalık karşıtı müdahaleler
- Çocuk ve ergenlerin güçlendirilmesine yönelik müdahaleler
 - Problem çözme becerileri
 - İletişim becerileri
 - Psikolojik dayanıklılığı artırma
 - Benlik saygısı ve öz yeterliğini artırma
 - Kendini tanıma
 - Baş etme becerileri
 - Stres yönetimi
 - Farkındalık
 - Fiziksel aktivite
- İntihar riski değerlendirmesi konusunda ailelere ve öğretmenlere eğitimlerin verilmesi
- Okulu bırakan çocuk ergenlerin okulu bırakma sebeplerinin araştırılması, aileler ile görüşülmesi ve uygun müdahalelerin planlanması (yoksulluk, ebeveyn kaybı, zorla evlendirilme)
- Okullarda stres faktörlerini belirlemeye yönelik düzenli olarak ölçek veya taramalar yoluyla değerlendirmelerin yapılması
- Ergenleri güçlendirmek adına ergenlerin sık kullandığı sosyal medya platformlarında kullanılmak üzere içeriklerin oluşturulması

➤ **Rehberlik Araştırma Merkezleri (çocuk ve ergenler, ebeveynler, çocuk ve ergene hizmet veren meslek üyeleri)**

- Öğretmenlere ve ailelere intihar, psikososyal destek ve bireyleri güçlendirme konularında eğitimlerinin verilmesi
- Aşırı yoksulluğa maruz kalan çocuk ve ergenlere yönelik müdahaleler
- Davranış bozukluğu olan çocuk-ergenlere yönelik müdahaleler
- Gelişimsel gecikmeleri olan ve engelleri olan çocuk-ergenlere yönelik müdahaleler

- **Çocuk ergen ruh sağlığı poliklinikleri (çocuk ve ergenler, ebeveynler, çocuk ve ergene hizmet veren meslek üyeleri)**
 - Riskli ve kırılabilir grupların düzenli takip ve tedavisinin sağlanması
 - Riskli gruplara psikoeğitim uygulanması
- **Çocuk ve ergende intiharı önleme konusunda ilimizde toplumsal farkındalık kazandırmak için neler yapılabilir?**
 - 10 Eylül Dünya İntiharı Önleme gününde toplumsal farkındalığı arttırmaya yönelik etkinliklerin planlanması (kitle iletişim araçları, sosyal medya)
 - Basın ve yayın organları ile iş birliği (intihar ve önemi konusunda bilgilendirme programları)
 - Medyada intihar haberlerinin paylaşılma şeklinin ele alınması
 - Ergenlerde ve ailelerinde intihar okuryazarlığının artırılması
 - İntihar konusunda doğru bilgiye ulaşılabilecek materyallerin artırılması
 - İntiharla ilgili farkındalığı artırmak adına ergenlerin sık kullandığı sosyal medya platformlarında kullanılmak üzere içeriklerin oluşturulması

MASA 9: ÇOCUK HAKLARI MEVZUATI İLE İLGİLİ SORUNLAR

MODERATÖR/LER	KURUMU
Doç. Dr. Tuba Birinci Uzun	Akdeniz Ü. Hukuk Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi İlknur Cicim	Akdeniz Ü. Hukuk Fakültesi
KATILIMCILAR	KURUMU
Dr. Öğr. Üyesi Bilge Bingöl Schrijer	Akdeniz Ü. Hukuk Fakültesi
Dr. Ar. Gör. Selim Misafir	Akdeniz Ü. Hukuk Fakültesi
Gonca Sayın (Hakim)	Antalya 13. Aile Mahkemesi Hakimi
Av. Sıla Çağla Öztürk	Antalya Barosu
Av. Barış Boz	Antalya Barosu
Av. Mine Demirezen	Akran Arabuluculuğu Derneği
Volkan Karakuş (Öğretmen)	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
Av. Melek Şahin	Antalya Barosu
Av. Beyza Cengiz	Antalya Barosu

Çocuk Hakları Mevzuatı ile ilgili Sorunlar üzerinde çalışan 9 numaralı Çalıştay Masası mevzuatla ilgili teknik konularda yaptıkları tespitleri bu kitapçıkta paylaşmamak konusunda karar almışlardır. Raporlarını muhataplarına daha etkili yollardan iletceklerine inanıyoruz.

MASA 10: ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUKLARIN SORUNLARI

MODERATÖR/LER	KURUMU
Prof. Dr. Ayşegül İŞLER	Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı
Doç. Dr. İlkay KESER	Akdeniz Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Psikiyatri Hemşireliği
KATILIMCILAR	KURUMU
Yalçın KARAKAYA	Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Özel Eğitim Şube Müdürü
Ramazan SARIGÖL	Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Rehberlik Araştırma Merkezi
Gülcan AY	Antalya Down Sendromlu ve Engelliler Derneği Başkanı
Sultan YILMAZ	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ve Albatros Özel Eğitim Merkezi
Tuba GÖKDOĞAN (Defne'nin annesi)	TÜKD Antalya Şubesi
Gökmen GÜLER	Kepez Özel Eğitim Uygulama Okulu 2. ve 3. Kademe Okul Müdürü
Güldane Kaya Kaçar	Uluslararası Engelliler, Yaşlılar, Kimsesizler Federasyonu (UTEF) Başkanı
Av. Pınar Gürpınar Yıldız	Antalya Barosu Engelli Hakları Birimi
Müzeyyen Şimşek	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Otizm Gündüz Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi Müdürü
Gonca Ersoy (Sosyal Çalışmacı)	Antalya BB Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü Mola Evi Koordinatörü

1. *Özel Gereksinimli Çocukların Ailelerinin Yaşadığı Güçlükler (aile içi ilişkilerde bozulma, tükenmişlik, ayrımcılık/toplumsal damgalanma, ekonomik sorunlar vb)*

Ailelerin, özel gereksinimli çocuğun varlığını kabullenmede zorlanma, eşler arasında yaşanan sorunlar, ilginin özel gereksinimli çocuğa yoğunlaşması nedeniyle diğer sağlıklı çocuk/ların ihmali ya da bakımdan onların sorumlu tutulmaları, damgalanma, toplumdaki soyutlanma, tükenmişlik, boşanma, ekonomik sorunlar, bilgi eksikliği, eğitim, sağlık sorunları ve sosyal destek yetersizliği vb pek çok sorunla başetmek zorunda kalmaktadırlar.

1.1. **Özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın aile dinamiği üzerine olumsuz yansımaları**

Özel gereksinimli çocuğa sahip olmak, ebeveynler ve diğer aile bireylerinin kabullenmesi gereken zorlu bir süreçtir. Özellikle bakım verici yükünü tek ebeveynin (genellikle anneler) yüklenmek zorunda kalması, bazen bu bakım verici sorumluluğunun sağlıklı kardeşlerle paylaşılması, aile üyelerinde fiziksel ve ruhsal problemlerin gelişmesine zemin hazırlamakta, zamanla bireylerde tükenmişlik gelişmesine, iletişim sorunlarına ve ailenin parçalanmasına neden olabilmektedir.

Çözüm önerileri:

- ✓ Gebelik aşamasında özel gereksinimli bir çocuğa sahip olunacağını tespitinden hemen sonra ailelerin desteklenmesi için profesyonellerden oluşan bir "Engelsiz Destek Ekibi"nin (çocuk hekimi,

hemşiresi, sosyal hizmet uzmanı, çocuk gelişim uzmanı, çocuk ruh sağlığı uzmanı, çocuk psikoloğu, aile danışmanı vb) oluşturulması ve tanı aşamasından itibaren aynı ekip tarafından izlem ve danışmanlık hizmetinin sunulması

- ✓ 112 bünyesinde ailenin her an danışmanlık alabileceği “Engelsiz Danışma Hattı”nın oluşturulması
- ✓ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) işbirliği ile ailenin, çocuğun bakımı ve rehabilitasyonu ile ilgili ihtiyaç duyduğu güvenilir bilgilere hızlıca ulaşabileceği uzaktan erişim sağlanabilen eğitim platformlarının oluşturulması
- ✓ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın “Aile Bilgi Sistemi Engelli Evde Bakım Modülü Online Eğitimi”nin aktif hale getirilmesi
- ✓ Bakım verici yükünü hafifletmek için yatağa bağımlı ya da kendi özbakımını karşılayamayan özel gereksinimli çocukların bakımına destek olacak evde bakım hizmetlerinin artırılması, annelerin desteklenmesi
- ✓ İlimizde sınırlı sayıda olan MOLA evlerinin sayısının ve kapasitelerinin artırılması
- ✓ MOLA evleri-Rehabilitasyon merkezleri vb. destek kurumlarında çalışan personelin ailelerin güvenle çocuklarını emanet edebilecekleri nitelikte olacak şekilde alanında profesyonel kişilerden oluşturulması
- ✓ Verilen danışmanlık hizmeti içinde mutlaka aile dinamiklerinin gözden geçirilmesi, tükenmişliğe neden olabilecek faktörlerin analiz edilerek gerekli önlemlerin alınması, kişilerarası ilişkileri güçlendirecek destekleyici müdahalelerin yapılması
- ✓ Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın kabullenilme sürecinde tüm aile bireylerinin psikososyal açıdan desteklenmesi
- ✓ Özellikle diğer çocukların yaşayabileceği mağduriyetleri önlemek için ebeveynleri bilinçlendirme eğitimlerinin yapılması,
- ✓ Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde genetik nedenlerle riskin devam etmesi durumunda yeni gebelik planları ile ilgili mutlaka genetik danışmanlık hizmetinin sunulması
- ✓ Tüm bu destek hizmetlerinin ailenin ve çocuğun gereksinimlerine göre periyodik olarak devam ettirilmesi
- ✓ Bu hizmetlerin ücretsiz ve herkes için ulaşılabilir olmasının sağlanması

1.2. Ayrımcılık/ toplumsal damgalanmaya maruz kalma

Özel gereksinimli çocuk ve ailesi, önce yakın çevresi ile başlayan ve giderek toplumun bütün alanlarına genişleyen bir ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Çözüm önerileri:

Toplumun her kesiminde ayrımcılıkla mücadele etmek temel sorumluluğumuz olmalıdır. Bu bağlamda;

- ✓ Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Belediye ve Sivil Toplum Kuruluşları aracılığıyla yapılan toplumsal farkındalık çalışmalarının artırılması

- ✓ Aile eğitimleri, özel aile toplum kaynaştırma etkinlikleri gibi farklı etkinliklerinin yaygınlaştırılması
- ✓ Özellikle küçük yaştan itibaren farkındalık oluşturabilmek için animasyon çizgi film ya da animasyon sinema filminde özel birey olan çizgi film kahramanları ile okul çağı grubu çocuklarda bu konuda farkındalık yaratılması
- ✓ Damgalanmayı engellemek için kamu spotlarının oluşturulması
- ✓ Enfest, Engelsiz Kariyer Fuarı, Engelsiz Yaşam Fuarı ve Farkındalık Zirvesi, Engelsiz Bilişim Fuarı gibi organizasyonlar düzenlenerek özel gereksinimli çocuk ve ailelerinin toplumla etkileşiminin artırılması, toplumsal farkındalığın geliştirilmesi

1.3. Ekonomik güçlükler

Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin mücadele etmek zorunda oldukları önemli sorunlardan biri ekonomik problemlerdir. Bakım verici yükü nedeniyle genellikle bir ebeveyn sadece çocukla ilgilenmek zorunda kaldığı için, genellikle anneler iş yaşamına veda etmek zorunda kalmaktadır. Çocuğun sürekli özel bakım gereksinimi olması, pahalı ve uzun soluklu tedavilere ihtiyacı olması, destek amacıyla faydalandıkları kaynakların sınırlı olması ekonomik güçlüklerin yaşanmasına neden olmaktadır.

Çözüm önerileri:

- ✓ Özel gereksinimli çocukların gereksinimleri doğrultusunda tüm tedavi ve bakım hizmetlerinin ücretsiz olması, devlet güvencesi altına alınmasının sağlanması
- ✓ Medikal tedaviler veya günlük yaşamı kolaylaştırmak için gerekli protez/ortez, gözlük, işitme cihazı, sandalye vb araçlarda aileye verilen desteğin günümüz ekonomik koşullarına göre yeniden gözden geçirilmesi
- ✓ Engelli aylığı, evde bakım aylığı ve bez desteği ücreti gibi sağlanan ekonomik destek miktarının gerçekçi olarak günümüz koşullarına göre (halen verilen desteğin neredeyse bir paket bez ücretini zor karşıladığı belirtildi) güncellenmesi
- ✓ Yoksulluk döngüsünün kırılmadığı ailelerde engelli maaşlarının geçim kaynağı olarak görülmesinin engellenmesi, tam tersine bu aile üyelerinin part time/kısa mesai saati gibi düzenlemeler yapılarak sosyal ve iş yaşamına katılımının desteklenmesi
- ✓ İş yaşamına dahil olmuş özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin çocuğun bakım ve tedavi sorumluluğunu yerine getirirken gereksinimi olan zamanın sağlanması, gerekirse bu konuda pozitif ayrımcılık yapılması, esnek mesai saati vb. seçeneklerin sunulması
- ✓ Özellikle birinci derece bakım verici olan annelerin sigorta süreçlerinin başlatılması, sigorta primlerinin yatırılması, evden çalışabilecekleri işlerde aktif rol alabilmeleri için desteklenmeleri
- ✓ Devlet tarafından karşılanan ekonomik destek miktarlarının dağıtımının adaletli ve hakkaniyetli yapılabilmesi için gerekli sosyal incelemenin alanında uzman meslek profesyonelleri tarafından yapılması

2. Özel Gereksinimli Çocukların Erişilebilirlik (Sağlık Hizmetlerine, Kamusal Alanlara, Sosyo-Kültürel Faaliyetlere, Bilgi-İletişim Teknolojilerine vb.) Konusunda Yaşadığı Güçlükler

Özel gereksinimli çocuk ve aileleri, toplumda her bireyin doğal hakkı olan birçok yaşam hakkına erişimde sorun yaşamaktadırlar. Bu hakların başında tüm kamu alanlarına erişim, sosyal yaşama katılımda zorlanma gelmektedir. Ülkemizde yasal düzenlemeler mevcut olmakla birlikte, alınan bu kararların uygulamaya aktarımında sorunlar yaşanmakta ve bu durum etik sorunları da beraberinde getirmektedir.

Çözüm önerileri:

- ✓ Bu konuda yaşanan sorunlar, sosyal yaşama katılımda zorlanma, eğitim hakkı, sağlık hakkı vb. dezavantaj yaratan durumların ivedilikle tespit edilmesi
- ✓ Bu sorunların çözümüne yönelik yapılacak tüm çalışmaların bakanlıklar, STK'lar ve yerel yönetimlerin işbirliği içinde Valilik bünyesinde oluşturulacak bir koordinasyon merkezi çatısı altında siyaset üstü bir bütünlük içinde yürütülmesi
- ✓ Erişilebilirlikle ilgili yapılan yasal düzenlemelerin bir an önce uygulamaya aktarılması
- ✓ 1/7/2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un Geçici 2 ve 3'üncü maddelerinde umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarının engellilerin erişebilirliğine uygun hâle getirilmesi zorunlu kılınmış fakat bu yerlerin engellilerin erişebilirliğine uygun hâle getirilmesi için bir geçiş süreci öngörülmüştür. 5378 sayılı Kanun, 7/7/2005 tarihinde yürürlüğe girmiş olmasına ve Kanun'un ilk halinde bu yükümlülüğün gerçekleşmesi için 2013 tarihi öngörülmüş olmasına rağmen 6353 sayılı Kanun'un 34'üncü maddesiyle ihdas edilen Geçici 3'üncü maddesinin altıncı fıkrasının üçüncü cümlesinin ilk hâlinde belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilebilmesi için *iki yıl* geçmemek üzere ek süre verilebileceği hükme bağlanmıştır. 7252 sayılı Kanun'un 7'nci maddesiyle bu süre "*üç yıl*" şeklinde yeniden düzenlenmiş, 7333 sayılı Kanun'un 15 nci maddesiyle süre "*dört yıl*" olarak tekrar belirlenmiştir. Son olarak cümlede yer alan "*...dört yıl...*" ibaresi "*...sekiz yıl...*" biçiminde değiştirilmiş, bu yolla gerek Geçici 2'nci maddede gerekse Geçici 3'üncü maddede geçiş süreci için öngörülen süreler mevzuat düzenlemeleri ile devamlı uzatılmıştır. Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik 2021 Raporu'nda 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun çerçevesinde tüm bina, yapı, taşıt ve hizmetlerin ivedilikle engellilerin erişimine uygun hale getirilmesi ve idari yaptırımların caydırıcı rolünün göz önünde bulundurularak ilgili komisyonlarca erişilebilirlik kriterlerini sağlamayan yapı, alan ve araçların etkin biçimde denetlenmesi ve gerekli yaptırımların uygulanması tavsiye edilmiştir (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik 2021 Raporu, 2023, Ankara, s. 119). İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi, ayrımcılığın önlenmesi ve bu konuda farkındalığın artırılması için bir an önce bu tarih uzatma düzenlemesinin iptal edilmesi, engelli bireylerin toplumsal hayata ve bağımsız yaşama tam ve eşit şekilde katılmaları için ön şart niteliğinde olan erişilebilirliğin sağlanabilmesi için gerekli düzenlemelerin ivedilikle yapılması önerilmektedir.
- ✓ Tüm engelli guruplarına yönelik gerekli düzenlemelerin yapılması, kamu alanlarındaki binaların erişilebilirlik düzenlemelerinin yapılması, kılavuz çizgileri, sesli sinyalizasyon uyarıcıları gibi yapılan iyileştirmelerin kalıcı hale gelmesi, korunması ve denetlenmesi

- ✓ Tüm hizmet binalarında fiziksel erişimin yanı sıra, hizmete erişimi sağlayacak, sağlıklı etkileşimi sağlayacak işaret dili tercümanı gibi gerekli hizmete ulaşımı kolaylaştıracak nitelikli personelin istihdam edilmesi
- ✓ Özel gereksinimli çocukların güvenli ve bilinçli internet kullanımı konusunda eğitilmesi ve gerekli desteğin sağlanması önerilmektedir.

3. Özel Gereksinimli Çocukların Sağlık ve İyilik Halini Tehdit Eden Durumlar

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) sağlığı, beden, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hali olarak tanımlamaktadır. Engel türüne göre farklı fiziksel ve ruhsal sağlık problemleri ile karşı karşıya olan özel gereksinimli çocukların tam bir sağlıklılık halini kazanabilmeleri için sürekli desteğe gereksinim duyulmaktadır. Düzenli olarak sağlık kontrolünden geçmeleri, uzun soluklu tedavi programlarına dahil olmaları gerekmektedir. Bu durum hem çocuk hem de ailesi için psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan oldukça zorlayıcıdır.

Çözüm önerileri:

- ✓ Özel durumuna bağlı zamanla gelişebilecek, kalp rahatsızlıkları, hipertansiyon, obezite, diyabet vb. sağlık sorunlarının gelişmesini önlemek, erken teşhis ve tedavisini yapabilmek için özel gereksinimli çocukların tüm sağlık taramalarının düzenli ve zorunlu olarak yapılmasının sağlanması
- ✓ Sağlık kontrolleri için öncelikli olmalarına rağmen bu hizmetten yararlanmaları hasta yoğunluğu ya da benzer özelliklerde birçok insanın olması gibi sebeplerden dolayı öncelikli olarak sağlık hizmetine erişimde sorunlar yaşamaktadırlar. Bu nedenle özel gereksinimli çocukların engel gruplarına göre hastaneler içinde farklı bir birim kurularak, hizmete erişimlerinin kolaylaştırılması
- ✓ Bağışıklık sisteminin desteklenmesi için her çocuğun doğumundan itibaren uygulanması gereken aşı takvimine uygun aşılanmalarının sağlanması ve denetlenmesi
- ✓ Sağlığı korumak ve geliştirmek için düzenli ve yeterli beslenmeleri, temiz su ve hijyen alışkanlıklarını kazanabilecekleri fiziki ve ekonomik koşulların sağlanması
- ✓ Beden sağlığını geliştirmek, hareket kısıtlılığını engellemek için gerekli fiziki ortamlara (spor salonları, oyun alanları, fizik tedavi birimleri vb) erişimlerinin sağlanması
- ✓ Tuvalet eğitimini kazanabilmeleri, özbakım ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, sağlıklı ve düzenli beslenerek obeziteden korunabilmeleri, ağız diş sağlığını koruyabilmeleri için sağlıklı yaşam davranışlarını kazandırmaya yönelik çocuk ve ebeveynlere eğitimlerin verilmesi
- ✓ Kurumlar arası farklılıkların ortadan kaldırılması, sağlık kurul raporlarının objektif bir şekilde verilmesi, ailelerin ekonomik destek, evde bakım maaşı ya da araç almada vergi indirimi gibi hizmetlerden yararlanmak için ebeveyn ihmallerinin önlenmesi, ihmal tespit edilirse, 5395 Çocuk Koruma Kanunu kapsamında sağlık tedbirlerinin alınması
- ✓ Önlenebilir sağlık sorunları için tedbirlerin her engel grubu için oluşturulması, aile hekimleri ya da sağlık profesyonellerden oluşan “Engelsiz Destek Ekibi”nin gözetiminde bir üst sağlık kuruluşuna gerektiğinde yönlendirilebilmesi ve sürecin takip edilmesi

- ✓ Sağlıklı Eğitim Modüllerinin oluşturulması ve bu eğitim modüllerini uygulayacak alanında uzman personelin yetiştirilmesi
- ✓ Sağlık kurulu raporlarının hızlı güncellenebilmesi, sürekli kullanılması gereken, raporlu ilaçların temininin kolaylaştırması için gerekli düzenlemelerin Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılması
- ✓ Erken tanı ve erken müdahaleyi sağlayabilmek için ebeveynlerin, tüm sağlık profesyonellerinin, eğitimcilerin engellilik ve özel gereksinimli çocukların gelişimsel özellikleri konusunda yeterli ve güncel bilgiye sahip olmasının sağlanması
- ✓ Bu nedenle özel gereksinimli çocukların etkileşim içinde olabilecek tüm profesyonellerin eğitim sürecinde bu bilgileri edinmesinin sağlanması, hizmet içi eğitimlerle bilgilerinin güncellenmesi önerilmektedir.

4. Özel Gereksinimli Çocukların Eğitime Erişimde Yaşadığı Güçlükler

Özel gereksinimli çocuklar nitelikli ve kendilerine uygun eğitime erişimde ya da eğitim yaşantısını sürdürmede güçlükler yaşamaktadırlar. Engel gruplarının özelliklerine uygun olarak eğitim verecek eğitim kurumlarının sayısının, eğitimin niteliğinin, eğitimcilerin niteliğinin artırılması konusunda desteklenmeye ihtiyaç vardır. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)'na bağlı okullarda özel eğitim öğretmeni dışında farklı branşlardan öğretmenlerin ücretli ve kısa bir eğitimle aldıkları belge ile bu sınıflarda öğretmen olarak görev almaları en önemli sorunlardan biridir. Öğretmenlerin, özel çocuğun tanısı, akademik eğitimi, veli bilgilendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı ile ilgili yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmaması sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çözüm Önerileri:

- ✓ Özel gereksinimi olan her çocuğun eğitim almasının sağlanması
- ✓ Eğitimde standardizasyonun sağlanması, ortak dil ve ortak aklın oluşturulmasına katkı sunacak çalışmaların çoğaltılarak gerekli çalışmaların yapılması, sürecin bilimsel verilerle desteklenmesi
- ✓ Eğitim kurumlarının nitelik ve nicelik açısından denetlenmesi
- ✓ Çocukların ikamet adreslerine göre daha ortak nokta okullarında özel eğitim sınıflarının açılması
- ✓ Bireysel Eğitim Programı (BEP)'nin etkin ve uygun şekilde uygulanması ve çocukların özel eğitimden önce ruh ve beden sağlıklarının korunmasına yönelik güven ortamının oluşturulmasına dikkat edilmesi
- ✓ Çocuğun gelişim düzeyini uygun eğitim verilmesi, gerçekçi hedeflerin belirlenmesi
- ✓ Özel Eğitim sınıflarında alandan olmayan öğretmenlerin belirli sertifikalarla özel eğitim öğretmeni gibi istihdam edilmesinin engellenmesi
- ✓ Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) tarafından Özel Eğitim Öğretmeni yetiştiren üniversite/bölüm sayısının artırılması, kontenjanlarının ve mezunlarının istihdamının desteklenmesi
- ✓ Özel Eğitim ve Rehabilitasyon merkezleri tarafından sadece haftada 2 saat olarak verilen eğitimin saatlerinin artırılması ve servis ücretlerinin karşılanması
- ✓ Yüksek öğrenime devam edecek zihinsel gelişim kapasitesinde olmayan çocukların temel eğitim sonrası eğitimlerini devam ettirebilecekleri iş ve uğraşı okullarının yaygınlaştırılması

- ✓ Kronik hastalığa bağlı sürekli hastanede olan ya da evde eğitim desteği sağlanan çocukların desteklenmesi
- ✓ Ailelere yönelik zorunlu ana-baba eğitimi okulu açılması ve zorunlu hale gelmesi, bu eğitimi alan ebeveynlere sertifika verilmesi
- ✓ Ailelerin çocuklarının eğitimlerinde dikkat edilmesi gereken noktalar ve engelli hakları konusunda bilgilendirilmeleri
- ✓ Özel gereksinimli çocukların iyilik hallerini korumak için eğitim gördükleri sınıflara kamera sisteminin yerleştirilmesi, kendini ifade edemeyen özel çocukların her türlü tehlikeden korunması
- ✓ Sınıflarda öğrenci sayısının öğrencinin niteliğine göre belirlenmesi, sınıflarda iki özel eğitim öğretmenin bulunması
- ✓ Rehberlik Araştırma Merkezlerinde (RAM) engel türü ve derecesini belirlemede yapılan farklılıklar nedeniyle çocuğun kaynaştırma ya da özel eğitim sınıfında eğitim görmesi ile ilgili yaşanan karmaşaların çözümü için RAM'larda çocukların engel türü ve derecesinin doğru biçimde tespit edilerek çocuğun zihinsel gelişimine uygun eğitimi (kaynaştırma ya da özel eğitim) almasının sağlanması
- ✓ Eğitim modüllerinin çocuğun zihinsel gelişimine ve ilgisine uygun olarak düzenlenmesi, çocuk ile iletişim halinde olan tüm personelin (hizmetli, servis şoförü dahil) özel gereksinimli çocuk ile iletişim konusunda düzenli eğitim almasının sağlanması
- ✓ Milli Eğitim Bakanlığı, Halk Eğitim Merkezleri yaşam boyu öğrenme programları kapsamında yapılan eğitimlerin, eğitimde sürekliliği sağlamak amacıyla yaz dönemi ve hafta sonları da devam ettirilebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması önerilmektedir.
- ✓

5. Özel Gereksinimli Çocuklara Bağımsız Yaşam Becerileri Kazandırmada Yaşanan Güçlükler

Özel gereksinimi olan çocuklara, sosyal yaşamda bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılması aile ve eğitimcilerin koordineli bir iş birliği ile mümkündür. Özgüven gelişimi ve sağlıklı ilişkiler kurup yürütebilmeleri açısından bu durum son derece önemlidir. Ancak bazen ailelerin endişeli yaklaşımları, bazen toplumsal tutum ve baskılar, bazen de erişimde yaşanan kısıtlılıklar bu çocukların bağımsız yaşam becerilerini kazanmalarını engelleyebilmektedir.

Çözüm Önerileri:

- ✓ Çocuğa bağımsız yaşam becerileri kazandırmaya yönelik hem aile hem de eğitim ortamında gerekli düzenlemelerin yapılması
- ✓ Çocuğun bu becerileri kazanması için eğitim ortamının ve programının yapılandırılması
- ✓ Çocukların bu beceriyi kazanabilmesi için “evde masa hazırlama”, “kendi tabağını toplama”, “yatağını düzeltme”, “üstünü giyinip soyunma” vb görevleri sabırla kendisinin yapmasını bekleyerek, basit sorumluluklar vererek desteklenmesi
- ✓ Çocukların sosyal yaşama katılımını desteklemek için ailelerin bilinçlendirilmesi, çocuklarının sanatta, sporda farklı alanlarda kendini ortaya koyabilecekleri becerileri kazanmaları için engelleyici değil, destekleyici bir tutum içinde olarak bilgilendirici eğitimlerin verilmesi

- ✓ Bağımsız yaşam becerileri kazandırırken özel gereksinimi olan çocukların tanımlarının birbirinden farklı olması nedeniyle öğrenme süreçlerinin farklılık göstereceğinden, pekiştirme süreçlerinde ailenin ve çevrenin çocuğu desteklemesinin öneminin kavratılması
- ✓ 5580 Sayılı Kanun'un revize edilmesi (özel çocukların mezun olduktan sonra istihdamının sağlanması) iş ve mesleki kursların düzenlenmesi ve giderlerinin bu kapsamda ödenmesinin sağlanması, özel gereksinimli bireylerin bu şekilde sertifikalı iş ediminin gerçekleştirilmesi
- ✓ Sosyal devlet anlayışı içerisinde "Engelsiz İş Koçluğu" uygulaması sisteminin oluşturulması, yaygınlaştırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çatısı altında İş Kurlar aracılığıyla yürütülmesi ve yerel yönetim ve diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından da desteklenmesi
- ✓ E-KPSS sınav yönergesinin iyi belirlenip kontenjanların engel türlerine göre belirlenmesi
- ✓ Bina, şehir ve kamusal alan planlamalarının özel birey erişilebilirliğini dikkate alarak yapılması önerilmektedir.

6. Özel Gereksinimli Bireyler ile İlgili Hizmetlerin Dağılık ve Karmaşa İçinde Olması

Yerel yönetimlerin, bakanlıkların ve STK'ların bu alanda yaptıkları tüm iyileştirmelerin, özel gereksinimli bireylere verilen hizmetlerin düzenli kayıt altına alınmaması, bütüncül bir veri tabanının olmaması, sunulan hizmetlerin dağılık ve adaletsiz dağıtımına, sınırlı çevrede kalmasına ve sürdürülebilir olmasına engel oluşturmaktadır.

Çözüm önerileri:

- ✓ Bu sorunların çözümüne yönelik yapılacak çalışmaların bakanlıklar, tüm STK'lar ve yerel yönetimlerin iş birliği içinde Valilik bünyesinde oluşturulacak "Engelsiz Koordinasyon Merkezi" (EKM) çatısı altında siyaset üstü bir bütünlük içinde yürütülmesi
- ✓ Özel gereksinimi olan çocuklar ile ilgili teknoloji tabanlı veri kayıt sisteminin (çocuğun engel tipi, derecesi, yaşı, cinsiyeti, okula gidip gitmediği, sağlık durumu, herhangi bir sosyal destek alıp almadığı, aile bilgileri vb.) oluşturularak ve Valilik bünyesinde kurulan "Engelsiz Koordinasyon Merkezi" (EKM) tarafından bu verilerin ilgili kurum ve kuruluşlar ile paylaşılması önerilmektedir.

MASA 11: TUTUKLU VE HÜKÜMLÜ ÇOCUKLARIN SORUNLARI

MODERATÖR/LER	KURUMU
Doç. Dr. Ayten Kaya Kılıç	Akdeniz Ü. Manavgat Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. İlkyay Boz	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
KATILIMCILAR	KURUMU
Av. Serap Ertuğrul	Antalya Barosu Çocuk Hakları Merkezi
Av. Taylan Özgür Tufan	Öğrenci Veli Derneği Antalya Şubesi
Bilge Arslan Avcı (SHU)	Antalya Cumhuriyet Başsavcılığı E Tipi İnfaz Kurumu
Hatice Balta (SHU)	Antalya Cumhuriyet Başsavcılığı E Tipi İnfaz Kurumu
Hafize Ekmekçioğlu Melemez (SHU)	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Çocuk Hizmetleri Sosyal ve Ekonomik Destek Birimi
Azime Karaboğa (İstatistik Uzmanı)	TÜİK Antalya
Hilal Aslan (Zabıt Katibi)	Antalya Adliyesi
Betül Büber (Sosyal Çalışmacı)	Antalya L Tipi Kapalı İnfaz Kurumu
Emine Çalışkan Göz (Psikolog)	Antalya L Tipi Kapalı İnfaz Kurumu

1. Hükümlü-Tutuklu Çocukların Sorunları ile İlgili Tespitler

1.1. Hükümlü-tutuklu çocukların sosyodemografik özellikleri

Adalet Bakanlığı verilerine göre 31.03.2022 tarihi itibari ile cezaevlerine konulan tutuklu ve hükümlü çocukların sayısı 2076'dır. Resmi olmayan verilere göre ceza infaz kurumunda bulunan tutuklu ve hükümlü çocukların aile içi şiddet mağduru, parçalanmış, zihinsel ve mental yetersizliği olan ebeveynlerin çocukları oldukları, eğitimsiz ebeveynlere mensup çocukların da eğitim seviyelerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir.

1.2. Hükümlü-tutuklu çocukların kaldıkları ceza infaz kurumlarının özellikleri

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'a (CGTİK-5275 sayılı) göre Türkiye'de çocuk hükümlü-tutuklulara yönelik ceza infaz kurumları: Çocuk kapalı ceza infaz kurumları, gençlik kapalı ceza infaz kurumları, çocuk eğitim evleridir. Çocuk hükümlüler, kendilerine uygun kurumun bulunmadığı durumlarda kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirilmektedirler. Kız çocukları ise kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde kalmaktadırlar (Md.11/3).

➤ Çocuk kapalı ceza infaz kurumları

"Çocuk kapalı ceza infaz kurumları, çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır" (CGTİK Md.11).

➤ **Gençlik kapalı ceza infaz kurumları**

“Gençlik kapalı ceza infaz kurumları, cezanın infazına başlandığı tarihte on sekiz yaşını bitirmiş olup da yirmi bir yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitim ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlardır” (CGTİK Md. 12). 18-21 yaş aralığındaki hükümlü bireyler için ayrı ceza infaz kurumu kurulamaması durumunda diğer kapalı ceza infaz kurumlarının gençlere ayrılan bölümlerinde barındırılmaktadırlar (Md. 12/2). 2024 yılı itibari ile Türkiye’de toplam 9 gençlik kapalı ceza infaz kurumu vardır.

➤ **Çocuk eğitim evleri**

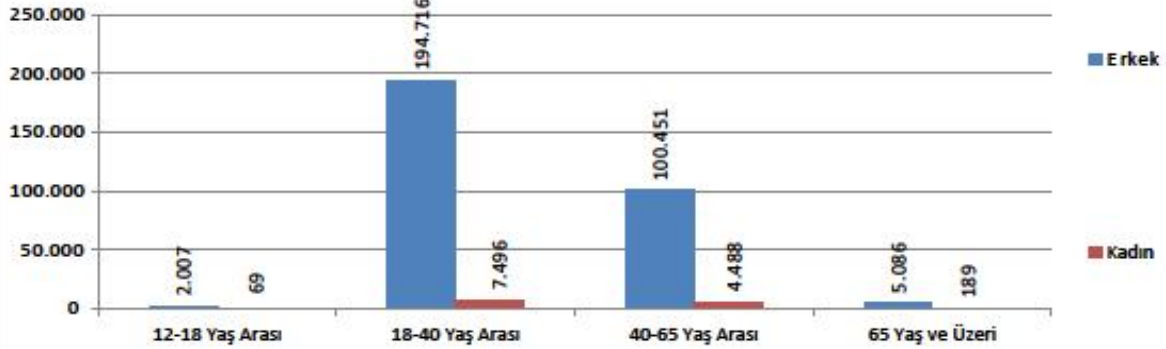
“Çocuk eğitimevleri; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülerek yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır” (CGTİK Md.15). 2024 yılı itibari ile Türkiye’de toplam 4 çocuk eğitimevi bulunmaktadır.

Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlülerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımları
31.03.2022 Tarihi itibarı ile

Yaş Gruplarına Göre Dağılım	Hükümlü			Tutuklu			GENEL TOPLAM		
	Erkek	Kadın	TOPLAM	Erkek	Kadın	TOPLAM	Erkek	Kadın	TOPLAM
12-18 Yaş Arası	648	22	670	1.359	47	1.406	2.007	69	2.076
18-40 Yaş Arası	168.002	6.178	174.180	26.714	1.318	28.032	194.716	7.496	202.212
40-65 Yaş Arası	92.177	4.002	96.179	8.274	486	8.760	100.451	4.488	104.939
65 Yaş ve Üzeri	4.756	180	4.936	330	9	339	5.086	189	5.275
GENEL TOPLAM	265.583	10.382	275.965	36.677	1.860	38.537	302.260	12.242	314.502

Bu tablo, 19/04/2008 tarihli ve 26852 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 2008/13472 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren Resmî İstatistik Programı kapsamında olmayıp, hizmete özel olarak hazırlanmıştır.

Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlülerin
Yaş Gruplarına Göre Dağılımları

1. 3. Hükümlü-Tutuklu Çocukların Yaşadıkları Sorunlar

➤ Hükümlü-tutuklu çocukların adli süreçte yaşadıkları sorunlar

Suçta sürüklenen çocukların adalet sistemine girişi yakalama ile başlamakta, soruşturma aşaması ile devam etmekte ve mahkemenin verdiği karar ile infaz aşamasına geçilmektedir.

- **Yakalama sürecinde yaşanan sorunlar:** Suçta sürüklenen çocukların kolluk kuvvetlerinde yaşanan sorunlar:
 - ✓ Çocukların kolluk kuvvetlerinde geçirdikleri sürenin uzun olması, özellikle emniyet birimleri tarafından yakalama işlerinin gerçekleştiği hallerde çocukların Çocuk Şube Müdürlüklerine ve Cumhuriyet Savcılığı Çocuk Bürosuna sevk sürecinin uzun olması, bu süreç içinde veli/vasi veya bakmakla yükümlü kişilerden yeterli desteğin sağlanamaması
 - ✓ Suçta sürüklenen çocukların ifadesinin Cumhuriyet Savcısı tarafından alınmasının belirtilmiş olmasına karşın hukuka aykırı bir şekilde mülakat adı altında avukatı olmaksızın çocukların beyanlarının alınması, yer gösterme ve yakalama tutanaklarına çocukların suç konusu olaya ilişkin beyanlarının yazılarak çocuklara imzalatılması
 - ✓ Çocuğun yakalama işlemi yapıldığında, Cumhuriyet Savcısına, çocuğun veli/vasi veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye yapılan bildirimlerde gecikmeler yaşanması.
- **Savcılık ve soruşturma aşamasında yaşanan sorunlar:**
 - ✓ Soruşturmada çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının dikkate alınmaması, savcılık çocuk bürosunun olmaması, yargılamanın çocuğa özgü olmaması, sosyal çalışmacının önerilerinin hâkim tarafından yeterince dikkate alınmaması, yargılamada çocuğun katılımının yeterince sağlanamaması
 - ✓ Sosyal inceleme ve psiko-sosyal müdahale sürecine ilişkin sorunlar: Nitelikli sosyal inceleme ve psikososyal müdahale yapılamaması, sosyal çalışmacının yetkinlik yetersizliği ve sosyal çalışma görevlisi sorunu, vaka yönetim sisteminin olmaması, suçta sürüklenen çocuğun korunma ihtiyacını değerlendirmede sorun yaşanması
 - ✓ Avukat-suçta sürüklenen çocuk ilişkisinde yaşanan sorunlar: Çocuğa hukuki destek sağlamadaki yetersizlikler, Çocuk Hukuku alanında uzmanlaşmış avukatların olmaması

● **Hükümlü-tutuklu çocukların ceza infaz kurumunda yaşadıkları sorunlar**

Hükümlü-tutuklu çocukların ceza infaz kurumunda yaşadıkları sorunlar fiziki, akademik, sosyal, psikolojik, tahliye aşaması ve sonrasında olarak gruplanabilir:

✓ **Hükümlü-tutuklu çocukların fiziki olanaklarla ilgili sorunları**

Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları) hükümlü-tutuklu çocukların tutulmalarıyla ilgili standartları ve tavsiyeleri içeren, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile birlikte dikkate alınması gereken bir metindir. Tutuklu çocukların tutulduğu Türkiye'deki çocuk kapalı ceza infaz kurumları bu standartların oldukça gerisindedir. 03.05.2021 tarihi itibarıyla Türkiye genelinde cezaevlerinde 781 psikolog, 356 sosyolog, 269 sosyal çalışmacı, 615 öğretmen, 438 sağlık memuru, 145 dış tabibi görev yapmaktadır. Yüksek tutuklu ve

hükümlü sayısı göz önüne alındığında bu yetersiz personel sayısı karşısında yetişkinler için olduğu gibi, çocuk hükümlü-tutuklular için bireysel muamele yapılması oldukça zordur.

Çocuk ceza infaz kurumunda kalan çocuklar üç öğün yemek, aydınlatma için kullanılan elektrik ve musluktan akan su, kıyafet ve hijyen malzemeleri dışında tüm ihtiyaçlarını parasını ödeyerek karşılamak zorundadırlar.

✓ **Hükümlü-tutuklu çocukların akademik sorunları**

Yetersiz eğitim olanakları: Cezaevlerinde çocuk/ergenler için eğitim programları yeterli düzeyde değildir. Çocuklar lise eğitimini tamamlamadan cezaevine girmekte ve cezaevi süresinin uzunluğuna bağlı olarak eğitim fırsatlarından mahrum kalmaktadırlar. Yetersiz eğitim çocukların akademik olarak gerileme riskini artırabilmektedir.

Kapalı ceza infaz kurumlarında tutulan çocukların örgün öğrenimden yararlanma hakları yoktur. Bu çocuklar yalnızca açık öğretim ile eğitimlerini sürdürebilmektedirler. Haklarındaki ceza kesinleştikten sonra çocuk eğitim evine geçen çocuklara örgün öğrenimden yararlanma imkânı tanınmasına karşın Türkiye'deki tutukluluk sürelerinin uzunluğu göz önüne alındığında çocuklar uzun tutukluluk sürelerinde eğitim hayatlarından koparılmaktadırlar.

Örgün eğitime devam edememeleri, yetişkin kurumlarında bulunan hükümlü-tutuklu çocukları için uygun eğitim alanlarının yetersiz olması, alternatif eğitim kaynaklarına maddi zorluklar nedeniyle erişilememesi, kurumdaki hükümlü tutuklu çocukların sayısındaki fazlalık nedeniyle sosyo kültürel eğitimlere katılımdaki sınırlılıklar önemli sorunlardır.

✓ **Hükümlü-tutuklu çocukların sosyal sorunları**

Suç geçmişi olan akranlarla temas: Cezaevi ortamı, çocukların anti sosyal davranışlara sahip akranlarıyla temasını arttırmaktadır. Suç ortamına alışmak, yaşı daha büyük ve suç geçmişi fazla olan akranlarla iletişim kurmak risk faktörleridir.

Aile ve sosyal çevre iletişimini ve etkileşimini kısıtlama: Çocuk cezaevlerinin belirli bazı şehirlerde bulunmasının sonucu olarak çocuklar genellikle ailelerinden uzak çocuk cezaevlerinde tutulmaktadır. Çocukların ailelerinden uzak yerlerde tutuluyor olması, özel ve aile yaşamına saygı hakkının ihlali anlamına gelmektedir.

Çocukların aileleri ile iletişimleri de sınırlıdır. Çocuk eğitim evlerinde kalan hükümlü çocukların 4 ayda bir ailelerini ziyaret etme hakları ve istedikleri zaman ailelerini telefon ile arama imkanları bulunmasına karşın ekonomik imkanları olmayan çocukların aileleri ile görüşmeleri mümkün olmamaktadır.

Kapalı ceza infaz kurumlarında tutulan çocuklar aileleri ile ayda 4 kez açık görüş yapabilmektedirler. Ancak kapalı ceza infaz kurumlarında kalan çocukların ailelerinin farklı illerde olması halinde ekonomik yoksunluklardan kaynaklı olarak çocuklarını ziyaret edememesi, çocuğun aile ile iletişimini kısıtlamaktadır.

✓ **Hükümlü-tutuklu çocukların psikolojik sorunları**

Ruhsal sağlık sorunları: Cezaevinde çocuklarda depresyon, umutsuzluk, çaresizlik en sık karşılaşılan psikolojik sorunlardır. Cezaevinde 12-17 yaş arasında olan çocuk hükümlü-tutuklular, bilişsel ve duygusal gelişim düzeyleri bakımından ruh hallerini, dürtülerini ve davranışlarını düzenlemekte zorlanmaktadır. Suç geçmişi nedeniyle cezaevine giren çocuklarda akranlarına kıyasla daha yüksek oranda

ruhsal sağlık sorunlarının olduğu bildirilmektedir. Ergenlerde öfke ve dürtüsellik bozuklukları, travma sonrası stres, hiperaktivite bozukluğu ve dikkat eksikliği, madde kullanım bozuklukları, saldırganlık ve çoğunlukla kendine zarar verme riskini artıran durumlardır.

Madde kullanım bozuklukları: Hükümlü-tutuklu çocukların büyük bölümünde ceza infaz kurumu öncesi madde kullanım öyküsü bulunmaktadır. Madde kullanım bozukluğuna bağlı olarak çocuklarda ilaç kötüye kullanımı sıklıkla karşılaşılan bir sorundur. Çocuklar, madde bağımlılık ve psikiyatri tedavisinde kullanılan ilaçları sağlık servisinden talep etmekte ve ilaca ulaşmak için kurumda kendine ve çevreye zarar verme davranışı sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Şiddet ve Akran Zorbalığı: Türkiye genelinde yakın tarihte çocuk cezaevlerinde koğuş sisteminden oda sistemine geçiş söz konusudur. Oda sistemi her ne kadar çocuklar arasında koğuşta yaşanabilecek kavgaları ve koğuş ağalığı gibi durumları engellese de belirli bir saatten sonra çocukların odalarında kilitlenmeleri çocuklara cezaevi hissini ve baskısını daha çok hissettirmektedir. Ceza infaz kurumlarında ortak kullanım alanları da, çocukları anti sosyal davranışları olan akranlarıyla teması artırmakta ve zorbalığa maruz kalmalarına neden olmaktadır.

✓ **Hükümlü-tutuklu çocukların tahliye aşamasında yaşadıkları sorunlar**

Tahliye aşamasında ulaşım sorunu: Çocukların kaldığı ceza infaz kurumlarının şehrin dışında yer alması, kurumlar arası koordinasyon ve iletişim yetersizliği, çocukların tahliye kararının günün herhangi bir saatinde, gece geç saatlerde, çocuğun evine ulaşımında ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Tahliye sonrası çocukların sorunları denetimli serbestlikte uygulanan psiko-sosyal müdahalede yaşanan aksaklıklar ve toplum temelli uygulama yapılamaması olarak gruplanmaktadır.

✓ **Hükümlü-tutuklu çocukların tahliye sonrasında yaşadıkları sorunlar**

Cezaevlerinde kalan çocuklar için, her çocuğun yaşadığı sorunlara ilişkin bir destek programını içeren tahliye planının yapılması büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü bir çocuk eğer tahliye olduktan sonra herhangi bir destek alamazsa yaşamını düzene sokmak konusunda zorlanacaktır.

Yapılan araştırmalarda, çocuk adalet sistemi uygulamalarında refah yaklaşımı yerine cezalandırma yaklaşımının benimsendiği; adli kolluk, soruşturma, kovuşturma ve ceza infaz aşamalarında çocuğun psikolojik ve sosyal gelişiminin yetersiz kalabildiği, sistemin çocukları yeniden topluma kazandırma konusunda yetersiz kaldığı, müdahaleye rağmen çocukların suç işlemeye devam ettiği anlaşılmıştır.

2. Hükümlü-Tutuklu Çocukların Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Öneriler

- Ceza sorumluluğu yaşı 15 yaşına çıkarılmalıdır.
- On beş yaşından küçük çocukların suça sürüklenmesi durumunda adalet sistemi dışında kurulacak bir yapı içinde onarıcı adalet içinde ele alınmalıdır.
- Uzlaştırma, kovuşturmanın ertelenmesi ve hükmün açıklanmasının ertelenmesi çocuklara özgü olarak yeniden düzenlenmelidir.
- Tahliye sonrası denetimli serbestlik uygulamaları çocuk dostu olacak şekilde düzenlenmelidir.
- Çocuk eğitimevlerinin sayıca artırılması önerilmektedir.

- Çocukların infaz kurumlarında yaşadığı sorunlar, hak ihlalleri ve disiplin cezalarına başvuru yollarını kullanabilmesi için Adalet Bakanlığı ile Barolar arasında geçmişte yapılmış olan hukuki yardım protokolleri yeniden hayata geçirilmelidir.
- Ceza infaz kurumunda kalan çocuklar için onları hayata hazırlayan programlar çoğaltılmalı, uzman sayısı artırılmalıdır.
- Çocuklukta işlenen suçların adli sicil kaydı tutulmamalı, var olan kayıtlar hiçbir kuruma verilmeyerek çocukluk dönemi davranışlarından dolayı kişilerin hayatları boyunca suçlu damgalamasına maruz kalmaları engellenmelidir.
- Tutuklu ve hükümlü çocuk sayısı göz önüne alındığında bu sürecin hızlı işletilecek bir süreç olmamasından dolayı öncelikle alternatif çözüm yollarına başvurulmalı, çocuk cezaevlerinin mevcut olan fiziki şartları iyileştirilmelidir.
- Cezaevlerinde kalan çocukların aileleri, avukatları, sivil toplum örgütleri ile iletişimleri sınırlandırılmamalı, iletişim için kullandıkları telefon, mektup gibi araçlara erişimleri ücretsiz olarak sağlanmalıdır.
- Yetişkin cezaevlerinde bulunan çocuk koğuşları kapatılmalıdır.
- Çocukların tutuldukları infaz kurumları cezalandırma psikolojisinden arındırılarak, çocuklara eğitim imkanının ve fiziksel rehabilitasyonlarının sağlandığı yerler haline getirilmelidirler. Ancak öncelikle toplumda başta aile ve eğitim kurumu olmak üzere çeşitli kurumlar iyileştirilmelidir.
- Ceza infaz kurumlarında kalan çocuklar için her çocuğa özel destek planlarını içeren tahliye planları yapılmalıdır.
- Çocuklara yönelik hazırlanacak programlar, risk faktörlerini hedef almalı; birey, aile, akran, okul ve toplum düzeyinde müdahaleye odaklanmalı ve davranışsal-sistemik müdahalelerden yararlanılmalıdır. Çocuğun durumuna göre değişmekle birlikte, fonksiyonel aile terapisi, multisistemik terapi, kriz yönetimi, bilişsel-davranışsal müdahaleler, aile desteği, madde bağımlılığı ve ruh sağlığı değerlendirmesi önemli uygulamalardır.
- Yetişkin cezaevlerinde çocuk koğuşlarında barındırılan çocuklarda cezaevine ilk giriş sürecinde kriz durumlarını önleyecek bir ortam yapılandırılmalıdır.
- Cezaevinin tüm kısıtlayıcı etkilerine karşın çocuklara uygulanacak müdahalenin etkili ve başarılı olmasını sağlayacak en önemli hususlar, çocukların ihtiyaçlarını karşılamak ile tüm risk faktörlerini ve suç işlemeye yönlendiren tüm etkenleri ortadan kaldırmaya yönelik olmalıdır.
- Adalet Bakanlığı ile diğer bakanlıklar (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı vb.) arasında yapılan protokollerin işlevsellikleri artırılmalıdır.
- Cezaevinden tahliye edildiğinde 18 yaşını doldurmuş olup cezaevi dışında ailesi ve sosyal desteği olmayan kişilere yönelik barınma ve rehabilitasyon hizmetleri sağlayacak ara birimler kurulmalıdır.
- Tahliye sonrası çocukların örgün eğitime devam edebilmeleri için puan ve kontenjan şartı olmaksızın başka bir okula nakli de dahil olmak üzere eğitim desteği sağlanmalıdır.

MASA 12: KORUMA ALTINDAKİ ÇOCUKLARIN SORUNLARI

MODERATÖR/LER	KURUMU
Doç. Dr. Nuray Atsan	Akdeniz Ü. İİBF İşletme Bölümü, KGK üyesi
Av. Nezahat Şengün	TOBB Antalya KGK Üyesi
KATILIMCILAR	KURUMU
Ali Özdemir (Sosyal Hizmet Uzmanı)	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müd. Çocuk Evleri Sitesi Müdürü
Canan Demir Ceylan (Sosyal Hizmet Uzmanı)	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
Nedret Tülin Çelik (Psikolog)	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
Mehmet Melemez	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müd. Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürü
Şelale Süer	Antalya 7. Aile Mahkemesi Hakimi
Vuslat Çakır Yeral	Antalya 3. Çocuk Mahkemesi Hakimi
Hilal Oktan (Sosyolog)	Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü

1. Koruma Altındaki Çocukların Sorunları ile İlgili Tespitler

Mustafa Kemal ATATÜRK'ün deyişiyle “Çocuklar geleceğimizin güvencesidir, yaşama sevincimizdir. Bugünün çocuğunu yarının büyüğü olarak yetiştirmek hepimizin insanlık görevidir”. Her çocuğun sağlıklı ve güvenli bir çevrede yetişme hakkı vardır. Devletler bir yandan çocukların yetişmesi için bu güvenli ortamı sağlarken, bir yandan da onların potansiyellerini ortaya çıkaracak üstün yararlarına yönelik hizmetleri sunmakla mükelleftirler.

Çocuklar bedensel ve zihinsel bakımdan tam olarak gelişmemiş ve hayata karşı savunmasız (Akyüz, 1984:11) olduklarından, ana babalı ya da kimsesiz, varlıklı veya varlıksız, suç işlemiş ya da işlememiş, herhangi bir engeli olan veya olmayan gibi özellikleri dikkate alınmaksızın her çocuk korunmaya muhtaçtır. Ancak bazı çocuklar özel olarak desteklenmeli ve korunmalıdır. Korunmaya muhtaç çocuk kavramının özneleri bu çocuklardır (Uğur, 2018). Korunmaya muhtaç çocuklar, ilgili yasalar gereğince devletin özel olarak koruması gereken çocuklar olarak ifade edilebilir (Tomanbay, 1999, s.158). Korunmaya muhtaç çocuklardan uygun olanlar evlat edindirilmekte veya koruyucu ailelerin yanına yerleştirilmekte, diğer çocuklar ise devletin kontrolünde çocuk evlerinde kurum bakımına alınmaktadır.

Evlat edinme, çocuğun tüm ebeveynlik sorumluluklarını üstlenen yetişkin bir birey veya bireylerin yanına yerleştirilmesine denilmektedir. Evlat edinme sistemi, biyolojik ailesi bulunmayan ve korunmaya muhtaç çocukların aile ilişkilerini sağlama ve kalıcı bakım sorununa yönelik önemli ve başarılı bir çözümdür (Duran, 2021). Korunmaya ihtiyacı olan çocuklardan durumu evlat edinmeye uygun olanlar, evlat edinme

ebeveyni talepleri çocuğun yüksek yararı odağında incelenerek uygun bulunan ailelerin yanına evlat edindirilmek üzere yerleştirilmektedir. *2021 yılı sonu itibariyle ülkemizde 18.391 çocuk evlat edindirilmiştir.*

Çeşitli nedenlerle öz ailesi yanında bakımları sağlanamayan ve evlat edindirilemeyen çocukların, ebeveyn özelliklerini taşıyan ücretli veya gönüllü statüdeki uygun aile ya da kişilerin yanında, kısa ya da uzun süreli olarak Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri gözetiminde bakımlarının sağlanması, Koruyucu Aile Hizmeti olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda korunma ihtiyacı olan çocuklarımızın sorumluluğunu Devlet ile paylaşan kişi ya da aileler “Koruyucu Aile” olarak tanımlanmaktadır. Öz ailesi ile yaşama şansını bir süreliğine kaybetmiş, evlat edinme gibi daha uzun süreli ve kalıcı bakımdan yararlandırılmayan korunmaya ihtiyacı olan her çocuğun kuruluş bakımına alınmadan Koruyucu Aile Hizmetinden yararlandırılması hedeflenmektedir. *2024 Haziran ayı itibariyle 8550 koruyucu aile yanında 10264 çocuğun bakımı sağlanmaktadır.*

Aile odaklı hizmetlerden yararlandırılması mümkün olmayan çocuklar ise son seçenek olarak aile yapısına en yakın olan ev sisteminde planlanan çocuk evi ve çocuk evleri sitesine yerleştirilmektedir. Bu şekilde *koruma altında 2021 yılı sonu itibariyle 13.302 çocuk bulunmaktadır.*

2. Koruma Altındaki Çocuklarla İlgili Sorunlar

2.1. Öncelikle kamuoyunda koruma altındaki çocuklara ilişkin *farkındalığın yeterli düzeyde olmadığı* dile getirilmiş ve gerek koruyucu aile olma gerek evlat edinme ile ilgili kamuoyu farkındalığının artırılması için düzenli etkinlikler yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. 30 Haziran tarihi Koruyucu Aile günü olarak kutlanmaktadır. 11 Mayıs gününün de Evlat Edinme günü olarak ilan edilmesi için gerekli girişimlerin yapılması kararlaştırılmıştır.

2.2. Gerek Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü uzmanlarının gözlemleri gerek uzmanlarımızın koruma altındaki çocuklarla yaptıkları birebir görüşmeler sonucunda *çocukların geleceğe ilişkin yönlendirme ihtiyaçları olduğu* tespit edilmiş ve bu ihtiyaca yönelik olarak ATSO, TOBB Antalya KGK ve ilgili kuruluşlarla mentörlük ve çocukların eğitilmesi konusunda iş birliği ve projeler geliştirilmesi planlanmıştır. Bu konu TOBB Antalya Kadın Girişimciler Kurulu başkanı Sayın Serap Kocaoğlu’na da iletilmiştir.

2.3. Koruma altına alınan çocuklara kurumdan ayrıldıklarında devlet kurumlarında iş bulma kolaylığı sağlanmaktadır. Bu durum pozitif ayrımcılık olarak düşünülse de *adil bir sistem oluşturmanın bir bariyeri* haline dönüşmektedir. O nedenle kurum bakımında yetişen çocukların hepsinin devlet memurluğuna doğrudan yerleştirilmesi yerine, *KPSS sınavında ek puan vermek suretiyle sınava girmelerinin sağlanması* önerilmektedir.

2.4. Koruma altına alınan çocuk sayısının son yıllarda giderek arttığı uzmanlarca belirtilmiştir. Özellikle ekonomik yoksulluk, aile yapısının bozulması, suç oranlarındaki artışlar ailelerin çocuklarını koruma ve yetiştirme sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu konuda koruyucu tedbirlerin artırılması gerekli görülmektedir. Okulların iyi gözlemci olması önemlidir. *Okulların rehberlik birimlerinin bu konuda yetkilendirilmesi veya sosyal hizmetler görevlilerinin okullarda görevlendirilmesi* önerilmektedir.

2.5. Ebeveynler çocuğa en iyi bakım veren kişiler olmalıdır. Ancak gerçek hayatta çok çeşitli olumsuz ebeveynlik örnekleri görülebilmektedir. O nedenle anne baba olmak isteyenlerin çocuk sahibi

olmanın nasıl bir sorumluluk gerektirdiğini, anne babanın duygularıyla nasıl başa çıkacağını ve çocuğun sağlıklı bir ortamda büyümesi için neler gerektiğini işleyen *Ebeveynlik Eğitimine tabi tutulması* masamızca önerilmiştir.

2.6. Koruma altına alınma konusunda *kanundaki bazı eksiklikler* de masada tartışmaya açılmıştır. Örneğin, bakım tedbirinin (koruma altına alınma) kanundaki tanımı, *velayet/vesayet hukuki durumu belirsizdir*. Bu konuda kanuni düzenleme yoktur. Veli kim? Vasi kim? Kayyum kim? belirlenmesi gerekmektedir. *Çocuğun statüsünü netleştirmek önemlidir*. Bu sorunun çözümü için *çocukların koruma altına alınmasının ardından velayet ilişkisinin askıya alınması ve kurum tarafından vasi atanması önerilebilir*. Yine bu sorunla ilgili olarak velayet terminolojisinin sorun yarattığı, bu nedenle ebeveynlik süresi terminolojisinin kullanılması masamızın önerileri arasında yer almaktadır.

2.7. Kanunda idrak kabiliyeti olan çocuğun tanımı ve yaşının belirsiz olduğu ve bunun sorun teşkil ettiği, bu konuda *daha açık kanun maddelerine ihtiyaç olduğu* ortaya konulmuştur.

2.8. Bakım altındaki / korunma ihtiyacı olan çocuklarla ilgili mahkemelerin yetki sorunları olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin bakım tedbirini bir şehirdeki mahkeme verdiğinde çocukların şehir değiştirdiklerinde bile izlemlerinin bakım tedbirini veren mahkemelerce yapılması önemli görülmektedir.

2.9. Öte yandan Sulh Hukuk, Aile ve Çocuk mahkemelerinin görev çakışması olduğu söylenebilir. Nafaka, kişisel ilişki tesisi, velayet vesayet kayyumluk konusunda bu 3 mahkeme de yetkilidir. Bu konuda *nafaka ve kişisel ilişki tesisinin münhasıran aile mahkemelerine, vesayet işlemlerinin ise münhasıran sulh hukuk mahkemelerine verilmesi* önerilmektedir. *Velayet ve vesayet konusunda yalnızca bakım tedbiri altındaki çocuklar hakkında çocuk mahkemeleri görevli olması* önerilmektedir.

2.10. Öte yandan hala çocuk mahkemesi olmayan iller olduğu belirtilmekte ve bunun çocuklarla ilgili ortaya çıkan pek çok sorunun hızlı bir şekilde çözümlenebilmesini zorlaştırdığı görülmektedir. O nedenle *her ile bir çocuk mahkemesinin tesisi* yine masanın önerileri arasında yer almaktadır.

2.11. Koruma altındaki ergen çocukların özellikle 14-18 yaş grubunun kurumdan izinsiz ayrılma eğilimleri olabilmektedir. Bu konuda özel güvenlik tedbirleri alınmış rehabilitasyon merkezleri açılması düşünülebilir. Bu sayede kurumda kaldıkları dönemde kaçma eğiliminin önüne geçilmesi mümkün olabilecektir.

2.12. Öte yandan korunmaya muhtaç ve devlet korumasına alınan yabancı uyruklu çocuk sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu çocukların resmi işlemlerinde yaşanan en önemli sorun, Göç İdaresi ve İç İşleri Bakanlığı (yeni mevzuat geliştirilmiş-İnsani İkamet İzni) ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında bu çocuklarla ilgili yetki karmaşası olmasıdır. Bu durumun çözümü, bu çocuklar için ayrı bir tedbir prosedürü geliştirilmesi ve yetkili kurumun açık bir şekilde belirlenmesidir.

2.13. Masamızda evlat edinme ile ilgili temel bazı sorunlara da değinilmiştir. Öncelikle medeni kanun, evlat edinme işlemlerinin yürütülmesine ilişkin tüzük, nüfus hizmetleri kanunundaki hükümler birbiriyle örtüşmemektedir. *Evlat edinme bekar kişilerce ve tek başına gerçekleştiğinde nüfus cüzdanına baba veya anne ismi yazılması bir sorun oluşturmaktadır*. *Bu konularda yasa değişikliği gerekli görülmektedir*.

2.14. Öte yandan yasalarda evlat edinmede üst yaş sınırı belirlenmemiştir. Farklı illerde farklı yaş uygulamaları görülmektedir. Bu konuda da yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır.

2.15. Evlat edinme ile ilgili yasanın 310. Maddesi uygulamada önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu maddeye göre çocuk evlat edindirildikten sonra 6 hafta içinde biyolojik aile çocuğu geri isteyebilmektedir. Rıza alma süresi söz konusudur. Söz konusu sürenin varlığı ve kanun hükmünde istisnaya yer verilmemiş olması uygulama ile bağdaşmamaktadır. Zira uygulamadan örnek vermek gerekirse istenmeyen gebelik söz konusu olduğunda, doğum sonrası sayısız kadın, bebeğin evlat edinme işlemine tabi olması için rızayı hızlıca vermekte, sonra kurum personeli biyolojik ailelerden 6 haftalık süre sonrasında rızalarını almakta zorlanmakta, kişilere ulaşmaları imkansız hale gelmektedir. Küçüğün üstün menfaatinin yuvada minimum sürede kalması olduğu öngörüldüğünde; yıllar sonra ortaya çıkan biyolojik ailelerin usuli eksiklik iddiası (6 haftalık süreden sonra rızam alınmadı) şeklinde evlat edinme işleminin iptalini istemeleri, anne ve baba bildiği ailesiyle mutlu huzurlu bir düzen kurmuş bir çocuğun, evlatlarıyla bağ kurmuş sevgi dolu ebeveynlerin büyük bir travma yaşamasına sebebiyet verdiği gibi, evlat edinme gibi bir müessesenin çekiciliğini, imrendiriciliğini azaltacak, toplumun bu müesseseden uzaklaşmalarına sebebiyet verecektir. Rızanın altı hafta geçtikten sonra yeniden verilmesi gerekir. Yasa ayrıca rızanın, rıza beyanının tutanağa geçirilmesinden başlayarak altı haftalık süre içinde aynı usulle geri alınabileceğini de ifade eder (MK m. 310/2).

Ana ve baba, rızalarını geri almak isterlerse, bunun için herhangi bir gerekçe göstermeleri gerekmez. Rızanın geri alınması bu açıdan hiçbir sınırlamaya tabi değildir. Ancak yasa, geri almaya bir kerelik olanak vermiştir. Rızanın geri alınması olanağı tanınması, ebeveynleri acele karar almaktan korumak nedeniyledir ve geri almanın süre ile sınırlandırılmasının nedeni de ebeveynleri vicdani nedenlerle vazgeçme gerekliliği hissetmekten korumaktır. Özetle, biyolojik anne ve babalara rızalarını geri almak için 6 haftalık belirlenen süre, verecekleri bu önemli kararda geri adım atma şansı vermektedir. Birkaç günlük kuruma teslim edilmiş bir bebeğin çok kısa sürede aile sıcaklığına, anne sütüne kavuşması arzu edilirken (evlat edinen annelerin emzirme eğilimlerinin biyolojiklerden farksız olduğu tıbben ispatlanmıştır), biyolojik ailenin rıza vermesinde maddenin ilk cümlesinde yer alan 6 haftalık süre beklenmesi işlevsiz kalacaktır. Uzun bir süre geçtikten sonra biyolojik ailenin çocuğunu geri istemesi evlat edinilen çocuk ve evlat edinen aile açısından psikolojik travmalara dönüşmektedir. *Rızanın çocuğun doğumunun gerçekleşmesinden sonra verilebilir şeklinde düzenlenmesi önerilmektedir.*

2.16. Masamızda çocukların kuruma girmeden evlat edinilmesi veya koruyucu aile yanına verilmesinin sağlanması, bu süreçlerin hızlandırılıp hızlandırılmayacağı tartışılmıştır. İngiltere modelinin benimsenebileceği düşünülmüştür. Çocuk kuruma girmeden mahkemenin kararıyla Bakanlık bünyesinde evlat edindirme merkezlerine gönderilmesi (böyle merkezlerin olması), çocuk koruma kanununa ekleme yapılması, mahkemelere ekstra yetki verilmesi veya özellikli hakimler yetiştirilmesi önerilebilir. Ancak *aile araştırması tamamlanmadan evlat edindirme kararı verilmesinin sakıncalı olabileceği* de bu modelin dezavantajı olarak ele alınmıştır.

2.17. İlgili yasanın 312. Maddesine ilişkin olarak, ilk derece mahkemelerince evlat edinmede ana ve babanın rızası aranmaması kararının küçüğün kuruma yerleştirilmesinden önce talep edilmesi gerektiği,

yurda yerleştirildikten sonra evlat edinme kararından bağımsız olarak talep edilemeyeceği, somut olayda çocuğun kuruma yerleştirildiği ancak çocuk hakkında evlat edinme işleminin olmadığı gerekçesiyle Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından açılan davalar reddedilmektedir. Kuruma yerleştirme işlemi yapıldıktan sonra, çocuğu evlat edinecek olan ailenin çocuğun biyolojik anne ve babasının kendi isimlerini öğrenmeleri halinde birtakım maddi taleplerde bulunduğu şeklinde sıkıntılarla karşılaştığı bildirilmiş olup uygulamada çocuk kuruma yerleştirildikten sonra evlat edinmeye dair dava açılmadan evvel "ana-baba rıza aranmama" kararı verilmesi için dava açıldığı öngörülmektedir.

Madde 312'deki sorunun giderilmesi için maddenin, 'Küçük, gelecekte evlât edinilmek amacıyla bir kuruma yerleştirilir ve ana ve babadan birinin rızası eksik olursa, evlât edinenin veya evlât edinmede aracılık yapan kurumun istemi üzerine ve kural olarak küçüğün yerleştirilmesinden önce veya çocuğun menfaati gerekli kıldığı durumlarda çocuğun kuruma yerleştirilmesinden sonra onun oturduğu yer mahkemesi bu rızanın aranıp aranmamasına karar verir. Diğer hâllerde, bu konudaki karar evlât edinme işlemleri sırasında verilir. *Ana ve babadan birinin küçüğe karşı özen yükümlülüğünü yeterince yerine getirmemesi sebebiyle rızasının aranmaması hâlinde, bu konudaki karar kendisine yazılı olarak bildirilir.*' şeklinde düzenlenmesi önerilmektedir.

2.18. Uygulamada karşılaşılan diğer bir soruna bakıldığında, mevcut durumda, kanun koyucu her ne kadar küçüklerin evlat edinilmek amacıyla bir kuruma yerleştirileceğinden bahsetmişse de, kanun koyucunun düşündüğünün aksine uygulamada çocukların evlat edindirilmek maksadıyla yerleştirilebileceği bir kurum bulunmamaktadır. Çünkü böyle bir amaca doğrudan hizmet eden kurum henüz kurulmamıştır. Mevzuat çocukların bakılması, korunması ve rehabilitasyonu maksadıyla kurumlar kurulmasını ve bu kurumlarda kalan çocukların evlat edindirme hizmetlerinden yararlandırılmasını öngörmektedir. Biyolojik aileleri tarafından çeşitli nedenlerle istenmedikleri için sadece evlat edindirilmek üzere devlet korumasına bırakılanlar dışında, çocukların gelecekte evlat edindirilmek üzere bir kuruma yerleştirilmesinin uygulamada karşılığı yoktur.

Bu soruna ilişkin olarak TMK 312. maddeyi destekler şekilde mevzuata yurt dışı örnekleri gibi, *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı olacak şekilde evlat edindirme acenteleri kurulmalı, çocuğunu evlat edindirme hizmetinden yararlandıracak olan aile; ya da hakkında bakım tedbiri kararı verecek olan hakim küçüğün menfaatine uygun düştüğü ölçüde gelecekte evlat edindirmek amacıyla Bakanlık bünyesinde kurulan evlat edinme birimine çocuğun yerleştirilmesine karar verirse artık çocuk için evlat edinme hizmet modülünün derhal uygulamaya konulması* önerilmektedir.

2.19. 5395 sayılı Kanun madde 5/c'de, 'Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine' şeklindeki düzenlemeye ilişkin olarak bu maddede *"çocuğun gelecekte evlat edindirmek amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı evlat edinme birimine yerleştirilmesine"* şeklinde bir ifadenin yasaya eklenmesi tarafımızca önerilmektedir.

2.20. TMK 314/5'e göre, 'Evlâtlığın, miras ve başka haklarının zedelenmemesi, aile bağlarının devam etmesi için evlâtlığın naklen geldiği aile kütüğü ile evlât edinenin aile kütüğü arasında her türlü bağ

kurulur. Ayrıca evlâtlıkla ilgili kesinleşmiş mahkeme kararı her iki nüfus kütüğüne işlenir ve “TMK madde 500’e göre” evlâtlık ve altsoyu, evlât edinene kan hısmı gibi mirasçı olurlar. Evlâtlığın kendi ailesindeki mirasçılığı da devam eder. Evlât edinen ve hısımları, evlâtlığa mirasçı olmazlar. ”

Medeni Kanunumuz tam evlat edinme sistemi yerine sınırlı evlat edinme sistemini benimsemiştir. Evlatlığın kendi biyolojik ailesindeki hısımlığının devam etmesi nedeniyle Yargıtay, yerleşik kararlarında evlat edinmeyle ana ve babaya ait olan haklar ve yükümlülükler evlat edinene geçerse de, çocuğun genetik ana ve babası arasında var olan soybağı ilişkisi sona ermediğinden, genetik ana ve babanın çocuk ile kişisel ilişki kurma hakkı devam eder diyerek evlat edinilen çocuk ile biyolojik aile arasında kişisel ilişki kurulmasına karar vermektedir. Bu durum evlatlık olarak verilen çocuk yönünden evlat edinen aile arasında tam bir bağ kurmasını engelleyebilir. Ayrıca evlatlığın kendi ailesindeki mirasçılığı devam ettiğinden evlat edinenden sonra ölen evlatlığın alt soyu bulunmaması halinde evlat edinen kişinin mal varlığına evlatlık veren biyolojik aile mirasçı olabilir. Bu da *evlat edinen aile açısından oldukça büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.*

Buna ilişkin çözüm önerisi olarak, TMK 314/5: Evlâtlığın, miras ve başka haklarının zedelenmemesi, aile bağlarının devam etmesi için evlâtlığın naklen geldiği aile kütüğü ile evlât edinenin aile kütüğü arasında her türlü bağ kurulur. Ayrıca evlâtlıkla ilgili kesinleşmiş mahkeme kararı her iki nüfus kütüğüne işlenir. (yerine) ‘*evlat edinme işlemi ile evlatlık evlat edinenin yasal mirasçısı olur ve biyolojik ailesi ile olan ilişkisi kanunun belirlediği sınırlar çerçevesinde sadece evlenme engeli olarak devam eder*’ şeklinde düzenlenmesi önerilmektedir.

2.21. TMK 314/ son madde hükmüne göre, mahkeme kararı ile evlat edinme ile ilgili kayıtlar açıklanabilecektir. Bu durum ise bazen evlat edinen bazen evlatlık açısından sorun yaşanmasına sebebiyet verebilecektir. Evlat edinmenin gizliliğini korumaktan maksat, maddenin şimdiki hali ile aşılabilir hale gelmektedir ki, şu halde madde metninin “*TMK 314/ son: "Evlât edinme ile ilgili kayıtlar, belgeler ve bilgiler mahkeme kararı olmadıkça EVLAT EDİNENİN AÇIK RIZASI OLMADIĞA veya evlâtlık istemedikçe hiçbir şekilde açıklanamaz" şeklinde revize edilmesi* önerilmektedir.

2.22. İlgili kanunun 323. Maddesindeki mevcut düzenlemede, kişisel ilişki kurulması, ana-babaya tanınan bir hak olarak görülmüş ve yasa koyucu madde metnini bu şekilde kaleme almıştır. Yargıtay içtihatlarında ise genellikle kişisel ilişkinin ana babanın hakkı olduğu kadar yükümlülüğü olduğu da vurgulanmaktadır. Kişisel ilişki kurulmasının süjesi çocuk olduğundan Medeni Kanunumuzda kişisel ilişkinin çocuk için bir hak, ebeveynleri olan anne ve babası için bir yükümlülük olarak düzenlenmesi gerektiği önerilmektedir.

Bu soruna ilişkin olarak, uygulamada çekişmeli açılan davalarda, şahsi ilişki günleri, tarafların çocuğu hakkında düzenlenen sosyal inceleme raporları önerileri ve yerleşik Yargıtay içtihatları doğrultusunda belirlenen günlerde düzenlenmektedir. Bazı Aile Mahkemelerince şahsi ilişkiye ek olarak ana ve babaya hatırlatıcı tarzda olmak üzere; "Anne ve babanın çocuğunu her türlü iletişim vasıtaları ile saat 17.30 ile 19.30 arasında (çocuğun yaşına uygun makul süre içerisinde görüşmeyi başlatıp bitirmek koşuluyla) arama hakkına sahip bulunmasına," dair karar tesis edilmektedir. Ne yazık ki, kendisi taraf olduğu gibi çocuğu da bu dosyada taraf etmek isteyen anne veya baba, çocuğun diğer ebeveynle görüşmesini engellemek

için görüşme günleri dışında çocuğunu görüştürmemekte, bu nedenle yargılama aşamasında da mahkememizden telefon ile iletişim kurulması talep edilmektedir.

Mevcut düzenlemede mahkemece kurulan telefon ile iletişim kararı icrai kabiliyeti olmadığı gibi uygulamada da iletişim ile ilgili olarak kurulacak kararlar konusunda birlik bulunmamaktadır. Günümüz çağı teknolojik çağdır ve artık neredeyse telefona sahip olma yaşı 10 yaş civarına inmiştir. *Şahsi ilişkinin iletişim yolu ile kurulmasına dair mevcut düzenlemede değişikliğe gidilmesi yasanın güncel meselelere uyarlanması gerekmektedir.*

MASA 13: AKRAN ZORBALIĞI İLE MÜCADELE

MODERATÖR/LER	KURUMU
Doç.Dr. Arzu Akcan	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
KATILIMCILAR	KURUMU
Doç. Dr. Ramazan Gök	Akdeniz Ü. Eğitim Fakültesi
Arş. Gör. Dr. Şule Şenol	Akdeniz Ü. Hemşirelik Fakültesi
Nafiz İşin	Kepez Rehberlik ve Araştırma Merkezi
Serdar AYDINER	Kepez Ali Rıza Altıntaş Ortaokulu
Gülçiçek Hızarcı	Ayşe Ahmet Atmaca Ortaokulu
Av. Arb. Tülay Arkan	Akran Arabuluculuğu Derneği
Av. Arb. Nejdet Göğüsdere	Akran Arabuluculuğu Derneği
Dr. Ebru Gök (Matematik Öğr)	Asım Cula Ortaokulu
Kenan Yazıcı (Okul Müdürü)	Asım Cula Ortaokulu
Faruk Koç (Sosyal Hizmet Uzmanı)	SGDD-ASAM Antalya Temsilciliği

1. Akran Zorbalığı ile İlgili Tespitler

1.1. Akran Zorbalığı Nedir?

Güçlü durumdaki bir öğrencinin, kendi kazancı veya keyfi için, daha güçsüz olanlara karşı sıkıntı vermek niyeti ile fiziksel, duygusal, sosyal ya da sözel olarak tekrarlayan saldırıdır. Bir ya da birden fazla öğrencinin bir başka öğrenciye (mağdura) sürekli olarak olumsuz eylemlerde bulunmasıdır.

TÜİK (2022) verilerine göre 6-17 yaş grubundaki çocukların %13.8'i zorbalığa maruz kalmaktadır. Sıklık sıralaması alay edilme, dışlanma, kötü söylentiler yayma vb şeklindedir.

1.2. Türkiye’de ve Antalya’da Karşılaşılan Akran Zorbalığı Türleri

- ✓ **Fiziksel Zorbalık:** Öğrenciye yönelik olarak yapılan fiziksel güç içeren davranışlardır.
- ✓ **Sözel zorbalık:** Öğrenciye veya ailesine yönelik olarak yapılan olumsuz yargılar, atıflar veya sözel davranışlardır.
- ✓ **İlişkisel zorbalık:** Öğrencinin sosyal ilişkilerine zarar vermeyi hedefleyen davranışlardır.
- ✓ **Siber (Dijital) Zorbalık:** Teknolojinin gelişmesi ile birlikte hayatımıza giren bilgisayar ve cep telefonlarını kullanarak (örneğin sosyal platformlar) yapılan davranışlardır.

Akranlar arasındaki her türlü anlaşmazlığı zorbalık çerçevesinde değerlendirmek uygun olmayacaktır. Akran zorbalığından farklı olarak akran çatışması, iki veya daha fazla çocuğun arasında yaşanan fikir ayrılığını kapsamaktadır. Farkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Akran Zorbalığı	Akran Çatışması
•Arkadaşlık ilişkisi yoktur.	•Arkadaşlık ilişkisi vardır.
•Güçler arası denge yoktur.	•Güçler arası denge vardır.
•Davranışlar sıklıkla tekrarlanır.	•Arada sırada yaşanır, sürekli değildir.
•Sonuçları kalıcı ve ağırdır.	•Sonuçları ciddi değildir.
•Pişmanlık ve sorumluluk alma yoktur.	•Pişmanlık ve sorumluluk alma vardır.
•Problem çözülmeye çalışılmaz.	•Taraflar problemi çözmeye çalışır.
•Eşit duygusal tepki yoktur. Sadece zorbalığa maruz kalanın yaşadığı olumsuz duygusal tepki vardır.	•Taraflar arasında eşit duygusal tepki vardır.

1.3. Akran Zorbalığı Risk Faktörleri

- ✓ Tedaviye Erişim (Sağlık sorunları)
- ✓ Yoksulluk (Daha fazla maruz kalma veya uygulama)
- ✓ Madde Kullanımı
- ✓ Aile Yapısının Etkileri (Yetersiz denetim, şiddete maruz kalma/tanık olma)
- ✓ Göç Öyküsü

1.4. Akran Zorbalığının Çocuğa ve Topluma Etkileri

- ✓ Akademik Başarıda Düşme
- ✓ Sosyal İzolasyon
- ✓ Okula Devamsızlık ve Okulu Bırakma
- ✓ Madde Kullanımı,
- ✓ Suça Karışma
- ✓ Sağlık Sorunları (Baş ağrısı, karın ağrısı vb)
- ✓ İntihar veya ölüm

2. Akran Zorbalığı İle Mücadelede Etkili Çözüm: Akran Arabuluculuğu Projesi

2.1. Projenin Gerekeçesi:

Tarafların farklı fikirlerde olması, isteklerin çelişmesi, çıkarların birbiri ile uyumsuzluğu, değerlerin veya inançların uyumsuzluğu vb. sebeplerle çatışmalar ortaya çıkar. Genel kanı, çatışma neticesinde bir tarafın kazanacağı, diğer tarafın da kaybedeceği bir sonucun çıkacağına düşünülmesidir. Halbuki farklı bakış açılarının sebep olduğu çatışmalar sayesinde fikirler gelişir ve yaratıcı çözümler ortaya konulabilir. Bu beceri yeterince gelişmediğinde problemler görmezden gelinecek ve sorunlar büyüyecek ya da çatışmaların çözümü, sözlü/psikolojik/fiziksel şiddette aranacaktır.

Akran arabuluculuk projesinin nihai hedefi anlaşmazlıkların şiddet kullanmadan çözümünün yanı sıra, genç bireylerin müzakere etmeyi öğrenmesi ve etkin dinleme, duyguları ifade edebilme ve öfke yönetimi gibi becerilerinin gelişmesinin sağlanmasıdır.

Problem çözme ve müzakere becerilerinin daha sonradan benimsenmesi ve hayata geçirilebilmesi oldukça zordur; ancak küçük yaşta edinilen becerilerin davranış haline dönüşmesi mümkündür. Bu nedenle,

iletişim kurmayı bilen ve kendine güvenen bireylerin yetişmesini sağlayacak akran arabuluculuk projesinin ülke genelinde yaygınlaştırılması gerekmektedir.

2.2. Hedef Kitle ve Projeden Beklenen Faydalar

Erken yaşta bu becerilerin kazanılmasıyla, gençler sadece okulda değil, ailelerinde, sosyal ortamlarında ve hayatlarının geri kalan dönemlerinde bu becerilerden yararlanabilecektir. Sorun çözen bireyler olarak kendileri ile barışık ve başarılı olacaklardır.

Dolayısıyla akran arabuluculuk projesinin hedef kitlesi toplumdur. Sorun çözme becerisi gelişmiş, kendini ifade etmeyi ve empati yapmayı öğrenen gençler sayesinde okullarda yaşanan şiddet, aile içi şiddet, kadına yönelik şiddet, sosyo-ekonomik kültürel farklar nedeniyle ortaya çıkan uyuşmazlıklar azalacaktır.

Erişkin bireylerin, müzakere becerilerini geliştirmesi için eğitim almalarını sağlamak ve de bunu kolayca uygulamalarını beklemek zorken, bu bireylerin çevrelerindeki çocukların davranışlarından etkilenmeleri daha kolay olacaktır. Her ne kadar ilerleyen yaşlarda müzakere becerilerinin geliştirilmesi zor olsa da genç bireylerin yapıcı ve çözüm odaklı davranışları ile bu dönüşüm kolaylaşacaktır.

2.3. Projenin Sürdürülebilirliği İçin Yapılması Gerekenler

Öncelikle, projeden fayda sağlanması ve kalıcı çözümler ortaya çıkarılabilmesi için bir yıl uygulama ile sınırlı kalmaması gerekir.

Akran arabuluculuk projesi ile ilk etapta, ortaokul 6. ve 7. sınıf öğrencilerine ve lise 9. ve 10. sınıf öğrencilerine “Anlaşmazlık Çözümü ve Akran Arabuluculuk” eğitimi verilmektedir. Daha sonra yeni gelen her ortaokul ve lise 1. sınıf öğrencilerine bu eğitimler verilecek, daha önceden eğitim almış olanların da uygulama yapması sağlanacaktır. Böylelikle 4 yılın sonunda tüm öğrenciler sürece dahil edilmiş olacaklardır. Toplumsal faydanın maksimum düzeyde sağlanabilmesi için sonraki yıllarda da bu süreç devam ettirilmelidir.

2.4. Projenin Uygulanması

A. Okulun Seçimi

1. Proje Ekibinin Oluşturulması
2. Akran Arabulucu/Barış Yapıcı Öğrencilerin Seçilmesi
3. Okulda Fiziki Ortamın Hazırlanması

B. Proje Takvimi

1. Proje Ekibinin Eğitimi
2. Akran Arabulucu/Barış Yapıcıların Eğitilmesi
3. Velilerin ve Okuldaki Diğer Öğretmen ve Çalışanların Bilgilendirilmesi
4. Projenin Uygulanması

2.5. Uzun Vadede Projeden Elde Edilmesi Beklenen Sonuçlar:

- Fikir farklılığını ve çeşitliliğini olumlu olarak yorumlayan,
- Yaşamlarının her alanında iletişim ve eleştirel düşünme becerileri gelişmiş,

- Yetişkin yaşamlarında karşılaşacakları daha ciddi anlaşmazlıklara karşı, okul yaşamında karşılaştıkları basit anlaşmazlıklar üzerinden, müzakere, diyalog, dinleme, kendini ifade etme, öfke yönetimi, sorun çözme ve barıştırma becerileri gelişmiş bireyler yetişecektir.
- Bu bireyler sosyal çevrelerini de etkileyecek ve onlar sayesinde okullarda yaşanan şiddet, aile içi şiddet, kadına yönelik şiddet, sosyo-ekonomik kültürel farklar nedeniyle ortaya çıkan uyuşmazlıklar azalacaktır.

Arabuluculuk, tarafsız ve nötr bir üçüncü kişinin, iki ya da daha fazla sayıda anlaşmazlık yaşayan tarafın, iletişim kurmalarını ve birbirini anlamalarını sağlayarak sonuca varmalarına yardımcı olması üzerine yapılandırılmış, etik kuralları olan bir sistemdir. Arabulucu, uyuşmazlık taraflarına kimin haklı ya da haksız olduğunu, kimin ne yapması gerektiğini söylemez. Arabulucunun kolaylaştırıcılığında uyuşmazlıklarını müzakere eden taraflar kendi kararlarını kendileri verir.

Dolayısıyla, eğer öğrenciler tartışmak, kavga etmek ya da küsmek yerine tarafsız bir Akran Arabulucunun yardımıyla, uyuşmazlıklarını müzakere etme yoluna giderlerse anlaşmazlıklarını yapıcı ve barışçıl bir şekilde çözebileceklerdir.

Daha da önemlisi, en başından beri vurgulandığı gibi, bu projenin uygulanması sonucunda, kendisi ve çevresi ile barışık gençler yetişecek ve işbirliği yapan, bütüncül düşünen, sorun çözme becerileri kazanmış olan bu gençler, enerjilerini ve birikimlerini toplumsal sorunların çözümü için kullanacaklardır. Böylelikle toplumsal dönüşümün gerçekleşmesine katkı sunacaklardır.

2.6. Antalya İli Akran Arabuluculuğu Projesi Uygulama Planı

Hangi okullarda akran arabuluculuğu eğitimlerinin verileceği konuşulmuştur. İlk aşamada Kepez ve Muratpaşa ilçelerinden belirlenen yedi okulda projenin hayata geçirilmesinin uygun olabileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede öncelikle Eylül 2024’de belirlenen okullardaki proje ekiplerinin eğitimleri yapılarak süreç başlatılacaktır. Proje ekipleri, kendi okullarında yer alan diğer öğretmenlere, çalışanlara ve velilere bilgilendirme yapacaktır. Aynı zamanda akran arabulucu/barış yapıcı liderlerin seçimi yapılacak ve eğitimleri verilecektir. Bu projeye ilgili çalışmalar Kepez İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Rehberlik ve Araştırma Merkezi öncülüğünde yürütülecektir

Bu proje ile ilk yıl “akran zorbalığı ile mücadelede akran arabuluculuğu” farkındalığının artırılması, sonraki yıllarda ise diğer okullarda da hayata geçirilmesi hedeflenmektedir.

MASA 14: LİSELİLERİN SORUNLARI

MODERATÖR/LER	KURUMU
Prof. Dr. Memduh Sami Taner Dr. Ertunç Uşkul	Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi
KATILIMCILAR	KURUMU
Okan Çetin	Muratpaşa Belediyesi
Fehime Ergün	Kepez Atatürk Anadolu Lisesi
Gülcan Tansu	Metin Çiviler Anadolu Lisesi
Necati Aydemir	Antalya Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
Necati Atalay	M.Mustafa Böcek Anadolu Lisesi
Ayten Bayar	Antalya Anadolu Lisesi
Cahit Aslankan	Antalya Levent Aydın Anadolu Lisesi
Necati Avvurur	Antalya Kent Konseyi Eğitim Çalışma Grubu
Ayşe Kural	Antalya Kent Konseyi Eğitim Çalışma Grubu
Figen Bostancı	Antalya Çağdaş Eğitim Vakfı Başkanı
Leman Gölpınar	Adem Tolunay Anadolu Lisesi
Ufuk Eskin	Emekli Öğretmen
LİSE ÖĞRENCİLERİ	OKULU
Berkan Sarp Çınar	Levent Aydın Anadolu Lisesi No. 1136
Süphan Sertkal	Metin Çiviler Anadolu Lisesi No. 5343
Evin Ertaş	Metin Çiviler Anadolu Lisesi No. 5161
İsmet Aşkar	Antalya Mesleki ve Teknik AL 11-F
Saner Sarı	Antalya Mesleki ve Teknik AL 11-H
Metehan Yıldırım	Antalya Anadolu Lisesi 11-C
Oğuzhan Şekerci	Antalya Anadolu Lisesi 11-E
Pınar Hilal Akan	Atatürk Anadolu Lisesi 9-F No: 570
Selahattin Efe Güçlü	Atatürk Anadolu Lisesi 9-G No: 3130
İkranur Güney	Atatürk Anadolu Lisesi 9-E No: 722

ÖZET: Çalıştay kapsamında liselilerin sorunlarını saptamak amacıyla, öğretmen ve öğrencilerden oluşan iki masada (Masa 14) arama konferansı tarzında yapılan çalışmalar sonucunda katılımcı lise öğrencileri tarafından kayda geçirilen 15 adet; mesleki hizmet yılı dolayısı ile oldukça deneyimli öğretmenler tarafından 8 adet ve 87 kişilik e-anket veri havuzundan 10 adet (toplam 33 adet) acil sorun bu rapor içeriğinde verilmiştir. Çocuk Hakları ve Refahı Çalıştayı sonuçları kamuoyuna açıklanırken, muhatapların oldukça sıcak gündemi olan sorunlara yönelik, eş zamanlı ACİL EYLEM PLANLARI üretmeleri ve gereğini yerine getirmeleri talep edilmektedir.

1. Lise Öğrencilerinin Sorunları ile İlgili Genel Tespitler

Ergenlik, insan yaşamında en hızlı ve çarpıcı değişimlerin yaşandığı gelişimsel bir dönem olma özelliği taşımaktadır. Bu açıdan okullar, ergen gelişimi üzerinde kritik role sahip olan birincil sosyalleşme ve eğitim ortamlarıdır (Örücü, 2018). “Liselilerin Sorunları” konu başlığında, ergenlik dönemini yaşayan liselilerin okul, çevre, aile ve akran ilişkileri bağlamında yaşadıkları öncelikli sorunlar hakkında bilgiler derlenmiştir.

Lise dönemi, öğrenciler için önemli bir geçiş noktasıdır ve gençlerin bu dönemde yaşadıkları sorunları gelecekteki yaşamlarına taşıyabilme olasılıkları çok güçlüdür. Bu nedenle, Milli Eğitim Bakanlığındaki (MEB) karar alıcıların liselilerin sorunlarını anlamak ve çözüm üretmek amacıyla düzenli ölçme ve değerlendirme faaliyetleri ile izleme çalışmaları yapmaları büyük önem taşır. Bu süreçte sadece MEB değil, üniversitelerde konuya odaklı çalışan araştırma grupları ile STK’ların da farklı bakış açıları içeren çalışmalar ve projeler ile karar mekanizmalarına destek sağlaması ve sistemdeki sorunlar tanımlanırken aktif bir bileşen olarak, meslek seçimi ve yetişkinliğe adım atma döneminde olan liseliler için çok boyutlu öneriler sunmaları gerekmektedir. Örneğin Taş ve Aykaç (2019) yayınladıkları “Türkiye’de Ortaöğretim Sisteminin Sorunları ve Değerlendirilmesi: Bir Meta Sentez Çalışması” adlı makalelerinde bu çalıştay kapsamındaki “liselilerin sorunları” konu başlığı ile örtüşen önemli bazı bulgular ve bu gün elimizdeki verilere uygun sorunlar saptamışlardır. Buna göre en temel sorunlar eğitim sistemindeki uygulamalardan, fiziki ortam ve altyapıdan, öğretmenden, finans ve eğitim programından (müfredat) kaynaklı sorunlar olmak üzere beş başlık altında derlenmiştir. Ayrıca araştırma sonunda ortaöğretim sisteminin sorunları arasında, bir üst kademeye geçiş sistemi, eğitimde fırsat eşitsizliği, personel kalitesi/niteliği, siyasi/ideolojik–bürokratik sorunlar, kalabalık sınıflar, bina yetersizliği, araç gereç eksikliği sorunları olduğu da belirlenmiştir(Taş & Aykaç, 2019).

Konuya odaklı çalışan her bileşenin sunduğu önerilerin MEB tarafından özenle değerlendirilerek, okul yöneticileri aracılığı ile “çözüm odaklı” yeni yaklaşımları sahada yaşama geçirmesi beklenmektedir. Bu beklentiyi karşılayacak anlayış ve proaktif yaklaşım eğitimde önemli mesafeler kat etmiş ülkelerde gözlemlenen en önemli yönetsel tavır ve göstergedir.

2. Yöntem

Çalıştay hazırlıkları kapsamında liselilere ulaşmak için çalıştaya gönüllü katılım sağlayan öğretmenler ile temas kurulmuş, sorunlarını ilk ağızdan aktarmak üzere 12 Haziran 2024 tarihinde çalıştaya tam gün katılabilmeleri için 10 lise öğrencisi, gereken yasal izinler de alınmak suretiyle, 14. masaya ek masa (15. masa) kurularak davet edilmiştir. Aynı zamanda, çalıştay öncesinde yine lise öğretmenlerinin desteği ile liselilerin kendilerini ve sorunlarını rahatça ifade edebilecekleri, ucu açık 7 soru içeren bir anket hazırlanmış, anketin lise öğrencilerine uygulanması sürecindeki etik kurallara uygunluk için Antalya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Etik Kurulundan izin prosedürü yerine getirilmiştir.

Kısa bir zamanda, pilot çalışma amaçlı uygulanan elektronik ankete toplam 87 lise öğrencisi katılmış olup ucu açık sorular ışığında paylaştıkları sorunlar, bu öğrencilerden rıza ve KVK uygunluk beyanları da istenerek anket verileri kayıt altına alınmıştır. Hem anket sonuçları ile elde edilen veriler, hem de çalıştaya katılan öğrencilerin konsensüs oluşturarak ifade ettikleri sorunlar sınıflandırılarak önce ayrı ayrı, sonra ise örtüşen yönleri ile birleştirilmiş maddeler halinde saptanarak raporun sonunda verilecek şekilde liste haline getirilmiştir. Anket katılımcıları ve çalıştay masasında kendi sorunlarını dile getiren öğrencilerden toplanarak

sınıflandırılan tüm veriler değerlendirildiğinde, görüş bildiren öğrenciler Antalya’da öğrenim görüyor olsa da, genel olarak Türkiye'deki lise öğrencilerinin de literatürde rastlanan çalışmalardaki sorunlarla örtüşen konuları tarif etmiş oldukları görülmüştür (Çalışkan, 2023; Erdener ve ark., 2017; Kösterelioğlu ve Bayar, 2014; URL-1).

Öne çıkan konuların başta ekonomik kaynaklı sorunlar olmak üzere, okul, öğretmen-egitim ve idare kaynaklı sorunlar ile sınav-gelecek kaygısı, spor, sosyal faaliyet ve kültür-gençlik temelli problemlerle ilişkili olduğu saptanmıştır. Bunun yanında, akademik uyum sorunları, beslenme, okul hijyeni ve gençlik dönemine ait psikolojik sorunlar şeklinde tanımlamalar ile COVID-19 pandemisi sırasında online eğitimle başlayan ve telafi edilemeyen öğrenme eksiklikleri de kayıtlara geçirilmiştir. Ayrıca öğrenme motivasyonunu sürdürmemeye ve ev-aile ortamında yaşanan bazı sorunlar için psikolojik ve rehberlik desteği alamamaları veya meslek alanlarına yönelik tercih sürecinde okul rehberlik sisteminden daha çok ilgi ve destek almaya ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Lise Öğrencilerinin Öne Çıkan Sorunları

3.1.1. Akademik Başarı: Öğrenciler, derslerde başarı sağlamakta zorluk çektiklerini, verimli ders çalışma yöntemlerini uygulayamadıklarını veya yazılı sınavlarda zamanı yönetmekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmaya katılan öğretmenler, akademik başarı konusunda öne çıkan sorunların önceki eğitim kademelerindeki (ilk-ortaokul) eksik öğrenme/düşük öğrenci performansları nedeniyle de oluşabileceği ve bunun da öğrencilerin lisedeki başarılarını etkileyebileceğini belirtmişlerdir. Katılımcı öğretmenler, okul yönetimlerinin ve dolaylı olarak MEB tarafından teşvik edilen ders veya sınıf geçme konusunda öğrencilere “aşırı anlayışlı davranılması” yaklaşımının da önemli payı olduğunu kayda geçirmişlerdir. Ek olarak COVID-19 pandemisi sırasında online eğitimle başlayan ve telafi edilemeyen öğrenme eksikliklerinin de dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir.

3.1.2. Öğretmenlerle İlişkiler: Yapılmış olan ankete ait veriler, öğrencilerin öğretmenlerinin kendilerine karşı anlayışlı olmadığını, yeterince ilgi göstermediğini veya kırıncı davranışlarda bulunduğunu düşündüklerini ortaya koymuştur. Ayrıca, öğretmenlerin fazla ödev vermesi veya öğrencilerin başarısızlık nedenlerini araştırmaması da sorunlar arasında yer almaktadır. Bu tespitler çalışma masasındaki öğretmenler tarafında objektif değerlendirme yapılamama riski nedeniyle hiçbir yorum ve ekleme, genişletme yapılmaksızın rapora geçirilmiştir.

3.1.3. Toplumsal İlişkiler: Karşı cinsle iletişim kurmanın, kız-erkek arkadaşlığının aile ve öğretmenler tarafından hoş karşılanmaması, akran veya arkadaşların da karşı cinsle iletişimde olmayı, arkadaşlık yapmayı çoğunlukla onaylamama gibi sorunlar ürettiği, bu tür durumların ise öğrencilerin sosyal ilişkilerini olumsuz etkileyebileceği ifade edilmiştir. Öğretmenlere göre ergenlik döneminde duygusal açıdan karmaşa yaşanması rastlanan bir tablodur, ancak bu konunun bir baskı alanı olarak görüldüğü durumlarda, kız-erkek iletişim ve arkadaşlığının daha uç noktalara taşınması riskini barındırabileceğini belirtmişlerdir.

3.1.4. Aile İçi İletişim: Öğrenciler, ailelerinin derslerinde yardımcı olamadığını, kendilerine fazla baskı yaptığını veya güvenilmediğini belirtmişlerdir. Öğretmenler ise, ailelerin ekonomik durumu ve eğitim

seviyesine bağlı olarak, çocuklarının eğitim s¼reçlerinde sorunlara ç¼öz¼mleyici y¼nde katılım sağlayamadıklarını ve çocuklarına destek olma becerileri göstermek yerine sadece ekonomik fedakarlıkla sorunların aşılabilceğine inandıkları şekilde bir tabloyu gözlemlediklerini ifade etmişlerdir.

3.1.5. Okul Ortamı: Okul idaresi ve bazı öğretilmenlerin öğrencilere karşı anlayışlı olmaması, öğrencilerin okula karşı olumsuz duygular beslemesine neden olabilmektedir (Erdener ve ark., 2017). Bu durum özellikle yapılmış olan e-anket içeriğindeki açık uçlu sorulara verilen cevaplarda net bulgular şeklinde saptanmıştır. Ayrıca, okulda yeterli sosyal ve kültürel faaliyetlerin olmaması, kulüp çalışmaları ve sosyal etkinlikler ile spor faaliyetlerinin ancak sonuç/başarı, kupa madalya alınma ihtimali varsa desteklendiğini, diğer hallerde top, spor malzemesi başta olmak üzere, bilim-laboratuvar, sanat faaliyetlerine, bütçe, zaman ve malzeme-mekan sağlamaktan imtina eden okul idarelerinin varlığı şeklinde bulgular elde edilmiştir. Bu durum öğrencilerin kendi ifadeleriyle okul ortamından soğumaya ve okul dışındaki organizasyonlara yönelme gibi sonuçlar doğurduğu yönünde değerlendirilmiştir.

3.1.6. Gelecek Kaygısı: Öğrenciler, çok yoğun bir şekilde geleceklere konusunda belirsizlik yaşamakta olduklarını belirtirken aileleriyle de gelecekte yapacakları branş/meslek tercihleri konusunda anlaşmazlıklar yaşamakta olduklarını ifade etmişlerdir. Sınav ve gelecek kaygısı, iş piyasasındaki belirsizlikler ile üniversiteli işsizlik tablosunu fark eden liseliler açısından kariyer hedeflerini belirlemede ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli adımları atmakta önemli tereddüt ve zorluklar yaşandığı tespit edilmiştir. Lise öğrencilerinin bulunduğu masadaki bu değerlendirmeler 14 numaralı masadaki öğretilmenler tarafından da doğrulanmıştır.

3.1.7. Müfredatın Uygulanmasındaki Haksızlık: Öğretilmenlerden oluşan 14 numaralı masanın dile getirdiği bazı öğrenci sorunları da söz konusudur. Doğal olarak öğrencilerin farkında olmadığı ve dile getiremedikleri olumsuz bir konu da "orta öğretim ders programları"nın bütün lise dengi okullara aynı içerikte uygulanması sorunudur. Ortaöğretim kurumlarında, yani liselerde (Fen Liseleri, Anadolu Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Anadolu Meslek Liseleri, vb) aynı/benzer "Ders Öğretim Programlarının" uygulanması meslek liseleri aleyhine ciddi fırsat eşitsizliği yaratmaktadır. Özellikle meslek liselerinde Fizik, Kimya Biyoloji gibi bilim ve bazı kültür derslerini başaramadıkları için öğrencilerin örgün eğitimin dışına çıkmaları (Akşam Liselerine kaymaları) önemli bir sorundur. Meslek liselerindeki öğrencilerin görece düşük akademik başarı düzeyleri dikkate alınarak öğretim programlarının beceri temelli başarı kıstası dikkate alınarak düzenlenmesi, öğrencilerin örgün eğitimde kalarak mesleki eğitim alanındaki başarılarını artıracaktır. **Özet olarak:** Fen, Sosyal Bilimler, Anadolu liselerine ve tüm meslek liselerine aynı müfredatın uygulanması (meslek liselerine daha hafifleştirilmiş ders müfredatları uygulanması gerekirken içeriklerin benzer olması) liselilerin "eğitsel bağlamlı" önemli bir sorunu olarak tespit edilmiştir.

3.2. Öğrenci Sorunlarının Kök Nedenleri:

3.2.1. Toplumsal Değişim: Hızla değişen toplumsal yapıda, gençlerin karşılaştığı sorunlar da farklılaşmaktadır. Bu nedenle, öğrencilerin sorunlarını anlamak ve ç¼öz¼m üretmek için güncel araştırmalara ihtiyaç vardır. Liselerdeki (Ortaöğretim) eğitsel dinamikler ile öğrenci sorunlarını araştırmaya odaklanmış yeni çalışmalar da oldukça kısıtlıdır. Literatüre bakıldığında yapılan araştırmalar daha çok mesleki teknik

liseler ile imam hatip liselerindeki sorunları ele alan çalışmalardan oluşmaktadır. Oysa tüm lise türlerini kapsayacak uzun erimli ve geniş araştırmaların yapılması özellikle 2025 yılı sonrasına projeksiyon yapan içeriklerle ve sorunlara çözüm öneren bir tarzda çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu çalıştay hazırlıkları için yapılan alan yazın taramalarında fark edilen araştırma çeşitliliğindeki eksikliklerin akademik çevreler tarafından dikkate alınması da raporlanması gereken ayrı bir durumdur.

3.2.2. Eğitim Sistemi: Türkiye'de eğitim sistemi, öğrenci merkezli bir yaklaşımdan ziyade, öğretmenin bilgi aktardığı geleneksel bir yapıya dayanmaktadır (Çalışkan, 2023; Sezer, 2012). Bu durum, öğrencilerin aktif olarak öğrenme sürecine katılmalarını ve kendi potansiyellerini keşfetmelerini zorlaştırmaktadır. Özellikle öğrenci ve ailesi ve hatta öğretmen tarafından üniversite sınavına hazırlanmak ve sıralama sınavında alınacak olumlu sonuçların “geçici sosyal etkilerine” odaklanmış bir eğitsel faaliyeti hedef olarak dikkate almak çok büyük bir hasara neden olmaktadır. Okul ve ilçe-il müdürlükleri gibi kurumların ise sınav başarılarını birer kalite göstergesi olarak ele almaları yaşanan sorunları ortaya çıkarmak ve çözümler üretmeyi ıskalayan; adeta perdeleyen bir durumdur.

3.2.3. Aile Yapısının Değişimi: Aile yapısındaki değişimler, aile içi iletişimi ve ebeveynlerin çocuklarına destek olma becerilerini etkileyebilir bir duruma gelmiştir. Sosyal dokudaki bu olumsuzluklar, özellikle boşanmaların artması, aile içi geçimsizlik ve iletişimsizlik gibi sorunların, öğrencilerin ruhsal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebildiği gibi gençlerin okul içindeki davranışlarını, ayrıca geleceğe yönelik kariyer planlarını sekteye uğrattığı da bilinen bir konudur.

3.3. Anket kaynaklarına göre, Türkiye'deki liselilerin öne çıkan sorunlardan bazıları şunlardır:

3.3.1. Okul İmkanları: Bazı okulların temel ihtiyaçları karşılamakta zorlandığı görülmüştür ki bunun yaygın bir durum olduğu 14. masa çalışma grubuna katkı veren öğretmenler tarafından da teyit edilmiştir. Örneğin, bir okulda müdürün çaba göstermesine rağmen imkan yetersizliğinden dolayı okulun boyanması gereken duvarlarının boyanamadığı, sabun bulunmayan lavabolar, temizlenmeyen ve hijyen sorunları yaşanan tuvaletlerin varlığına dair sorunlar dile getirilmiştir.

3.3.2. Okul Yönetimi ve Öğretmenler: Öğrenciler, e-ankete verdikleri cevaplarda okul yönetiminin ve bazı öğretmenlerin ilgisiz ve umursamaz davrandığını belirtmişlerdir. Öğrencilere göre, sorunlarının ciddiye alınmaması ve öğretmenlerin öğrencilere baskı uygulaması anket verileri içinde dikkat çeken konular arasındadır. Ayrıca, beden eğitimi derslerinde yeterli top, file, masa tenisi raketi ve diğer malzemeler ile spor yapılabilecek alan bulunmaması dile getirilmiştir. Okulda spor salonu varsa sürekli kapalı tutulduğu gibi basit sorunların çözülememesi nedeniyle spor yapmak isteyen öğrencileri spordan uzaklaştırırken, taleplerin dikkate alınmaması ise kişiliklerine saygı duyulmadığı duygusunu güçlendirerek, durumun gençleri olumsuz etkilediği saptanmıştır.

3.3.3. Kantin Fiyatları: Anketlerde en çok tekrar eden sorunlardan biri de kantin fiyatları olarak öne çıkmıştır. Öğrenciler, kantinlerde satılan yiyeceklerin kalitesiz ve pahalı olduğunu, kantin ortamında hazırlanan yiyeceklerin hijyenik şartlarda üretilmediğini belirtmektedirler. Bu durum, özellikle yemekhanede çıkan günlük bazı yemekleri sevmeyen ve yemekte zorlanan veya öğrenci beğenisine uymayan gıdalar

gündeme geldiğinde sorun daha derinleşebilmektedir, çünkü öğrencilerin dışarıdan yemek sipariş etmelerine veya okul bahçesinden dışarı çıkmalarına izin verilmemektedir.

3.3.4. Sosyal Faaliyet İmkanları: Öğrenciler, okullarında sosyal ve sportif faaliyetlerin yetersizliğinden ağırlıklı bir oranda şikayet etmektedirler. Öğrenciler, daha çok müze, kültür gezilerinin düzenlenmesini, bahar döneminde öğretmenlerle il içinde doğa ziyaretleri veya piknik yapmayı, ayrıca beden derslerinde spor yapmanın zorunlu hale getirilmesini talep etmektedirler. Ek olarak sportif faaliyetler yeterli olmadığı gibi, okulların sadece spor faaliyetlerine odaklanması ve diğer alanlarda faaliyet göstermemesini de eleştiren görüşler eklemiştir.

3.3.5. Öğrenci Davranışları: Anketlerde, bazı öğrencilerin diğer öğrencilere zorbalık yaptığı, dedikodu yaydığı ve itiraf sayfaları aracılığıyla insanları rencide ettiği görülmüştür. Bu durum, okul yönetimlerinin öğrencileri dijital mecralarda çok serbest bıraktığı ve dijital okuryazarlık, etik ve internetteki sosyal platformlarda kişi haklarına saygılı bir şekilde yazı ve görsel-video paylaşımı hakkında yeterince bilgilendirme yapılmadığı şeklinde yorumlanabilir.

3.3.6. Eğitim Kalitesi: Öğrenciler, derslerin boş geçtiğini, öğretmenlerin sınavlarda düşük not verdiğini ve MEB'in ders kitaplarının zamanında gönderilmediğini, gelen kaynakların ise yetersiz olup piyasadaki kaynaklara göre daha sıkıcı olduğunu belirtmektedirler. Dershane ücretlerinin yüksek olması ve birçok öğrencinin dershaneye gidememesi nedeniyle, MEB ders kitaplarının temin edilemediği durumda oluşan mağduriyetlerin daha da büyük sorunlara neden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu aşamada 14. masa öğretmenleri, MEB tarafından desteklenen EBA platformu ve bazı kazanım testlerinin –bazı branşlarda– öğrencilere hitap edemediği yönünde bazı eleştiriler eklemiştir.

3.4. Anket ve Masa Çalışmalarında Saptanan Diğer Önemli Konular

- Ankete ve çalışmaya katılan birçok öğrenci, ulaşım konusunda sorun yaşadığını belirtmişlerdir.
- Ankete ve çalışmaya katılan birden fazla öğrenci ise, seçmeli dersleri kendilerinin seçmediğini dile getirmişlerdir.
- Yurtta kalarak lise öğrenimlerini sürdüren bazı öğrenciler, sosyal yaşantılarının kısıtlı olduğunu ve okul dışında vakit geçiremediklerini, aşırı kontrol edildiklerini belirtmişlerdir.

Anket yolu ile isim ve kişisel hiçbir bilgi istenmeksizin uygulanan e-anket uygulaması, liselilerin karşılaştığı sorunlara dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu sorunların çözümü için, öğrencilerin görüşlerine önem verilmeli ve onların ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

4. Değerlendirme, Tartışma ve Sonuç

4.1. Sorunların Aşılabilmesine Katkı Sağlamak Üzere Önerilen Çözümler

4.1.1. Öğrenci Merkezli Eğitim: Günümüzde gençlerin bilim, sanat-kültür ve sporla ilgilenen, teknolojiyi yaşamdaki problemlere uygulayarak özümseyen bireyler olarak yetişmesi isteniyorsa, mevcut eğitim sistemi, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını ve ilgi alanlarını dikkate alan, aktif öğrenmeyi teşvik eden, okul dışına rahatlıkla taşınabilir bir yapıya kavuşturulmalıdır.

4.1.2. Etkili İletişim: Öğrenciler, öğretmenler ve aileler arasında sağlıklı ve etkili bir iletişim kurulması, sorunların erken teşhis edilmesini ve çözüm üretilmesini kolaylaştırabilir. Eğitimde sınıf, okul ve aile içi iletişim gerçek problem çözücü faaliyettir. İletişimin çok boyutlu güçlendirilmesi aynı zamanda gençler için de iletişim becerilerini geliştirme ve çağdaş birey olma sürecinde ciddi bir öğrenme alanıdır.

4.1.3. Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri: Okullarda rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, öğrencilerin sorunlarıyla başa çıkmalarına ve sağlıklı kararlar almalarına yardımcı olabilir. Sadece kariyer geliştirme, yönlendirme için değil, psikolojik danışmanlık, yaşamsal ve dönemsel problemlerle baş etme, sosyal kimlik oluşturma, kişisel ve sosyal kararlar alınırken yol gösterici rol oynayabilen PDR öğretmenleri sistemde çoğaltılmalıdır. Okul yönetimleri, PDR öğretmenlerini adeta bir araştırmacı, veri toplayan ve analiz ederek okuldaki öğrencilere davranış ve sosyal karakter kazandıran bir lider haline getirmek üzere desteklemelidir.

4.1.4. Sosyal ve Kültürel Faaliyetler: Okullarda sosyal ve kültürel faaliyetlerin hızla ve yoğun olarak artırılması gereklidir. Dışarıdaki firmaların okullarda ücret alarak yaptıkları sanatsal-kültürel (tiyatro-konser) veya bilimsel faaliyetler tercih edilmemeli, kulüp ve kol çalışmaları ile öğrencilerin kendileri tarafından bu etkinlikleri organize etmeleri için onlara fırsatlar verilmelidir. Ancak bu sayede öğrencilerin kendi ilgi alanlarını keşfetmeleri, yeteneklerini geliştirmeleri ve sosyal becerilerini artırmaları sağlanabilir.

4.1.5. Ailelere Yönelik Eğitimler: Ebeveynlere yönelik eğitimlerle, çocuklarının gelişim dönemleri hakkında bilgi sahibi olmaları, iletişim becerilerini geliştirmeleri ve sorunlarla başa çıkma yöntemleri konusunda bilinçlenmeleri sağlanmalı, okul aynı zamanda aile eğitim merkezi haline getirilmelidir. Bunun için öncelikle sanatsal faaliyetlerle ailelerin okullara gelmesi, ilgi göstermesi sağlanmalı, ebeveynlerin – sadece- çocuklarının hata ve kusurlarını öğrenmek üzere okula davet edilmeleri gibi bir anlayış terk edilmelidir.

4.1.6. Okulların Gençlere Daha Çok Hizmet Üretmesi: Okulların yaz döneminde atölye, spor gibi etkinlikler için kullanılabilmesi durumunda yıl boyu ihmal edilen bilim-deney, spor, kültür, okuma kulübü, yazılım, resim, beceri atölyeleri, sosyal medyanın etik ve güvenli kullanımı gibi önemli konularda gençlere eğitim verilmesi için kullanılması mümkün olabilir. Kentlerde bu tür faaliyetler için kullanılabilen alanların azlığı da düşünülünce yaz dönemlerinde okulların informal eğitimlerle çok daha verimli bir şekilde kullanılması, atıl veya kapalı olan kamu olanaklarının gençlere tahsis edilmesi oldukça akılcı bir çözüm olabilecektir. Ek olarak yaz döneminde PDR hizmetlerinin de devam etmesi çok boyutlu fayda sağlayacak, gençlerin suça, bağımlılık ve gelecek kaygısı türünden sorunlarını kontrol edici bir fonksiyon üstlenebilecektir.

5. Anket Verileri ve Çalıştay Oturumlarında Öne Çıkan Sorunlar

- 1- Gelecek ve sınav-meslek kaygısı temel sorun olarak öne çıkmıştır.
- 2- Gençlik dönemi ihtiyaçları nedeniyle ekonomik sorunlar
- 3- Okul idaresi yaklaşımı kaynaklı ortaya çıkan ve sıkça yaşanan uzlaşmazlıklar
- 4- Ulaşım (servis ve toplu taşıma-minibüs ücretleri)
- 5- Sınav ve eğitim sistemine güvensizlik

- 6- Meslek seçimi sürecinde doğru yönlendirme arayışı ve PDR desteğiyle ilgili eksikler
- 7- Öğrencilerden bir özeleştirici olarak teknoloji bağımlılığı
- 8- Duygusal destek taleplerinde yaşanan yoksunluklar
- 9- Akran ilişkilerindeki karmaşa ve zorbalık dahil sorunlu sosyal ilişkiler
- 10- Spor ve sosyal etkinliklerin azlığı
Ayrıca genel olarak belirtilen:
- 11- İnternete erişim
- 12- Fırsat eşitsizliği
- 13- Ders malzemeleri ve kaynak yetersizliği (MEB bilgi kaynaklarının yetersizliği)
- 14- Yetersiz yönlendirme nedeniyle öz yeteneklerini keşfedememe
- 15- Ezber temelli öğrenmeye zorlanma

Öğretmenlere göre: Türkiye'de liselilerin karşılaştığı bazı genel ve yaygın sorunlar şu başlıklarda özetlenebilir:

- 1) Sınav Baskısı ve Stres,
- 2) Ders Programı ve Yüğü
- 3) Okul Ortamı ve Şiddet
- 4) Eğitim Kalitesi ve Fırsat Eşitsizliği
- 5) Sosyal Baskılar ve İmaj Kaygısı
- 6) Gelecek Endişeleri ve Kariyer Seçimi
- 7) Dijital Yorgunluk ve Teknoloji Bağımlılığı
- 8) Aile ve Çevre-Mahalle Baskısı

Bu listede 1 ila 8 arasında sıralanarak (8 adet) belirlenmiş yukarıdaki sorunlar, Antalya özelinde çalışmaya katılanlarla beraber 97 öğrenci ve 12 öğretmen tarafından dile getirilmiş olup başlıklar halinde verilmiş; ortak yaş dönemi, ortak psikoloji ve benzer sosyolojik kesit olması dolayısı ile Türkiye'deki liselilerin de yüz yüze kaldığı genel sorunlardan bazılarıdır. Her öğrencinin deneyimi farklı olabilir ancak bu konular genel olarak gençlerin eğitim süreçlerinde karşılaşılabileceği önemli problemler arasında yer almaktadır.

KAYNAKLAR

Çalışkan, M. (2023). "Liselerde Yaşanan Disiplin Sorunları", *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:9, Issue:116; pp:8838-8850. DOI:http://dx.doi.org/10.29228/sss.72513

Erdener, MA., Sezer, Tezci, E. (2017). "Liselerde Sık Karşılaşılan Öğrenci Problemleri", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/14 p.151-166

Kösterelioğlu, İ., Bayar, A. (2014). “Türk Eğitim Sisteminin Sorunlarına İlişkin Güncel Bir Değerlendirme”, T, 25(1):177-187 DOI:10.9761/JASSS2279

Örücü, D. (2018). “Liselerdeki Okul Yöneticilerinin Bakış Açısıyla Ergenlik Dönemi” *Başkent University Journal Of Education*, 5(1), 88-98. <https://buje.baskent.edu.tr/index.php/buje/article/view/128>

Sarpkaya, P. (2005). Resmi Liselerde Disiplin Sorunları ve İlgili Grupların (Öğretmen, Öğrenci, Yönetici, Veli) Yaklaşımları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Sarvan, F. (2024). Çocuk Hakları ve Refahı Sempozyumu. 25-26 Nisan 2024, Akdeniz Üniversitesi, Atatürk Konferans Salonu https://www.akdeniz.edu.tr/tr/etkinlik/cocuk_haklari_ve_refahi_sempozyumu_daveti_-4017

Sezer F. (2012). “Öğrencilerin Problem Alanlarının Tespiti ve Buna Yönelik Çözüm Önerileri”. *Turkish International Journal of Special Education and Guidance & Counseling*. Volume 1, issue 2.

Taş, S., & Aykaç, N. (2019). “Türkiye’de ortaöğretim sisteminin sorunları ve değerlendirilmesi: Bir meta sentez çalışması”. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi - Journal of Educational Sciences Research*, 10(1), 22-41.

<https://dergipark.org.tr/ebader> URL-1: <https://www.nirvanasosyal.com/h-936-ortaogretimde-yapisal-sorunlar-uzerine-bir-değerlendirme.html>